

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ГУГЛЕЙ ВІТАЛІЙ ВІКТОРОВИЧ

УДК 347.73:336.114(477)

ДИСЕРТАЦІЯ

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

081 – Право

08 – Право

подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ В.В. Гуглей

Науковий керівник:
ЛАТКОВСЬКА Тамара Анатоліївна
доктор юридичних наук, професор

Одеса – 2026

АНОТАЦІЯ

Гуглей В. В. Фінансова безпека як об'єкт правового регулювання. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 – Право за спеціальністю 081 – Право. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2026.

Дисертацію присвячено комплексному теоретико-правовому дослідженню фінансової безпеки держави як самостійного об'єкта правового регулювання, її сутності, складових, генезису нормативного забезпечення, інституційно-правового механізму реалізації та сучасних викликів в умовах воєнного стану й діджиталізації.

Охарактеризовано концептуальні основи фінансової безпеки та доктринальні підходи до розуміння сутності фінансової безпеки. Виокремлено ресурсно-функціональний, статичний і нормативно-правовий підходи до її визначення. Встановлено, що вітчизняна та зарубіжна наукова думка переважно розглядає фінансову безпеку крізь призму економічної стабільності, захищеності фінансових інтересів, збалансованості фінансової системи, ефективності державного регулювання та протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам. Водночас доведено, що виключно економічне тлумачення фінансової безпеки є недостатнім, оскільки не охоплює її правову природу, механізми нормативного забезпечення та інституційні засоби реалізації. Визначено, що юридична природа фінансової безпеки проявляється через зв'язок із фінансовим, конституційним, адміністративним і міжнародним правом. Проаналізовано місце фінансової безпеки у структурі національної та державної безпеки. Доведено, що фінансова безпека виконує системоутворюючу роль, формуючи ресурсне підґрунтя для реалізації інших напрямів національної безпеки. Виокремлено наступні основні компоненти фінансової безпеки: понятійно-категоріальний апарат; роль у структурі економічної безпеки; основні принципи; системні складові.

Проаналізовано поняття фінансової безпеки у сучасному правовому дискурсі та виокремлено основні особливості фінансової безпеки. Обґрунтовано доцільність розмежування понять «стан фінансової безпеки» і «рівень фінансової безпеки», де стан визначається як стратегічно бажаний стан захищеності фінансової системи, а рівень – як фактичний ступінь наближеності до такого стану в конкретний період. Сформульовано визначення фінансової безпеки як стану захищеності фінансової системи держави, що регулюється нормами фінансового права, забезпечує стабільність економічного розвитку, контроль за фінансовими потоками, стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, ефективне функціонування фінансових інститутів та гарантує економічну безпеку держави, суспільства і громадян. Доведено необхідність подальшого вдосконалення законодавства України у сфері фінансової безпеки з метою формування єдиного правового підходу до її розуміння.

Визначено системні складові концепції фінансової безпеки та розкрито їх значення як системоутворюючих елементів у структурі фінансової безпеки. Обґрунтовано, що фінансова безпека є багатокомпонентною правовою категорією, яка охоплює взаємопов'язані сфери фінансових відносин. Доведено прямий зв'язок між складовими фінансової безпеки та відповідними напрямками державної політики. На підставі аналізу наукових джерел, законодавства України та стратегічних документів держави сформульовано базові принципи фінансової безпеки, до яких віднесено: інтегральність оцінки, адаптивність до внутрішніх і зовнішніх загроз, прозорість і підзвітність фінансової системи, превентивність та координацію між державними органами. Узагальнено, що системні складові фінансової безпеки у своїй сукупності відображають її фактичний рівень, який визначається через оцінку стану окремих сегментів фінансової системи, аналіз ризиків, загроз та ефективності державної політики у відповідних сферах.

Досліджено генезис правового регулювання фінансової безпеки, за допомогою історико-правового аналізу становлення та розвитку правового

регулювання фінансової безпеки в Україні. Доведено, що правове забезпечення фінансової безпеки слід розглядати як комплексний механізм реалізації державою нормотворчої, охоронної та управлінсько-координуючої функцій у сфері захисту фінансової системи. Проаналізовано предмет правового регулювання у сфері фінансової безпеки, який становлять суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації державної політики щодо збереження стабільності фінансової системи, захисту фінансових інтересів держави, суспільства та громадян. Запропоновано класифікацію правовідносин у сфері забезпечення фінансової безпеки за рівнем правового впливу, функціональним призначенням, характером правосуб'єктності та строком дії. На підставі аналізу еволюції національного законодавства виокремлено три основні етапи розвитку правового забезпечення фінансової безпеки в Україні: перший етап – 1991-1999 рр.; другий етап – 2000-2014 рр.; третій етап – з 2014 року до сьогодні. Окрему увагу приділено проблемі фрагментарності чинного правового регулювання фінансової безпеки. Встановлено, що в Україні відсутній єдиний кодифікований нормативно-правовий акт комплексної дії, який би визначав поняття фінансової безпеки, її складові, принципи, суб'єктів забезпечення, механізми моніторингу й реагування на загрози.

Визначено інституційно-правові механізми забезпечення фінансової безпеки у контексті дослідження суб'єктів забезпечення фінансової безпеки держави, як сукупності інституцій, наділених правовими повноваженнями щодо захисту стабільності публічних фінансів, підтримання стійкості фінансової системи та мінімізації ризиків, що здатні порушити цілісність фінансового простору держави. Встановлено, що центральне місце у системі суб'єктів забезпечення фінансової безпеки посідає Національний банк України, повноваження якого охоплюють формування та реалізацію монетарної політики, валютне регулювання, банківський нагляд, забезпечення стабільності платіжної інфраструктури, управління міжнародними резервами, регулювання готівкового обігу та емісійної діяльності, а також інституційну

взаємодію з органами державної влади. Доведено, що саме через реалізацію цих функцій Національний банк України формує базовий інституційний каркас макрофінансової стабільності, забезпечує стійкість національної валюти, банківської системи та платіжного середовища, а отже виступає ключовим гарантом валютної, банківської та грошово-кредитної складових фінансової безпеки держави. Досліджено правовий статус та компетенцію Міністерства фінансів України як системоутворюючого суб'єкта фінансово-бюджетного напрямку забезпечення фінансової безпеки. Окрему увагу приділено дослідженню Державної податкової служби України як ключового виконавчо-контрольного органу у сфері формування дохідної бази бюджету та протидії податковим ризикам. Проаналізовано місце Антимонопольного комітету України в інституційно-правовому механізмі забезпечення фінансової безпеки. Доведено, що повноваження формують важливий інструмент запобігання ринковим дисбалансам, антиконкурентним практикам, неефективному використанню бюджетних ресурсів та виникненню фінансових ризиків, пов'язаних із монополізацією ринків, недобросовісною конкуренцією, непрозорою державною допомогою та порушеннями у сфері публічних закупівель. Значну увагу приділено характеристиці Державної служби фінансового моніторингу України як спеціалізованого суб'єкта протидії відмиванню коштів.

Здійснено теоретико-правовий аналіз антикорупційної та антикризової політики як взаємопов'язаних складових системи забезпечення фінансової безпеки держави. Доведено, що фінансова безпека формується під впливом різних політик, серед яких визначальне місце посідають саме антикорупційна та антикризова. Обґрунтовано, що антикорупційна політика виконує превентивну та захисну функцію через усунення внутрішніх деформацій у системі управління публічними фінансами, а антикризова політика забезпечує стабілізацію фінансової системи держави шляхом запобігання або нейтралізації наслідків внутрішніх і зовнішніх фінансових шоків.

Визначено інституційний механізм запобігання та протидії корупції як складову фінансової безпеки держави. Встановлено, що спеціальні антикорупційні інституції – Національне агентство з питань запобігання корупції, Національне антикорупційне бюро України, Спеціалізована антикорупційна прокуратура та Вищий антикорупційний суд, утворюють комплексну систему протидії корупції високого рівня. Досліджено основні механізми антикорупційної політики, які безпосередньо впливають на фінансову безпеку держави: систему фінансового контролю та моніторингу способу життя службовців, контроль за конфліктом інтересів у фіскальних органах, забезпечення доброчесності та професіоналізації фінансових інституцій, прозорість бюджетного процесу, систему електронних закупівель ProZorro, а також цифровізацію податкового та митного адміністрування. Розкрито зміст основних правових та інституційних механізмів антикризової політики у фінансовій сфері.

Обґрунтовано синергетичний зв'язок антикорупційної та антикризової політики у системі забезпечення фінансової безпеки держави. Узагальнено, що антикорупційна та антикризова політика є інтегральними складовими системи забезпечення фінансової безпеки держави, оскільки вони одночасно усувають структурні деформації у сфері публічних фінансів та формують інституційні буфери проти масштабних фінансових криз.

Досліджено судову практику у сфері фінансової безпеки. Обґрунтовано, що судові рішення у фінансових спорах виконують системоутворюючу функцію, оскільки саме через них формуються стандарти застосування норм фінансового законодавства та забезпечується баланс між публічними інтересами держави та правами учасників фінансових правовідносин. Встановлено, що Верховний Суд України послідовно виходить із пріоритету фактичного економічного змісту операції над її суто формальним документальним оформленням, а також із недопустимості автоматичного покладення негативних наслідків порушень контрагента на добросовісного платника податків без доведення його обізнаності або участі у зловживанні.

Обґрунтовано, що такий підхід обмежує надмірну дискрецію податкових органів, підвищує передбачуваність адміністрування податків та сприяє стабільності фінансових відносин.

Проаналізовано роль судової практики у сфері захисту економічної конкуренції як складової фінансової безпеки. Значну увагу приділено судовій практиці Вищого антикорупційного суду як окремому напрямку судового захисту фінансової безпеки. Доведено, що через вироки у справах про зловживання службовим становищем, розтрату державних ресурсів, корупційні правопорушення у стратегічних секторах економіки та рішення про конфіскацію активів держави-агресора, її бенефіціарів, пропагандистів і пов'язаних осіб ВАКС забезпечує не лише кримінально-правове реагування, а й реальне відновлення майнових інтересів держави, зменшення зовнішньоекономічних і боргових ризиків та трансформацію санкційного режиму у додатковий фінансовий ресурс держави.

Встановлено, що важливим складником судової практики у сфері фінансової безпеки є формування стандартів доказування. Розкрито значення міжнародної судової практики для формування стандартів фінансової безпеки. Встановлено, що практика Європейського суду з прав людини формує наднаціональні стандарти захисту майнових прав у податкових і фінансових спорах, вимагаючи законності, легітимної мети, пропорційності втручання та дотримання справедливого балансу між публічним інтересом і правами особи.

Визначено стан фінансової безпеки держави в умовах воєнного стану та обґрунтовано трансформацію її змісту з інструмента макрофінансової стабільності у правовий режим функціонування публічних фінансів, безпосередньо пов'язаний із забезпеченням обороноздатності, бюджетної платоспроможності, соціальної стійкості та збереження державного суверенітету. Обґрунтовано, що війна зумовлює потребу перегляду традиційних підходів до забезпечення фінансової стабільності та вимагає інтеграції новітніх механізмів ризик-менеджменту, цифрових інструментів

контролю, адаптивної податкової політики та міжнародних практик у національне правове поле.

Визначено, що податковий контроль у воєнний період перестає бути суто інспекційним механізмом і набуває аналітично-моніторингового характеру, орієнтованого на виявлення високоризикових операцій, санкційних активів, непрозорих транзакцій та схем обходу податкового законодавства. Проаналізовано значення фінансового моніторингу та цифровізації для зміцнення фінансової безпеки. Встановлено, що впровадження міжнародного стандарту автоматичного обміну податковою інформацією CRS, розвиток електронного декларування, цифрових податкових систем, а також застосування технологій Big Data та інших цифрових інструментів підвищують прозорість фіскальних процесів, сприяють зменшенню корупційних ризиків, посиленню фіскального контролю та зростанню ефективності адміністрування податків. Охарактеризовано бюджетну безпеку як ключову складову фінансової безпеки у воєнний час.

Встановлено, що бюджетна безпека у воєнних умовах трансформується з категорії балансу доходів і видатків у категорію захисту публічних коштів від нецільового, неефективного або корупційно зумовленого використання, особливо у сферах оборонних закупівель, гуманітарного забезпечення, міжнародної допомоги та фінансування критичної інфраструктури. На підставі аналізу матеріалів Рахункової палати, даних парламентського контролю та резонансних прикладів із практики використання бюджетних коштів доведено, що однією з головних проблем бюджетної безпеки в умовах війни є системна нестійкість управління публічними фінансами, обумовлена недостатністю превентивного контролю.

Встановлено, що діджиталізація та інновації відіграють важливу роль у зміцненні фінансової безпеки, оскільки значна частина традиційних економічних та інституційних ризиків трансформується у технологічні, інформаційні та кібер-загрози, які потребують нових моделей правового регулювання та інституційного реагування. Доведено, що цифрові

інструменти забезпечують державі можливість отримувати актуальну, уніфіковану та структуровану інформацію про фінансові процеси, що, у свою чергу, підвищує якість державного контролю, прогнозування ризиків та спроможність своєчасно реагувати на порушення у сфері публічних фінансів. Проаналізовано механізми, за допомогою яких діджиталізація безпосередньо впливає на зміцнення фінансової безпеки, до яких віднесено автоматизовані системи моніторингу транзакцій, ризик-орієнтовані моделі контролю, електронний аудит, цифрові системи бюджетного управління, електронну інвентаризацію державних активів, інтегровані аналітичні платформи органів публічної влади, обов'язкове електронне подання звітності, інтеграцію державних реєстрів та цифрову ідентифікацію. Обґрунтовано, що впровадження таких механізмів дає змогу перейти від вибіркового і переважно реактивного форм контролю до безперервного, автоматизованого та прогнозного моніторингу фінансових процесів.

Розкрито значення інноваційних технологій як операційного ядра цифрової фінансової інфраструктури. Встановлено, що штучний інтелект, Big Data, блокчейн, системи цифрової ідентифікації, RegTech та SupTech формують технологічно стійку модель фінансової безпеки. Встановлено, що інструменти відкритості, зокрема електронні системи ProZorro, e-Data, spending.gov.ua та інтегровані державні бази даних, формують цифрове середовище, у якому рух бюджетних ресурсів стає більш контрольованим, а можливості для прихованого втручання, маніпуляцій та неефективного використання коштів істотно зменшуються. Разом із позитивним потенціалом діджиталізації досліджено і ризики, що супроводжують цифрову трансформацію фінансової системи. Виокремлено кіберзагрози, технологічну залежність, вразливість цифрових платформ, ризики, пов'язані з використанням хмарних сервісів. Доведено, що діджиталізація спричиняє формування такої рівнової архітектури фінансової безпеки, в якій з'являються нові об'єкти правового регулювання, зокрема цифрові активи, токени, електронні гарантії, смарт-контракти, електронні реєстри та цифрові

транзакції. Обґрунтовано, що цифрова трансформація вимагає оновлення законодавства у сферах кіберзахисту, фінтеху, податкового адміністрування, AML/CFT, цифрової ідентифікації та державного фінансового контролю, оскільки традиційні правові механізми не відповідають швидкості, складності та багаторівневому характеру цифрових операцій.

Ключові слова: фінансова безпека, національна безпека, правове регулювання, фінансова стабільність держави, фінансова політика, податкова політика, Державний бюджет (бюджет), фінанси, податковий контроль, діджиталізація (цифровізація), фінансове законодавство (податкове законодавство), фінансова система (бюджетна система), фінансові правовідносини, міжнародно-правові норми (міжнародне співробітництво), воєнний стан.

SUMMARY

Guglei V. V. Financial security as an object of legal regulation. – Qualification scientific work on the rights of manuscripts.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 081 – Law (field of knowledge 08 – Law). – National University “Odesa Law Academy”, Odesa, 2026.

The dissertation is devoted to a comprehensive theoretical and legal study of the financial security of the state as an independent object of legal regulation, its essence, components, genesis of normative provision, institutional and legal mechanism of implementation, and contemporary challenges under conditions of martial law and digitalisation.

The conceptual foundations of financial security and doctrinal approaches to understanding the essence of financial security have been characterised. The resource-functional, static, and normative-legal approaches to its definition have been delineated. It has been established that domestic and foreign scholarly thought predominantly views financial security through the prism of economic stability, the protection of financial interests, the balance of the financial system, the effectiveness of state regulation, and countering internal and external threats. Simultaneously, it has been proven that an exclusively economic interpretation of financial security is insufficient, as it does not encompass its legal nature, mechanisms of normative provision, and institutional means of implementation. It has been determined that the legal nature of financial security is manifested through its connection with financial, constitutional, administrative, and international law. The place of financial security within the structure of national and state security has been analysed. It has been proven that financial security performs a system-forming role by creating the resource foundation for implementing other dimensions of national security. The following main components of financial security have been identified: conceptual-categorical apparatus; role within the structure of economic security; fundamental principles; systemic elements.

The concept of financial security in contemporary legal discourse has been analysed and the principal features of financial security have been delineated. The expediency of distinguishing between the concepts of the ‘condition of financial security’ and the ‘level of financial security’ has been substantiated, where the condition is defined as a strategically desirable state of protection for the financial system, and the level is defined as the actual degree of proximity to such a condition within a specific period. An authorial definition of financial security has been formulated as a state of protection for a state’s financial system, regulated by norms of financial law, which ensures stability in economic development, control over financial flows, resilience to internal and external threats, effective functioning of financial institutions, and guarantees the economic security of the state, society, and citizens. The necessity for further improvement of Ukraine’s legislation in the sphere of financial security has been demonstrated with the aim of establishing a unified legal approach to its understanding.

The systemic components of the concept of financial security have been identified and their significance as system-forming elements within the structure of financial security has been elucidated. It has been substantiated that financial security is a multi-component legal category encompassing interconnected spheres of financial relations. A direct link between the components of financial security and corresponding directions of state policy has been demonstrated. Based on an analysis of scholarly sources, Ukrainian legislation, and state strategic documents, the fundamental principles of financial security have been formulated, which include: integral assessment, adaptability to internal and external threats, transparency and accountability of the financial system, preventive measures, and coordination among state bodies. It is summarised that the systemic components of financial security collectively reflect its actual level, which is determined through an assessment of the condition of individual segments of the financial system, analysis of risks and threats, and the effectiveness of state policy in relevant spheres.

The genesis of the legal regulation of financial security has been investigated, utilising a historical-legal analysis of the formation and development of the legal

regulation of financial security in Ukraine. It has been proven that the legal provision of financial security should be considered as a comprehensive mechanism for the state's implementation of norm-creating, protective, and managerial-coordinating functions in the sphere of protecting the financial system. The subject of legal regulation in the sphere of financial security has been analysed, which comprises social relations arising in the process of implementing state policy regarding the preservation of financial system stability and the protection of the financial interests of the state, society, and citizens. A classification of legal relations in the sphere of ensuring financial security is proposed, based on the level of legal influence, functional purpose, nature of legal personality, and duration. Based on an analysis of the evolution of national legislation, three main stages in the development of legal provision for financial security in Ukraine have been identified: the first stage – 1991–1999; the second stage – 2000–2014; and the third stage – from 2014 to present. Particular attention is paid to the problem of fragmentation within current legal regulation concerning financial security. It has been established that Ukraine lacks a single codified normative-legal act with comprehensive effect that would define the concept of financial security, its components, principles, subjects responsible for its provision, and mechanisms for monitoring and responding to threats.

The institutional and legal mechanisms for ensuring financial security have been defined within the context of examining the entities responsible for safeguarding the state's financial security, understood as a set of institutions endowed with legal authority to protect the stability of public finances, maintain the resilience of the financial system, and minimise risks capable of disrupting the integrity of the state's financial space. It has been established that the central place within the system of entities ensuring financial security is occupied by the National Bank of Ukraine, whose powers encompass the formulation and implementation of monetary policy, foreign exchange regulation, banking supervision, ensuring the stability of payment infrastructure, managing international reserves, regulating cash circulation and issuance activities, as well as institutional interaction with state

authorities. It has been proven that precisely through the execution of these functions, the National Bank of Ukraine forms the fundamental institutional framework for macro-financial stability, ensures the resilience of the national currency, banking system, and payment environment, and thus acts as a key guarantor of the currency, banking, and monetary components of the state's financial security. The legal status and competence of the Ministry of Finance of Ukraine as a system-forming entity in the fiscal-budgetary direction of ensuring financial security have been examined. Particular attention has been paid to investigating the State Tax Service of Ukraine as a key executive-control body in shaping budget revenue bases and countering tax risks. The place of the Antimonopoly Committee of Ukraine within the institutional-legal mechanism for ensuring financial security has been analysed. It has been demonstrated that its powers constitute an important instrument for preventing market imbalances, anti-competitive practices, inefficient use of budgetary resources, and for mitigating fiscal risks associated with market monopolisation, unfair competition, non-transparent state aid, and violations in public procurement. Significant attention has been devoted to characterising the State Financial Monitoring Service of Ukraine as a specialised entity in combating money laundering.

A theoretical and legal analysis of anti-corruption and anti-crisis policy as interrelated components of the system for ensuring the financial security of the state has been conducted. It is proven that financial security is formed under the influence of various policies, among which anti-corruption and anti-crisis policies hold a defining place. It is substantiated that anti-corruption policy performs a preventive and protective function by eliminating internal deformations in the system of public finance management, while anti-crisis policy ensures the stabilisation of the state's financial system by preventing or neutralising the consequences of internal and external financial shocks.

The institutional mechanism for preventing and countering corruption has been defined as a component of the state's financial security. It has been established that special anti-corruption institutions – the National Agency on Corruption

Prevention, the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine, the Specialised Anti-Corruption Prosecutor's Office, and the High Anti-Corruption Court – constitute a comprehensive high-level system for countering corruption. The principal mechanisms of anti-corruption policy which directly impact the state's financial security have been examined: the system of financial control and monitoring of officials' lifestyles, control over conflicts of interest in fiscal bodies, ensuring integrity and professionalisation within financial institutions, transparency of the budgetary process, the ProZorro electronic procurement system, as well as the digitalisation of tax and customs administration. The substance of key legal and institutional mechanisms for crisis management policy in the financial sphere has been revealed.

The synergistic relationship between anti-corruption and anti-crisis policies within the system of ensuring a state's financial security has been substantiated. It is summarised that anti-corruption and anti-crisis policies are integral components of the system for ensuring a state's financial security, as they simultaneously eliminate structural deformations in the sphere of public finances and form institutional buffers against large-scale financial crises.

The judicial practice in the sphere of financial security has been investigated. It is substantiated that judicial decisions in financial disputes perform a system-forming function, as it is precisely through them that the standards for applying the norms of financial legislation are formed and a balance is ensured between the public interests of the state and the rights of participants in financial legal relations. It has been established that the Supreme Court of Ukraine consistently proceeds from the priority of the actual economic substance of an operation over its purely formal documentary presentation, as well as from the inadmissibility of automatically imposing the negative consequences of a counterparty's violations on a bona fide taxpayer without proving their awareness or participation in abuse. It is substantiated that such an approach limits excessive discretion of tax authorities, increases the predictability of tax administration, and promotes stability in financial relations.

The role of judicial practice in the field of economic competition protection as a component of financial security has been analysed. Significant attention is devoted to the judicial practice of the High Anti-Corruption Court as a distinct direction of judicial protection of financial security. It is proven that through verdicts in cases concerning abuse of office, embezzlement of state resources, corruption offences in strategic sectors of the economy, and decisions on the confiscation of assets belonging to the aggressor state, its beneficiaries, propagandists and associated persons, the High Anti-Corruption Court ensures not only criminal-legal response but also the actual restoration of state property interests, reduction of external economic and debt risks, and transformation of the sanctions regime into an additional financial resource for the state.

It has been established that an important component of judicial practice in the field of financial security is the formation of standards of proof. The significance of international judicial practice for the formation of financial security standards has been revealed. It has been established that the practice of the European Court of Human Rights forms supranational standards for the protection of property rights in tax and financial disputes, requiring legality, a legitimate aim, proportionality of interference, and adherence to a fair balance between public interest and individual rights.

The state of financial security of the state under martial law has been determined, and the transformation of its content from an instrument of macro-financial stability into a legal regime for the functioning of public finances has been substantiated, directly linked to ensuring defence capability, budgetary solvency, social stability, and the preservation of state sovereignty. It has been substantiated that war necessitates a revision of traditional approaches to ensuring financial stability and requires the integration of modern risk management mechanisms, digital control tools, adaptive tax policy, and international practices into the national legal framework.

It has been established that during wartime, tax control ceases to be a purely inspectional mechanism and acquires an analytical-monitoring character, oriented

towards identifying high-risk operations, sanctioned assets, non-transparent transactions, and schemes for circumventing tax legislation. The significance of financial monitoring and digitalisation for strengthening financial security has been analysed. It has been determined that the implementation of the international standard for automatic exchange of tax information CRS, the development of electronic declaration, digital tax systems, as well as the application of Big Data technologies and other digital tools enhance the transparency of fiscal processes, contribute to reducing corruption risks, strengthening fiscal control, and increasing the efficiency of tax administration. Budgetary security has been characterised as a key component of financial security in wartime.

It has been established that budgetary security under wartime conditions transforms from a category of balancing revenues and expenditures into a category of protecting public funds from non-targeted, inefficient, or corruption-driven use, particularly in the spheres of defence procurement, humanitarian provision, international aid, and the financing of critical infrastructure. Based on an analysis of State Audit Office materials, parliamentary oversight data, and resonant examples from the practice of using budgetary funds, it has been proven that one of the main problems of budgetary security in wartime is the systemic instability of public finance management, caused by insufficient preventive control.

It has been established that digitalisation and innovation play a crucial role in strengthening financial security, as a significant portion of traditional economic and institutional risks is transforming into technological, informational, and cyber threats, which require new models of legal regulation and institutional response. It has been proven that digital tools provide the state with the ability to obtain current, unified, and structured information on financial processes, which, in turn, enhances the quality of state control, risk forecasting, and the capacity to respond promptly to violations in the sphere of public finance. The mechanisms through which digitalisation directly impacts the strengthening of financial security have been analysed; these include automated transaction monitoring systems, risk-oriented control models, electronic audit, digital budget management systems, electronic

inventory of state assets, integrated analytical platforms of public authorities, mandatory electronic reporting submission, integration of state registers, and digital identification. It has been substantiated that the implementation of such mechanisms enables a shift from selective and predominantly reactive forms of control to continuous, automated, and predictive monitoring of financial processes.

The significance of innovative technologies as the operational core of digital financial infrastructure has been revealed. It has been established that artificial intelligence, Big Data, blockchain, digital identification systems, RegTech and SupTech form a technologically resilient model of financial security. It has been determined that transparency tools, particularly the electronic systems ProZorro, e-Data, spending.gov.ua and integrated state databases, create a digital environment in which the movement of budgetary resources becomes more controlled, while opportunities for covert interference, manipulation and inefficient use of funds are significantly reduced. Alongside the positive potential of digitalisation, the risks accompanying the digital transformation of the financial system have also been examined. Cyber threats, technological dependence, the vulnerability of digital platforms, and risks associated with the use of cloud services have been identified. It has been proven that digitalisation leads to the formation of a new legal architecture for financial security, within which new objects of legal regulation emerge, specifically digital assets, tokens, electronic wallets, smart contracts, electronic registers and digital transactions. It has been substantiated that digital transformation necessitates an update to legislation in the areas of cybersecurity, fintech, tax administration, AML/CFT (Anti-Money Laundering/Combating the Financing of Terrorism), digital identification and state financial control, as traditional legal mechanisms do not correspond to the speed, complexity and multi-layered nature of digital operations.

Keywords: financial security, national security, legal regulation, state financial stability, financial policy, tax policy, State Budget (budget), finance, tax control, digitalisation (digitisation), financial legislation (tax legislation), financial

system (budgetary system), financial legal relations, international legal norms (international cooperation), martial law.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації:

1. Гуглей В. В. Загальнотеоретичні та правові особливості фінансової безпеки України. *Juris Europensis Scientia*. 2024. № 3. С. 76–80. DOI: <https://doi.org/10.32782/chern.v3.2024.14>
2. Гуглей В. Фінансова політика: теоретичний огляд дефініції. *Юридичний вісник*. 2025. № 2. С. 45–51. DOI: <https://doi.org/10.32782/yuv.v3.2025.5>
3. Гуглей В.В. Фінансова дисципліна як передумова фінансової безпеки. *Держава та регіони*. 2025. № 2 (88). С. 12–16. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2025.2.2>
4. Pavlo Latkovskiy, Oleh Panfilov, Vitalii Huhlei. Adaptation of tax legislation to wartime conditions. *Revista San Gregorio*. ISSN 1390-7247, Num 53. 2023. P. 241–259. URL: <https://revista.sangregorio.edu.ec/index.php/REVISTASANGREGORIO/article/view/2444>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації та додатково відображають її наукові результати:

1. Гуглей В. Фінансова безпека держави та її структурні складові. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень: у 2 т.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова*. Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. Т. 2. С. 87–89. URL: <https://hdl.handle.net/11300/28901>
2. Гуглей В. В. Бюро економічної безпеки як суб'єкт забезпечення податкової безпеки держави, яка є важливою складовою податкової політики в умовах воєнного стану. *Податкова політика та оподаткування бізнесу в умовах воєнного стану: збірник матеріалів круглого столу (м. Чернівці, 20*

листопада 2024 р.) / відповід. за вип.: Т. Латковська, К. Возняковська. Чернівці, 2024. 48–56. URL: <https://hdl.handle.net/11300/28901>

3. Гуглей В. В. Правові основи поняття «фінансова безпека України». *Інновації, виклики та нові горизонти правового регулювання у світлі сучасних соціально- економічних та політичних трансформацій*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 20 грудня 2024 р.) / відп. ред. К.А. Возняковська. ТОМ 1, Чернівці, 2024. С. 28–32. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/935663c5-e69d-4194-9a0d-cfec2a064a26>

4. Гуглей В. В. Фінансова дисципліна як інструмент зміцнення фінансової безпеки держави. *Фінансова політика: теоретичні та практичні аспекти юридичної науки. Збалансування приватних прав та публічного інтересу в умовах воєнного стану*: збірник тез VII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ірпінь, 3 квітня 2025 р.). Ірпінь: Державний податковий університет, 2025. С. 237–239. URL: https://dpu.edu.ua/images/2025/Photo_dlya_novyn_2025/Naukovi%20zahodi/06%20cerven%20Naukovi%20zahodi/Zbirnik%20tez%20Miznarodnoi%20konferencii%2003_04_2025.pdf.

5. Гуглей В. В. Фінансова дисципліна у системі публічних фінансів. *Європейські орієнтири розвитку України: нові виміри у воєнний час*: у 2 т.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 16 травня 2025 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса: Фенікс, 2025. Т. 1. С. 89–90. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/65389f38-d102-4122-bce6-af0cfb522398/content>

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ	15
1.1. Поняття фінансової безпеки у сучасному правовому дискурсі	15
1.2. Системні складові концепції фінансової безпеки	38
1.3. Генезис правового регулювання фінансової безпеки	56
 РОЗДІЛ 2. ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ	
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ	83
2.1. Суб'єкти забезпечення фінансової безпеки держави	83
2.2. Антикорупційна та антикризова політика як складові системи забезпечення фінансової безпеки	112
2.3. Судова практика у сфері фінансової безпеки	133
 РОЗДІЛ 3. СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ: ВОЄННИЙ	
СТАН ТА ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ	155
3.1. Фінансова безпека в умовах військового стану	155
3.2. Роль діджиталізації та інновацій у зміцненні фінансової безпеки	175
 ВИСНОВКИ	195
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	201
ДОДАТКИ	236

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Питання фінансової безпеки держави набуває дедалі більшої актуальності в сучасних умовах, що зумовлено як внутрішніми трансформаціями системи публічних фінансів, так і зовнішніми викликами, пов'язаними з війною, глобальною економічною нестабільністю, цифровізацією фінансових процесів та євроінтеграційним курсом України. В умовах постійного реформування фінансової системи держави, посилення ролі публічних фінансів у забезпеченні обороноздатності, соціальної стабільності та виконання міжнародних зобов'язань, ефективність правового регулювання фінансових відносин досягається не лише шляхом оновлення нормативно-правової бази, а й завдяки глибокому теоретичному осмисленню самої категорії фінансової безпеки, її місця у системі національної безпеки, змісту, складових та механізмів реалізації. Саме в цьому контексті особливого значення набуває дослідження фінансової безпеки як самостійного об'єкта правового регулювання, оскільки вона відображає здатність держави забезпечувати стійкість фінансової системи, протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам, гарантувати належне функціонування бюджетної, податкової, банківської, валютної та боргової сфер, а також створювати правові умови для стабільного розвитку держави загалом.

У межах даного дисертаційного дослідження особлива увага приділяється концептуальному осмисленню фінансової безпеки держави, її правової природи, місця у системі фінансового права, системних складових, генезису правового регулювання, інституційно-правового механізму забезпечення, а також сучасних викликів, пов'язаних із воєнним станом, антикорупційною та антикризовою політикою, судовою практикою, цифровізацією та інноваційними трансформаціями у фінансовій сфері.

Вибір теми дослідження обумовлений комплексом причин, що мають як теоретичний, так і практичний характер. По-перше, існує об'єктивна необхідність у формуванні цілісного правового підходу до розуміння

фінансової безпеки держави, оскільки в національній правовій науці та законодавстві відсутнє її належне системне закріплення. По-друге, у сучасній доктрині досі не вироблено єдиного підходу до визначення її сутності, складових, принципів та місця у системі національної й економічної безпеки, що ускладнює подальший розвиток законодавства та правозастосовної практики. По-третє, в умовах воєнного стану, зростання фіскальних ризиків, бюджетного навантаження, боргової залежності, а також цифрової трансформації державного управління виникає нагальна потреба у переосмисленні механізмів забезпечення фінансової безпеки з урахуванням новітніх викликів, міжнародних стандартів, європейських підходів та потреб зміцнення фінансового суверенітету України.

Науково-теоретичну основу дисертаційного дослідження складають фундаментальні праці науковців у галузі фінансового права, адміністративного права, конституційного права, теорії держави і права, а також економіко-правових досліджень, що мають вагоме значення для розкриття проблематики фінансової безпеки держави, зокрема: Л. К. Воронової, О. О. Бригінця, О. І. Барановського, Л. Р. Білої-Тіунової, М. М. Бліхар, О. П. Гетманець, М. В. Глух, Т. О. Голоядової, О. О. Дмитрик, Л. М. Касьяненко, Д. А. Кобильніка, М. П. Кучерявенка, Т. А. Латковської, О. О. Молдована, А. А. Нечай, Л. А. Савченко М. І. Сідора, О. Є. Панфілова та ін. Теоретичне підґрунтя дослідження також становлять праці вчених, присвячені питанням національної та державної безпеки, правового забезпечення публічних фінансів, бюджетної, податкової, банківської, боргової, валютної безпеки, антикорупційної та антикризової політики, судової практики у сфері фінансових правовідносин, а також цифровізації та інноваційних трансформацій у фінансовому секторі.

Разом із тим, незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених дослідженню фінансової безпеки, більшість із них зосереджуються переважно на її економічному змісті, окремих функціональних складових або інституційних аспектах забезпечення.

Натомість комплексного правового дослідження фінансової безпеки держави як самостійного об'єкта правового регулювання, що охоплювало б її поняття, системні складові, генезис нормативного забезпечення, інституційно-правовий механізм реалізації, роль судової практики, антикорупційної й антикризової політики, а також вплив воєнного стану й діджиталізації, у науковій літературі фактично не здійснено. Саме тому обрана тема дослідження дає можливість не лише розвинути науковий дискурс щодо фінансової безпеки держави, а й сформулювати практичні рекомендації, спрямовані на вдосконалення її правового регулювання та зміцнення фінансової стійкості держави в сучасних умовах.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано на кафедрі адміністративного і фінансового права Національного університету «Одеська юридична академія» відповідно до плану наукових досліджень «Адміністративне, адміністративне процесуальне та фінансове право у людиноцентристському вимірі в цифрову еру» (на 2021–2025 рр.), що є складовою теми: «Правове і соціальне життя людини в людиноцентристському вимірі в цифрову еру» (державний реєстраційний номер 0122U000266).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є одержання нових науково обґрунтованих результатів щодо правової природи фінансової безпеки держави, її місця у системі фінансового права, змісту, складових, інституційно-правового механізму забезпечення, а також формулювання теоретично обґрунтованих і практично значущих пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання у цій сфері.

Для досягнення поставленої мети в роботі основну увагу зосереджено на вирішенні таких **завдань**:

з'ясувати поняття фінансової безпеки у сучасному правовому дискурсі, розкрити її сутність, правову природу та місце у системі національної безпеки;

визначити системні складові концепції фінансової безпеки, охарактеризувати їх зміст, взаємозв'язок та значення у структурі фінансової безпеки держави;

з'ясувати генезис правового регулювання фінансової безпеки, виокремити основні етапи його становлення та розвитку в Україні;

охарактеризувати інституційно-правовий механізм забезпечення фінансової безпеки держави та визначити систему суб'єктів, наділених відповідними повноваженнями у цій сфері;

розкрити роль антикорупційної та антикризової політики як складових системи забезпечення фінансової безпеки держави;

з'ясувати судову практику у сфері фінансової безпеки та визначити її значення для формування єдиних підходів у застосуванні фінансового законодавства;

визначити особливості забезпечення фінансової безпеки держави в умовах воєнного стану, а також розкрити вплив податкової та бюджетної безпеки на стійкість публічних фінансів у цей період;

встановити роль діджиталізації та інновацій у зміцненні фінансової безпеки, окреслити їх сучасний стан, ризики, переваги та перспективи розвитку.

Об'єктом дослідження є фінансова безпека як складова національної безпеки.

Предметом дослідження є фінансова безпека як об'єкт правового регулювання.

Методи дослідження. Для проведення наукового дослідження фінансової безпеки держави використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, що забезпечили повноту, системність і достовірність здійсненого аналізу. Одним із основних методів наукового пошуку став діалектичний метод, що дав змогу дослідити фінансову безпеку як динамічне правове явище, розкрити її сутність, правову природу, місце у системі національної безпеки, а також виявити взаємозв'язок окремих

складових фінансової безпеки та закономірності їх розвитку (підрозділи 1.1, 1.2). Використання цього методу забезпечило можливість простежити трансформацію підходів до розуміння фінансової безпеки в сучасному правовому дискурсі.

За допомогою історико-правового методу проаналізовано генезис правового регулювання фінансової безпеки, основні етапи становлення її нормативної та інституційної основи в Україні, а також зміну підходів до її правового забезпечення в різні історичні періоди, зокрема і в умовах воєнного стану (підрозділ 1.3). Системно-структурний метод дозволив розкрити фінансову безпеку як цілісну систему, визначити її структурні елементи, охарактеризувати інституційно-правовий механізм її забезпечення та місце окремих суб'єктів у цій системі (підрозділи 1.2, 2.1).

Формально-логічний метод застосовано при аналізі положень чинного законодавства, що регулює сферу фінансової безпеки, діяльність уповноважених органів, антикорупційні та антикризові механізми, а також судову практику у відповідній сфері (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3). Завдяки цьому методу було здійснено тлумачення правових норм, виявлено прогалини та суперечності у правовому регулюванні, а також сформульовано пропозиції щодо його вдосконалення.

Порівняльно-правовий метод використано для аналізу міжнародних і європейських підходів до забезпечення фінансової безпеки, зокрема у сфері судової практики, санкційної політики, цифровізації фінансових процесів, протидії відмиванню доходів та впровадження інноваційних технологій у фінансовий сектор (підрозділи 2.3, 3.2). Метод моделювання застосовано під час дослідження сучасних викликів фінансової безпеки, зокрема в умовах воєнного стану та цифрової трансформації, що дало змогу окреслити перспективні напрями удосконалення податкової, бюджетної та цифрової політики держави, а також визначити потенційні механізми зміцнення фінансової безпеки України (підрозділи 3.1, 3.2).

Нормативну базу дослідження становлять Конституція України, чинні міжнародно-правові договори, закони України, акти Президента України та Кабінету Міністрів України, інші підзаконні нормативно-правові акти з питань фінансової безпеки держави як об'єкта правового регулювання.

Емпіричну базу дисертаційного дослідження складають статистичні дані, аналітичні матеріали, нормативно-правові акти, судова практика, а також міжнародний досвід у сфері фінансової безпеки.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в дисертації вперше проведено комплексне теоретико-правове дослідження фінансової безпеки держави як самостійного об'єкта правового регулювання, розкрито її сутність, системні складові, інституційно-правовий механізм забезпечення та сучасні виклики, а також сформульовано бачення напрямів удосконалення правового регулювання у цій сфері.

уперше:

сформульовано визначення фінансової безпеки держави як стану захищеності фінансової системи держави, що регулюється нормами фінансового права, забезпечує стабільність економічного розвитку, контроль за фінансовими потоками, стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, ефективне функціонування фінансових інститутів та гарантує економічну безпеку держави, суспільства і громадян;

сформовано концепцію фінансової безпеки держави як цілісної системи теоретичних положень, що охоплює понятійно-категоріальний апарат, місце фінансової безпеки у структурі національної та державної безпеки, її системні складові, принципи та інституційно-правовий механізм забезпечення;

запропоновано підхід до розмежування категорій «стан фінансової безпеки» і «рівень фінансової безпеки», відповідно до якого стан фінансової безпеки визначається як стратегічно бажаний, нормативно орієнтований стан захищеності фінансової системи, тоді як рівень фінансової безпеки є динамічним кількісно-якісним показником наближеності фактичного функціонування фінансової системи до такого цільового стану;

сформульовано систему принципів фінансової безпеки держави, до якої віднесено: інтегральність оцінки фінансової безпеки, адаптивність до внутрішніх і зовнішніх загроз, прозорість та підзвітність фінансової системи, превентивність, координацію між державними органами, що дозволяє розглядати їх як методологічну основу формування цілісного механізму правового забезпечення фінансової безпеки;

здійснено періодизацію генезису правового регулювання фінансової безпеки в Україні та виокремлено три етапи його розвитку: етап нормативного становлення фінансової системи незалежної держави (1991-1999 рр.), етап інституціоналізації фінансової безпеки в системі національної безпеки (2000-2014 рр.), етап стратегічної трансформації та воєнно-економічної адаптації фінансової безпеки (2014 р. – дотепер), що дало можливість системно простежити еволюцію підходів до правового забезпечення фінансової безпеки;

доведено, що в умовах воєнного стану фінансова безпека трансформується у правовий режим функціонування публічних фінансів, у межах якого податкова та бюджетна безпека набувають визначального значення для збереження фінансового суверенітету, обороноздатності, та соціальної стійкості;

обґрунтовано, що антикорупційна та антикризова політика є не зовнішніми щодо фінансової безпеки напрямками державної діяльності, а її функціонально інтегрованими складовими, які забезпечують усунення структурних деформацій у сфері публічних фінансів та нейтралізацію системних фінансових шоків;

доведено необхідність нормативного закріплення фінансової безпеки в окремому спеціальному нормативно-правовому акті, який має визначати її поняття, принципи, складові, суб'єктів забезпечення, загрози, індикатори оцінки та основні механізми правового регулювання, що сприятиме усуненню фрагментарності чинного правового регулювання;

удосконалено:

підхід до розмежування категорій «фінансова безпека», «економічна безпека», «національна безпека» та «державна безпека», що дало змогу точніше окреслити місце фінансової безпеки у системі даних категорій і довести її одночасний зв'язок як із загальною системою національної безпеки, так і з публічно-фінансовою діяльністю держави;

характеристику фінансової безпеки як інтегрального стану, а не лише сукупності заходів чи процесів, із одночасним уточненням, що рівень фінансової безпеки визначається динамікою її окремих складових та індикаторів, що дозволяє точніше розмежувати стратегічний і поточний виміри фінансової безпеки;

підхід до розуміння системних складових фінансової безпеки через їх розгляд не лише як економічних сегментів, а як юридично окреслених сфер правового регулювання, кожна з яких має власне нормативне підґрунтя, інституційне забезпечення, індикатори оцінки та механізми реагування на загрози;

визначення взаємозв'язку між складовими фінансової безпеки та відповідними напрямками державної політики, зокрема бюджетною, борговою, грошово-кредитною, валютною, податковою та інвестиційною, що дозволяє розглядати фінансову безпеку як результат реалізації цілісної публічної політики у сфері публічних фінансів;

характеристику інституційно-правового механізму забезпечення фінансової безпеки шляхом уточнення ролі Національного банку України, Міністерства фінансів України, Державної податкової служби України, Антимонопольного комітету України, Державної служби фінансового моніторингу України, антикорупційних інституцій і судових органів у формуванні та підтриманні фінансової стабільності держави;

характеристику ролі судової практики у сфері фінансової безпеки шляхом акцентування на її стабілізаційній, превентивній та стандартоутворюючій функціях, що проявляються у формуванні меж

дискреції фінансових органів, стандартів доказування, принципів пропорційності та правової визначеності у фінансових правовідносинах;

характеристику бюджетної безпеки в умовах війни через акцентування на необхідності превентивного контролю, результативності використання бюджетних коштів, посилення персональної відповідальності розпорядників та цифрово-аналітичної превенції ризикових бюджетних операцій;

підхід до розуміння діджиталізації фінансової сфери як інструменту зміцнення фінансової безпеки, що забезпечує зниження інформаційної асиметрії, автоматизацію контролю, посилення прозорості фінансових потоків, ризикоорієнтований моніторинг, зменшення корупційних ризиків та підвищення кіберстійкості фінансової системи;

набули подальшого розвитку:

напрями цифрової трансформації системи забезпечення фінансової безпеки держави, зокрема у сферах податкового адміністрування, бюджетного контролю, фінансового моніторингу, банківського нагляду та обігу публічних фінансів;

підходи щодо розуміння прозорості фінансової інформації як однієї з базових гарантій фінансової безпеки держави; обґрунтовано, що розширення відкритості даних про бюджетні надходження і видатки, діяльність органів, які адмініструють публічні фінанси, а також розвиток електронних сервісів доступу до фінансової інформації сприяють підвищенню довіри до державних фінансових інституцій, зміцненню фінансової дисципліни, зниженню корупційних ризиків та підвищенню стабільності фінансової системи в цілому;

підходи до обґрунтування необхідності зміцнення бюджетної безпеки через результативність та підзвітність використання публічних коштів, відповідно до яких регулярно оприлюднення інформації про використання бюджетних ресурсів, цифровий супровід бюджетного процесу, удосконалення електронних платформ відкритих фінансів та інтеграція аналітичних

інструментів контролю мають розглядатися як необхідні умови стабільності публічних фінансів;

положення щодо використання міжнародного та європейського досвіду у сфері забезпечення фінансової безпеки держави, зокрема в частині цифрового адміністрування, прозорості публічних фінансів, ризикоорієнтованого податкового контролю, AML/CFT-механізмів, санкційної політики та кіберзахисту фінансової інфраструктури, що дозволяє розглядати імплементацію відповідних практик як важливий напрям удосконалення національного фінансового законодавства.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає у можливості їх використання у різних сферах фінансово-правового регулювання, правозастосування та наукової діяльності, зокрема у:

науково-дослідній сфері – результати дослідження можуть бути використані для подальшого розвитку доктрини фінансового права, поглиблення наукових підходів до розуміння фінансової безпеки держави, її правової природи, системних складових, принципів, інституційно-правового механізму забезпечення, а також для подальших досліджень у сфері податкової, бюджетної, банківської, валютної, боргової безпеки, антикорупційної та антикризової політики, судової практики та цифровізації фінансової сфери;

правотворчій діяльності – у процесі вдосконалення чинного законодавства України у сфері забезпечення фінансової безпеки держави, зокрема під час розроблення нормативно-правових актів, спрямованих на нормативне закріплення поняття фінансової безпеки, визначення її складових, принципів, суб'єктів забезпечення, удосконалення правового регулювання податкової, бюджетної, банківської, антикорупційної, антикризової політики, а також цифрових механізмів контролю та моніторингу у фінансовій сфері;

правозастосовній діяльності – для підвищення ефективності діяльності органів, уповноважених на забезпечення фінансової безпеки держави, зокрема

Національного банку України, Міністерства фінансів України, Державної податкової служби України, Державної служби фінансового моніторингу України, Антимонопольного комітету України, судових органів, у частині вдосконалення підходів до реалізації їхніх повноважень, координації діяльності, застосування ризикоорієнтованих та превентивних механізмів реагування на фінансові загрози, а також забезпечення стабільності публічних фінансів в умовах воєнного стану;

навчальному процесі – під час викладання навчальних дисциплін «Фінансове право», «Бюджетне право», «Податкове право», «Банківське право», «Правове регулювання публічних фінансів», а також при підготовці підручників, навчальних посібників, методичних матеріалів, курсів лекцій, навчально-методичних комплексів і наукових публікацій для студентів, аспірантів, викладачів та практичних працівників.

Особистий внесок дисертанта. Дисертація є самостійною завершеною науковою роботою, підготовленою шляхом особистого дослідження положень чинного законодавства, наукової, навчальної та спеціальної літератури, а також аналізу актуальної судової практики. Усі наукові розробки, сформульовані висновки, положення та рекомендації, що виносяться на захист, отримані і сформульовані автором самостійно. Для аргументації окремих положень було використано праці інших науковців, на які зроблено відповідні посилання. У співавторстві опубліковано одну наукову працю: Pavlo Latkovskyi, Oleh Panfilov, Vitalii Huhlei. Adaptation of tax legislation to wartime conditions. *Revista San Gregorio*. ISSN 1390-7247, Num 53. 2023. P. 241-259, авторська участь в якій становить 30 % та полягає у дослідженні змін, які зазнали процедури військово-податкового адміністрування, контролю та обліку платників податків.

Апробація результатів дослідження. Дисертацію обговорено та схвалено на засіданні фахового семінару кафедри адміністративного і фінансового права Національного університету «Одеська юридична академія». Основні результати дослідження було оприлюднено на науково-

практичних заходах та круглому столі: Міжнародній науково-практичній конференції «Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень» (м. Одеса, 19 травня 2023 р.); круглому столі «Податкова політика та оподаткування бізнесу в умовах воєнного стану» (м. Чернівці, 20 листопада 2024 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Інновації, виклики та нові горизонти правового регулювання у світлі сучасних соціально-економічних та політичних трансформацій» (м. Чернівці, 20 грудня 2024 р.); VII Міжнародній науково-практичній конференції «Фінансова політика: теоретичні та практичні аспекти юридичної науки. Збалансування приватних прав та публічного інтересу в умовах воєнного стану» (м. Ірпінь, 3 квітня 2025 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Європейські орієнтири розвитку України: нові виміри у воєнний час» (м. Одеса, 16 травня 2025 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення і висновки дисертації викладено в 9 публікаціях, з яких 3 статті опубліковано у наукових фахових виданнях, що входять до затвердженого МОН України переліку, 1 стаття опублікована у співавторстві у виданні, проіндексованому в наукометричній базі Web of Science Core Collection, а також в 5 публікаціях, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації та додатково відображають її наукові результати.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається із анотації, вступу, трьох розділів, які містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатку. Загальний обсяг дисертації становить 238 сторінок, із них основний текст викладено на 200 сторінках, список використаних джерел (295 найменувань) – на 35 сторінках, додатки розміщено на 3 сторінках.

РОЗДІЛ 1

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ

1.1. Поняття фінансової безпеки у сучасному правовому дискурсі

Фінансова безпека є ключовим елементом стійкості фінансової системи держави, її економічної незалежності та здатності протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам. Її роль є фундаментальною у забезпеченні економічного зростання, підтриманні макроекономічної стабільності та запобіганні фінансовим кризовим явищам. Належний рівень фінансової безпеки держави безпосередньо впливає на її здатність забезпечувати виконання соціально-економічних функцій, таких як: фінансування охорони здоров'я, освіти, соціального забезпечення, оборонної сфери тощо; сприяння підвищенню довіри до національної валюти; стабільності банківської системи та привабливості країни для інвесторів. Натомість, недостатній рівень фінансової безпеки, навпаки, зумовлює економічну нестабільність, бюджетний дефіцит, що призводить до зростання державного боргу, появи інфляційних ризиків тощо.

Значення фінансової безпеки особливо зростає сьогодні, в умовах воєнного часу – коли, з однієї сторони, державі необхідно мобілізувати фінансові ресурси для забезпечення обороноздатності, підтримки соціальної сфери та відбудови економіки, а з іншої, водночас, фінансова система країни стає мішенню для економічного тиску, санкцій, фінансових маніпуляцій та атак на банківську систему.

Дослідження правових аспектів фінансової безпеки дозволяє розробити цілісну концепцію, визначити її правове регулювання, компетенцію державних органів у цій сфері та запропонувати ефективні механізми контролю. Виходячи з вищевказаного, метою даного розділу дисертаційного дослідження буде розкриття концептуальних засад фінансової безпеки держави.

Сучасна науково-правова доктрина містить дослідження фінансової безпеки як цілісної концепції, що є результатами наукових пошуків вітчизняних та зарубіжних вчених [208; 275; 283]. Однак, такі дослідження, попри їх ґрунтовність, характеризуються дещо фрагментарним характером, і, окрім того, значна їх частина є відображенням наукових пошуків результату у економічному контексті. У свою чергу, ми ставимо собі за мету розкрити сутність «концепції фінансової безпеки» у її правовому сприйнятті.

Відштовхуючись від загальноприйнятого теоретичного визначення поняття «концепції» як провідної ідеї, точки зору на те або інше правове явище, важливого засобу розвитку як юридичної науки, так і науково обґрунтованого державно-правового будівництва [219], вважаємо за доцільне охарактеризувати концепцію фінансової безпеки, як систему початкових теоретичних положень.

Концепція – це система поглядів, опису певного предмета або явища стосовно його побудови та функціонування, що сприяє розумінню, тлумаченню, вивченню головних ідей та має надзвичайне значення, оскільки є єдиним, визначальним задумом, головною ідеєю наукового дослідження [216].

У концепції органічно поєднуються і реалізуються пізнавальна, герменевтична та методологічна складова, що і дає автору можливість створити, обґрунтувати та ввести у науковий обіг відносно цілісну систему знань про досліджуване явище [6.].

Нам імпонують погляди науковця О.О. Молдована на формування концепцій правових явищ, які, на нашу думку, вирізняються глибиною наукового аналізу та практичною доцільністю. Тому, за аналогією, переймаючи даний підхід, пропонуємо розглянути і концепцію фінансової безпеки. Оскільки кожна концепція повинна містити кілька важливих елементів, що надають їй певну внутрішню єдність, цілісність та системність [89.], для забезпечення комплексності розгляду фінансової безпеки вважаємо обґрунтованим виокремити такі основні компоненти:

- понятійно-категоріальний апарат;
- роль у структурі економічної безпеки;
- основні принципи;
- системні складові.

Таким чином, на основі перерахованих елементів, буде представлена концепція фінансової безпеки держави.

Оскільки концепція фінансової безпеки охоплює систему поглядів та методологічних підходів, що спрямовані на розуміння механізмів її формування, виявлення основ, визначення її системоутворюючих складових, її розробка потребує системного підходу, що передбачає аналіз багаторівневих фінансових процесів, їхньої взаємодії та впливу на загальний стан національної безпеки.

У першу чергу, виявляється логічним дослідити саме поняття «фінансова безпека», його сутність та правову природу. У науковій доктрині вчені пропонують свої бачення сутності фінансової безпеки, що обумовлено багатовекторністю цього явища та необхідністю його аналізу як у теоретичному, так і в практичному аспектах.

У працях О.І. Барановського фінансова безпека розглядається як рівень захищеності фінансових інтересів на всіх рівнях фінансових відносин, що передбачає достатнє забезпечення суб'єктів господарювання, держави та суспільства фінансовими ресурсами, необхідними для виконання їхніх зобов'язань і стабільного розвитку [1]. Таке визначення фокусується на ресурсному аспекті фінансової безпеки, підкреслюючи її залежність від фінансових потоків та інституційного механізму їхнього розподілу.

Подібний підхід простежується у праці Н.Я. Кравчук, яка також наголошує, що фінансова безпека є ключовим фактором економічної безпеки держави, оскільки забезпечує стабільність її фінансової системи навіть за умов зовнішніх та внутрішніх загроз [65, с.122].

Разом із тим, низка науковців пропонує аналізувати фінансову безпеку з точки зору її стану, що дозволяє оцінювати рівень збалансованості фінансової,

банківської, бюджетної, валютної та податкової систем держави, а також її здатність протистояти макроекономічним ризикам і зовнішнім фінансовим загрозам. Зокрема, такий підхід простежується у працях О.М. Марченка, Я.Я. Пушака та І.О. Реваки, які визначають фінансову безпеку як стан фінансової стабільності, що гарантує ефективне функціонування економічної системи [76]. Науковці наголошують на необхідності підтримки стійкості фінансової сфери до негативних впливів, підкреслюючи роль фінансових інструментів у регулюванні економічної динаміки.

Ще один важливий підхід до визначення фінансової безпеки пропонується вченими, які трактують її через призму нормативно-правового регулювання. Відповідно до цього підходу, фінансова безпека забезпечується за допомогою законодавчих норм, які встановлюють механізми контролю над фінансовими потоками, запобігають фінансовим зловживанням і гарантують відповідальність за порушення фінансового законодавства [66]. Це визначення є особливо важливим у контексті правового аналізу фінансової безпеки, оскільки воно дозволяє розглядати її не тільки як економічний стан, а як систему правових інструментів, спрямованих на мінімізацію ризиків і забезпечення стабільності фінансової системи держави.

Через систему відносин розглядають фінансову безпеку автори С. Гордієнко та Г. Калач, визначаючи фінансову безпеку як специфічний вид суспільно-економічних відносин, які виникають між державою та суб'єктами соціально-економічних відносин щодо забезпечення оптимального стану фінансової системи держави та захисту її національних інтересів в умовах функціонування глобальної фінансової системи [47].

Аналізуючи наукові підходи, варто також звернути увагу на позицію Ю.В. Касперовича, який підкреслює, що фінансова безпека включає такі складові, як банківська безпека, безпека небанківського фінансового ринку, боргова безпека, бюджетна безпека, валютна безпека та грошово-кредитна безпека [48]. Така точка зору дозволяє розглядати фінансову безпеку як багаторівневу систему, що охоплює різні аспекти функціонування

фінансового сектору та вимагає комплексного підходу до її аналізу. Окрім того, у праці Д.В. Швеця згадується досить поширений підхід, щодо якого фінансова безпека розглядається як частина економічної безпеки держави і є структурованим набором механізмів, що забезпечують захист фінансових ресурсів та їх ефективне використання [215].

Окрему увагу слід приділити визначенню фінансової безпеки, яке пропонує О.І. Гапонюк. Автор вказує, що фінансова безпека є ключовим компонентом національної безпеки, оскільки її рівень визначає загальний добробут країни [21]. На його думку, забезпечення фінансової безпеки вимагає розробки ефективного механізму державного регулювання, який дозволяє гарантувати фінансову стабільність навіть у кризових умовах. У цьому контексті фінансова безпека тісно пов'язана з механізмами державного управління фінансовими потоками.

Ще один важливий аспект фінансової безпеки розглядається у працях Л.В. Могілевського, який акцентує увагу на зв'язку між фінансовою безпекою підприємств та фінансовою безпекою держави [88]. На думку автора, стабільність фінансового сектору країни залежить від стійкості фінансового стану окремих суб'єктів господарювання, а тому фінансова безпека повинна розглядатися не тільки на макроекономічному, але й на мікроекономічному рівні, що розширює межі аналізу фінансової безпеки та дозволяє враховувати її вплив на економічну динаміку.

Як бачимо, фінансова безпека нерідко розглядається вченими у науково-правових дослідженнях крізь призму діяльності окремих господарюючих суб'єктів, що звужує її трактування [88]. Безперечно, фінансова стійкість підприємств відіграє ключову роль у загальній стабільності економічної системи країни, адже саме вони формують податкову базу, забезпечують зайнятість населення і генерують ресурси для державного бюджету. Проте, в масштабах національної безпеки визначальним є ширший, макрорівневий підхід, що включає захист публічних фінансів у цілому. Якщо публічні фінанси є добре збалансованими, прозорими та ефективно керованими, то

формується основа фінансової безпеки. Відповідно, неможливо не констатувати взаємозв'язок публічних фінансів та фінансової безпеки, а оскільки публічні фінанси є самостійним інститутом у фінансовому праві, і у цілому відокремленою системою у фінансовому секторі, фінансова безпека також повинна розглядатись як автономна, у відриві від економічної безпеки.

Взаємозв'язок між макро- та мікрорівнем фінансової безпеки є нерозривним. Фінансова нестабільність окремих компаній часто стає наслідком проблем у секторі державних фінансів, таких як бюджетний дефіцит, неефективне регулювання чи макроекономічні кризи. Водночас, недостатня податкова дисципліна підприємств, ухилення від зобов'язань перед бюджетом та фінансові порушення підривають фінансову основу країни, ускладнюючи реалізацію її функцій.

Отже, для створення ефективної системи фінансової безпеки необхідно знайти баланс між державними інтересами та фінансовою стійкістю окремих суб'єктів господарювання. Оптимальне співвідношення між макро- та мікрорівнем безпеки дозволить не лише зміцнити економічну систему країни, а й створити сприятливі умови для її розвитку, забезпечивши довгострокову стабільність та фінансову стійкість.

Нам імпонує визначення, запропоноване О.О. Гетманець: фінансова безпека – це узгодженість та збалансованість фінансової системи, її здатність протистояти зовнішнім та внутрішнім загрозам і забезпечувати в процесі функціонування захист національних фінансових інтересів на всіх рівнях господарювання [23].

Як було зазначено вище, фінансова безпека держави є міждисциплінарним поняттям, яке досліджується як юристами, так і економістами, оскільки воно охоплює як правові, так і економічні аспекти державного управління. В рамках юридичної науки цей термін розглядається крізь призму фінансового, податкового, бюджетного та банківського права, а вчені економічної науки аналізують його у контексті макроекономічної стабільності та фінансових ризиків.

Вважаємо, що фінансова безпека держави не може бути гарантована без ефективної взаємодії економічних механізмів і юридичних норм, оскільки юридичний аспект забезпечує правові рамки, що регулюють фінансові процеси, тоді як економічний аналіз дозволяє оцінити реальний вплив цих норм на стабільність держави. Таким чином, досліджуючи фінансову безпеку в рамках юридичної науки, ми повинні враховувати економічні дослідження як емпіричну основу для правового регулювання, оскільки ефективне фінансове право не може існувати без глибинного сприйняття економічних процесів.

Так, фінансова безпека має виражену економічну природу, але її ефективне функціонування та забезпечення неможливе без чітко визначених правових механізмів. Саме тому, категорія фінансової безпеки повинна бути осмислена передусім як правове поняття, що відображає систему нормативно-правових інструментів та інституційних механізмів захисту фінансової системи держави.

Загальнотеоретичний підхід до визначення юридичних понять ґрунтується на тому, що правова наука вивчає не лише нормативну регламентацію суспільних відносин, а й категорії, які мають суспільне значення та вимагають законодавчого закріплення. Фінансова безпека держави є саме таким об'єктом, оскільки її забезпечення передбачає: встановлення правових норм щодо державного фінансового контролю; законодавче визначення заходів щодо попередження фінансових криз; правове забезпечення бюджетного та податкового регулювання; закріплення відповідальності за порушення у сфері фінансів; міжнародно-правові механізми забезпечення фінансової стабільності держави.

Юридична природа фінансової безпеки проявляється і через її тісний зв'язок із такими галузями права, як:

- фінансове право (основна галузь права, що регулює відносини у сфері фінансової безпеки);

- конституційне право (фінансова безпека держави є важливим аспектом економічного суверенітету, визначеного в конституціях багатьох країн);
- адміністративне право (держава здійснює контроль за дотриманням фінансових норм через систему державного управління);
- міжнародне право (фінансова безпека включає боротьбу з відмиванням доходів, отриманих злочинним шляхом, міжнародні санкції, участь у міжнародних фінансових організаціях).

Зокрема, зв'язок фінансової безпеки держави з фінансовим правом є очевидним, адже фінансове право регламентує відносини, що виникають у процесі формування, розподілу та використання державних фінансових ресурсів. А вони, у свою чергу, не можуть існувати без правового забезпечення, оскільки саме юридичні норми визначають суб'єктів забезпечення фінансової безпеки, механізми контролю і нагляду за фінансовими процесами, юридичну відповідальність за порушення норм фінансового законодавства та правові режими фінансової стабілізації у разі загроз.

Розглядаючи фінансову безпеку як економічне поняття, її визначення відбувається через систему показників і аналітичних індикаторів, які можуть змінюватися залежно від економічної ситуації. Відповідно, буде відображатися рівень фінансової безпеки на той чи інший період часу. Однак, саме правовий підхід дозволяє закріпити її на законодавчому рівні як стан фінансової системи, який неодмінно повинен характеризуватись стабільністю.

Зважаючи на вищевикладене, можна констатувати, що теоретичне осмислення фінансової безпеки як правової категорії є необхідним, оскільки без правового регулювання вона не може бути ефективно забезпечена. Тому, хоча економічні дослідження відіграють важливу роль у вивченні фінансової безпеки, саме юридичний підхід забезпечує її інституціоналізацію, нормативне закріплення та механізми захисту.

Виходячи з проведеного аналізу наукової літератури з цієї тематики, можна виділити кілька ключових підходів до визначення фінансової безпеки, серед яких можна виокремити ресурсно-функціональний, статичний і нормативно-правовий.

Ресурсно-функціональний підхід акцентує увагу на фінансових потоках і забезпеченості держави та економічних суб'єктів необхідними ресурсами. За статичним підходом фінансову безпеку розглядають як стан фінансової системи, її збалансованість та здатність до саморегуляції. Нормативно-правовий, у свою чергу, пов'язаний із державним контролем над фінансовими потоками, їхнім цільовим використанням і боротьбою з фінансовими правопорушеннями – правовим забезпеченням.

Наукове дослідження фінансової безпеки неможливе без огляду актів законодавства, оскільки без повноцінного аналізу законодавчої бази, воно буде відірване від реальної практики державного регулювання та не матиме прикладного значення. Законодавство не лише визначає правові межі функціонування фінансової системи, але й закріплює інструменти моніторингу, контролю та реагування на потенційні загрози. Таким чином, огляд законодавства є не просто необхідним, а критично важливим, оскільки дозволяє визначити правові засади її забезпечення, виявити прогалини в правовому регулюванні, сформулювати рекомендації щодо вдосконалення законодавчої бази та здійснити спробу інтегрувати наукові розробки в практику державного управління.

Термін «фінансова безпека» містився у Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджених наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29 жовтня 2013 року № 1277 (Методичні рекомендації № 1277). Попри втрату чинності даного акту у серпні 2025 року, вважаємо за доцільне дослідити його зміст, оскільки зазначений акт тривалий час виконував функцію базового орієнтира у формуванні державної політики у сфері економічної безпеки загалом та справив істотний вплив на доктринальне осмислення категорії «фінансова

безпека». На нашу думку, саме цей акт став підґрунтям відображення у науковому дискурсі підходу, згідно до якого фінансова безпека є структурною підсистемою економічної безпеки держави, що має свій прояв у запропонованій системі індикаторів, методології їх розрахунку та критеріях оцінювання загроз. Незважаючи на подальший розвиток нормативного регулювання та оновлення концептуальних підходів, положення Методичних рекомендацій № 1277 продовжують відігравати методологічно значущу роль у наукових дослідженнях, оскільки створюють можливість простежити еволюцію державної політики та підходів до оцінювання фінансової стабільності в умовах змін зовнішніх і внутрішніх ризиків.

Отже, Методичними рекомендаціями було визначено термін «фінансова безпека» як стану фінансової системи країни, за якого створюються необхідні фінансові умови для стабільного соціально-економічного розвитку країни, забезпечується її стійкість до фінансових шоків та дисбалансів, створюються умови для збереження цілісності та єдності фінансової системи країни [82]. У даному нормативно-правовому акті фінансова безпека розглядається як одна зі складових економічної безпеки держави. Зокрема, у розділі «Фінансова безпека» визначено показники та порогові значення, які використовуються для оцінки рівня фінансової безпеки України. Ці показники включають (але не обмежуються), такі аспекти:

- бюджетна безпека: дефіцит державного бюджету до ВВП, обсяг державного боргу до ВВП;
- податкова безпека: рівень податкового навантаження, частка податкового боргу в загальному обсязі податкових надходжень;
- девальваційна (валютна) безпека: коливання обмінного курсу національної валюти, обсяг золотовалютних резервів.;
- банківська безпека: частка проблемних кредитів у загальному кредитному портфелі, рівень капіталізації банківської системи.

Концепція забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2012 року

№ 569-р [168], є ключовим документом, що визначає стратегічні напрями державної політики у сфері фінансової безпеки. Хоча термін «фінансова безпека» не вживається безпосередньо в тексті Концепції, її положення спрямовані на забезпечення стабільності та стійкості фінансової системи України, оскільки Концепція окреслює основні проблеми, які потребують вирішення для забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері. Зокрема, мова йде про внутрішні загрози (недостатня ефективність бюджетної політики, зростання державного боргу, низька ефективність фінансового контролю) та зовнішні загрози (обмежений доступ до міжнародних фінансових ринків, залежність від зовнішніх запозичень, коливання світових фінансових ринків). Для нейтралізації зазначених загроз Концепція пропонує стратегічні напрямки у різних сферах. До прикладу, у бюджетній сфері це забезпечення збалансованості бюджету, оптимізація структури бюджетних видатків, посилення контролю за використанням бюджетних коштів. У сфері управління державним боргом – обмеження обсягів державного боргу, підвищення ефективності управління борговими зобов'язаннями, зменшення залежності від зовнішніх запозичень. У банківській – зміцнення фінансової стійкості банків, підвищення прозорості банківської діяльності, посилення нагляду за банківським сектором.

Таким чином, незважаючи на відсутність прямої згадки терміна «фінансова безпека», Концепція забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері виконує важливу роль у правовій регламентації механізмів та заходів, спрямованих на захист фінансових інтересів держави.

Також, Концепція є частиною політики національної безпеки, що передбачає комплексний підхід до всіх сфер функціонування держави. Використання терміну «безпека у фінансовій сфері» свідчить про інтеграцію фінансової безпеки у систему національної безпеки. Це дозволяє розглядати проблеми фінансової стабільності у взаємозв'язку з іншими аспектами національної безпеки, такими як економічна, соціальна, політична, військова, інформаційна тощо. Тобто, держава не позиціонує фінансову безпеку як

самостійну категорію, а як частину більш широкого комплексу заходів із захисту фінансових інтересів держави, що є компонентами загальної національної безпеки.

Інший нормативно-правовий акт, а саме Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року, затверджена Указом Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021 [198], також включає термін «фінансова безпека» як одну зі складових економічної безпеки держави. Тут фінансова безпека розглядається як ключовий елемент, що впливає на стійкість та розвиток національної економіки.

Зокрема, у Стратегії зазначено, що протягом останніх 10 років стан економічної безпеки оцінювався як незадовільний, із погіршенням показників практично за всіма складовими до небезпечного рівня у 2012 році та 2014-2015 роках. Середнє значення рівня економічної безпеки за цей період становило 40%, що відповідає зоні незадовільного стану. Це свідчить про необхідність посилення фінансової безпеки як важливої компоненти економічної стабільності країни. Таким чином, Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року визнає фінансову безпеку як критично важливий аспект забезпечення стійкості та розвитку національної економіки, підкреслюючи необхідність її зміцнення для досягнення стратегічних цілей держави.

Як зазначалось вище, у досліджуваному нормативно-правовому акті фінансова безпека не розглядається як самостійна категорія, а є складовою економічної безпеки держави. Це підсилює той факт, що в науковій думці фінансова безпека є підсистемою більш широкого явища, що включає такі компоненти, як бюджетна безпека, валютна безпека, боргова безпека, податкова безпека, банківська безпека, інвестиційна безпека тощо, і свідчить про системний підхід, який використовується як в науці, так і в державному управлінні: фінансова безпека розглядається не як ізольоване явище, а як частина комплексного механізму економічної стійкості держави. Натомість, вважаємо що саме дослідження даного поняття з позиції автономності буде мати позитивний наслідок як для науки фінансового права, так і для

практичних аспектів його реалізації. Стратегія акцентує увагу на тому, що фінансова безпека залежить від внутрішніх і зовнішніх ризиків, що узгоджується з науковими підходами, де фінансова безпека визначається як динамічний стан фінансової системи, що забезпечує її стійкість до загроз і кризових явищ.

Окрім того, у Стратегії визначено, що забезпечення фінансової безпеки є функцією держави через фінансове регулювання, контролем за фінансовими потоками, управління державним боргом, розширення фінансової прозорості. Даний стан речей корелює з науково-правовою теорією фінансової безпеки, відповідно до якої фінансова безпека не може існувати без нормативно-правового регулювання. Вона є об'єктом державного управління, що реалізується через фінансове право, податкове право, банківське право, бюджетне законодавство та міжнародні фінансові угоди.

Стратегія визначає і ключові державні органи, відповідальні за забезпечення фінансової безпеки: Національний банк України, Міністерство фінансів України, Державна податкова служба, Антимонопольний комітет, Служба фінансового моніторингу.

Як видно із наведеного вище, проведений аналіз нормативно-правових актів України дозволяє дійти висновку, що термін «фінансова безпека» не має системного та комплексного правового закріплення. Серед усіх досліджуваних документів єдиним нормативним актом, що містить це поняття, були Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, де фінансова безпека визначалась через систему індикаторів та порогових значень, які дозволяють оцінювати її рівень.

Це визначення має певні переваги, зокрема його практичну спрямованість, що дозволяє здійснювати оцінку стану фінансової безпеки на основі конкретних економічних показників. Однак, воно не позбавлене недоліків. По-перше, визначення фінансової безпеки тут здійснене у виключно економічному вимірі, без урахування правового. По-друге, відсутнє закріплення механізмів забезпечення фінансової безпеки. І, по-третє, документ

має лише рекомендаційний характер, що означає, що його норми не є обов'язковими для виконання, а отже, не можуть слугувати основним джерелом правового регулювання фінансової безпеки.

У вітчизняних наукових дослідженнях також часто вказується, що поняття «фінансова безпека» не завжди чітко визначене в законодавстві, що може ускладнювати формування єдиного правового простору та ефективність правового регулювання у цій сфері. Тому, для підвищення ефективності забезпечення фінансової безпеки, необхідно вдосконалювати нормативно-правову базу та забезпечувати її відповідність сучасним викликам і загрозам.

У цьому контексті варто звернути увагу на існуючі визначення «національна безпека», «державна безпека», оскільки саме ці категорії є підґрунтям для формування дефініції «фінансова безпека» як правового явища.

Науковці трактують національну безпеку як стан захищеності держави, суспільства, громадян та національних ресурсів від загроз. У їхніх визначеннях простежуються декілька ключових підходів, які допомагають краще зрозуміти сутність цієї категорії.

Як слушно зазначає А.І. Кормич, «поняття «національна безпека» є органічним та невід'ємним складником наукового дискурсу, що зумовлено необхідністю забезпечення надійних гарантій прав і свобод людини та громадянина, стимулювання матеріального й духовного розвитку суспільства, підвищення рівня забезпечення суверенітету держави та зростання темпів прогресивного цивілізаційного поступу людства. Такі умови необхідні для існування й функціонування різних інститутів та процесів у межах державноорганізованих суспільств сучасності» [63].

Сфера суспільних відносин щодо забезпечення національної безпеки, з огляду на їх критичну важливість для життя кожного індивіда, суспільства та держави, потрапила до розряду унормованих правом. Адже саме «право залишає за собою певний змістовний і сутнісний простір існування національної безпеки, затверджуючи її цивілізаційні характеристики» [4].

У роботі В.П. Павленка національна безпека визначається через захищеність національних ресурсів та інтересів держави, громадян і суспільства [99]. Це визначення акцентує увагу на ресурсній складовій безпеки та її функціональному аспекті – захисті від загроз. М.Б. Левицька підкреслює, що національна безпека – це не лише захист держави, а й суспільства та громадян, що розширює розуміння цього терміна та охоплює правовий аспект взаємодії держави з громадянами у сфері безпеки [71].

Цікавим є підхід В.А. Ліпкана, який розглядає національну безпеку як сферу існування держави, нації, культури та традицій [72]. Науковець підкреслює не лише матеріальний, але й духовний аспект безпеки, що включає історичну спадщину та загальний світогляд нації. Це визначення додає гуманітарний вимір у розуміння безпеки, що особливо важливо у сучасних умовах глобалізації та культурної гібридизації.

Влучним є науковий погляд щодо розповсюдження застосування підходу Організації Об'єднаних Націй, відповідно до якого, окрім зовнішньої військової загрози, потрібно включати сім рівнів у визначенні національної безпеки. І одним із найважливіших рівнів у даному контексті виступає саме фінансова безпека. У даній концепції вона трактується як «діяльність спрямована на створення робочих місць та впровадження заходів для запобігання бідності» [257].

Л.В. Чупрій розглядає національну безпеку як стан захищеності життєво важливих інтересів держави, суспільства та громадянина із акцентом на управлінський аспект – своєчасне виявлення та нейтралізацію загроз [214]. Такий підхід важливий для розуміння безпеки як динамічного процесу, що включає прогнозування, реагування та адаптацію до змін.

Вітчизняне законодавство визначає національну безпеку як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [158].

Автори Я.В. Свистун та Ю.О. Загуменна дуже влучно сформулювали ідею, щодо якої фінансова безпека є не просто однією з частин національної безпеки, а її ключовим інтегруючим елементом, а притаманна їй універсальність – це те, що робить її невід’ємною основою для функціонування всіх інших напрямів. Жоден із напрямів національної безпеки – чи то соціальний, екологічний, воєнний, інформаційний чи правовий – не може існувати ізольовано від фінансової підтримки. Соціальна безпека, наприклад, потребує стабільного фінансування для продовольчих програм і гарантій мінімального рівня життя, екологічна безпека неможлива без інвестицій у природоохоронні технології, системи реагування на стихійні лиха, очищення довкілля, а воєнна безпека без фінансового забезпечення оборонного комплексу втрачає здатність до стримування загроз [190].

Погоджуємось із такою науковою позицією, і вважаємо доцільним доповнити, що фінансова безпека посідає унікальне місце у структурі національної безпеки, виконуючи роль своєрідного «фінансового двигуна», що забезпечує ресурсне підґрунтя для функціонування інших її складових.

Виходячи з аналізу поняття «національна безпека», можна стверджувати, що воно є багатовимірним явищем, яке охоплює правові, економічні, гуманітарні та соціальні аспекти. Національна безпека розглядається як динамічний стан, який потребує постійного моніторингу загроз і вдосконалення механізмів реагування.

Можна зробити висновок, що фінансова безпека є структурним елементом національної безпеки, оскільки забезпечує стійкість державної фінансової системи, її здатність до ефективного функціонування та протидії загрозам. Фінансовій безпеці також властивий ресурсний аспект, що означає достатню забезпеченість держави фінансовими ресурсами для виконання її функцій, управлінський аспект – що проявляється у системі державного контролю за фінансовими потоками та протидії кризовим явищам. Нарешті, фінансова безпека має правовий характер, оскільки вона регулюється через механізми бюджетної, банківської, валютної, податкової політики.

Переходячи до дослідження «державної безпеки», слід звернути увагу, що науковці розглядають і державну безпеку як ключовий компонент національної безпеки. Зокрема, В.Я. Настюк визначає державну безпеку як систему загальних і спеціальних заходів, спрямованих на захист держави від загроз зовнішнього та внутрішнього характеру [91]. Це визначення фокусується на функціональному аспекті, тобто безпека держави розглядається як процес, що реалізується через систему заходів. Важливим, на нашу думку, є акцент на нормальному функціонуванні держави, що підтверджує адміністративно-правову природу державної безпеки як функції державного управління.

В.Г. Пилипчук підходить до державної безпеки з інституційно-правового боку, визначаючи її як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, конституційного ладу, економічного, науково-технічного та оборонного потенціалу [103]. За даного підходу простежується зв'язок між державним устроєм та його ключовими компонентами, що забезпечують стабільність держави як суб'єкта міжнародного права. Додатково наголошується на ризиках, пов'язаних із зовнішніми та внутрішніми загрозами, включаючи тероризм, розвідувальну діяльність іноземних спецслужб, злочинні організації та окремих осіб. Це свідчить про те, що державна безпека виконує захисну функцію щодо основ державності та територіальної цілісності.

А.О. Янчук дає ще більш деталізоване визначення, розглядаючи державну безпеку як форму забезпечення національної безпеки, що реалізується державними інститутами через розвідувальну, контррозвідувальну та оперативно-розшукову діяльність [220]. Це визначення демонструє інструментальний підхід, оскільки автор акцентує увагу на механізмах реалізації державної безпеки і відзначає важливу роль правоохоронних органів, спецслужб та контррозвідувальних органів, що забезпечують захист державного суверенітету, незалежності та територіальної цілісності. Додатково автор виділяє боротьбу з корупцією як елемент

забезпечення державної безпеки, що вказує на важливість ефективного державного управління.

У Науково-практичному коментарі до Кримінального кодексу України державна безпека визначається як стан захищеності основ державних інститутів, що є необхідними для виконання державою своїх функцій [92]. Це визначення є концептуально узагальненим і демонструє структурний підхід, де державна безпека розглядається як умова стабільності державного управління та правопорядку. Тобто, державна безпека тут виступає як основоположний фактор існування самої держави, що регламентується конституційними нормами.

Продемонстровані наукові визначення дозволяють зробити висновок щодо кількох ключових аспектів державної безпеки:

- функціональний: державна безпека розглядається як система заходів, що забезпечують стабільність держави та її стійкість до загроз;
- інституційний: держава забезпечує безпеку через спеціальні органи;
- правовий: державна безпека включає юридичний механізм захисту конституційного ладу, територіальної цілісності та національних інтересів;
- антикримінальний: державна безпека охоплює боротьбу з тероризмом, корупцією, шпигунством, організованою злочинністю, що становлять загрозу національним інтересам.

Ці аспекти характерні і для фінансової безпеки, отже, вона є важливим елементом державної безпеки, адже безпосередньо впливає на стабільність державного управління, економічну незалежність та захищеність фінансових ресурсів від внутрішніх і зовнішніх загроз. Зокрема, державна безпека не може бути реалізована без фінансової безпеки, оскільки нестабільність фінансової системи загрожує державному суверенітету та територіальній цілісності (наприклад, через боргову залежність, економічні кризи). Вважаємо, що фінансова безпека є інструментом державної безпеки, оскільки фінансові ресурси забезпечують діяльність державних інституцій, правоохоронних органів, армії, спецслужб, судової системи. Доцільно відзначити також, що

корупція, тіньова економіка, нелегальні фінансові операції є загрозами і для фінансової, і для державної безпеки, що підтверджує їхню взаємопов'язаність.

Таким чином, фінансова безпека є частиною загальної системи державної безпеки, а її реалізація можлива через ефективне функціонування фінансових механізмів, антикорупційних програм, валютного регулювання та фінансового контролю.

Відмежування національної безпеки та державної безпеки є важливим питанням у теорії держави та права, оскільки ці поняття хоч і взаємопов'язані, але мають різний зміст і сферу застосування. Національна безпека охоплює не тільки державний рівень, а й безпеку суспільства та громадян, тобто її зміст є ширшим, ніж просто безпека державного апарату. Такого висновку дотримуються і вітчизняні науковці [99].

Національна безпека – це комплексний стан захищеності держави, суспільства та громадян від загроз, що можуть вплинути на їхнє існування, розвиток та стабільність. Це ширше поняття, яке охоплює всі ключові аспекти життєдіяльності країни, такі як: політична безпека, економічна безпека, фінансова, екологічна, соціальна, інформаційна тощо.

А державна безпека – це захищеність державних інституцій, конституційного ладу, територіальної цілісності, а також внутрішньої стабільності держави. Вона є складовою національної безпеки і зосереджується на захисті самої держави як політико-правового утворення. Основними завданнями державної безпеки традиційно вважаємо наступні: захист конституційного ладу; збереження територіальної цілісності; запобігання терористичним загрозам; забезпечення правопорядку; протидія внутрішнім загрозам.

На нашу думку, державна безпека має більш інституційний характер, тобто її завдання – захистити саму державу, як апарат влади та механізм управління.

Аналіз наукових визначень та нормативно-правових актів підштовхує до виокремлення низки ключових особливостей фінансової безпеки:

1. Структурна багатовимірність фінансової безпеки. Так, фінансова безпека включає такі складові, як банківська безпека, податкова безпека, бюджетна безпека, боргова безпека, валютна безпека тощо. Це означає, що фінансова безпека не існує у відриві від інших економічних процесів, а складається з кількох ключових компонентів, кожен із яких має власні критерії та механізми забезпечення. Адже фінансова система держави складається з різних секторів, і кожен із них потребує захисту від загроз. Втрата безпеки в одному з компонентів може спричинити кризові явища в усій фінансовій системі. До прикладу, якщо податкова безпека не буде забезпечена (масове ухилення від податків), це призведе до проблем у бюджетній сфері – нестача коштів у державному бюджеті, що, відповідно, спричинить збільшення державного боргу та дефіциту бюджету.

2. Зв'язок з національною та державною безпекою. Стабільність фінансової системи визначає можливості держави у сфері оборони, соціальної політики, управління економікою та міжнародних відносин. Фінансова безпека не існує окремо від загального стану безпеки держави, оскільки фінансово-економічні процеси автоматично впливають на політичну стабільність, обороноздатність, соціальну сферу тощо.

3. Фінансова безпека – це стан. Тобто, коли ми говоримо про фінансову безпеку, важливо підкреслити, що це не просто сукупність дій чи заходів. На нашу думку, вона повинна розглядатись саме як стан фінансової системи. Важливо наголосити, що мова йде про своєрідний інтегральний стан фінансової системи держави. Якби фінансова безпека мала виключно динамічну, змінну природу, це спричиняло б систематичні коливання у фінансовому секторі та знижувало б передбачуваність державної економічної політики та породжувало б високі ризики для макроекономічної стабільності. Постійна варіативність фінансової безпеки, як процесу, унеможлилювала б ефективне планування бюджету, прогнозування державного боргу та забезпечення довіри до національної валюти і банківської системи. Водночас, не можна повністю ігнорувати факт, що фінансова безпека, як і будь-який

інший макроекономічний феномен, може піддаватися впливу динамічних факторів і зазнавати певних коливань. Проте, ключовим є не заперечення змінності її окремих параметрів, а концептуальне закріплення фінансової безпеки як цільового, бажаного стану, до якого держава має прагнути через систему регуляторних і правових заходів, спрямованих на стабілізацію.

Дехто може не погодитись із визначенням фінансової безпеки як бажаного стану, до якого потрібно прагнути, оскільки процеси у державі мінливі, а фінансово-економічна сфера характеризується динамічністю. Вважаємо за необхідне уточнити. Якщо фінансову безпеку розглядати як цільовий бажаний стан, то поточні зміни, що можуть бути зумовлені численними факторами, є якраз тими індикаторами, які дозволяють чітко розмежувати категорію «стану» та категорію «рівня» фінансової безпеки. Тобто, коливання індикаторів складових фінансової безпеки (валютно, грошово-кредитної, банківської тощо), настання фінансових ризиків, загроз – у сукупності є відображенням рівня фінансової безпеки у конкретний момент. Відповідно, цей рівень може як поліпшуватись, так і погіршуватись. У такому контексті, стан – це стратегічно визначена ціль, досягнення якої забезпечує стабільність фінансової системи. А рівень – фактичний показник того наскільки наближеною чи, навпаки, віддаленою є фінансова безпека у той чи інший момент саме від бажаного стану.

Вважаємо, що такий підхід узгоджується з загальнодержавною парадигмою економічної безпеки: за наявності сталого рівня фінансової безпеки можливе функціонування інших підсистем економічної безпеки – бюджетної, банківської, інвестиційної тощо. А в умовах, коли індикатори фінансової безпеки демонструють критичне зниження, правильним буде говорити вже не про безпеку, а про реальні або потенційні загрози, що впливають на фундаментальні елементи національної безпеки в цілому. Тобто, саме слово «безпека» тут вже буде недоречним.

4. Фінансова безпека регулюється правовими нормами. Стан фінансової безпеки не є хаотичним або стихійним, а підпорядковується

правовому регулюванню та функціонує у рамках чинного законодавства. Крім того, оскільки фінансова безпека є частиною національної безпеки, а остання регулюється законодавством, фінансова безпека як її складова також повинна мати правові механізми забезпечення.

5. Фінансова безпека забезпечує стабільність та стійкість фінансової системи. Ця особливість відображає основний критерій фінансової безпеки, оскільки без стабільної фінансової системи неможлива ефективна робота економіки та державного управління. Стан фінансової безпеки означає, що фінансова система здатна витримувати фінансові шоки, кризи, валютні спекуляції та вплив зовнішніх економічних факторів.

6. Фінансова безпека спрямована на захист економічних інтересів держави, суспільства та громадян. Фінансова безпека не є абстрактним поняттям, а має конкретних «бенефіціарів», інтереси яких вона покликана захищати. Наприклад, фінансова безпека держави потребує стійкості фінансової системи, яка дозволяє виконувати її функції – забезпечувати оборону, соціальні виплати, розвиток економіки, а фінансова безпека суспільства – гарантія економічного розвитку та соціальної стабільності. У свою чергу фінансова безпека громадян має на меті захист особистих фінансових інтересів.

Основне завдання фінансової безпеки – протидія внутрішнім і зовнішнім загрозам, що підкреслює функціональний аспект фінансової безпеки. Оскільки фінансова безпека постійно піддається загрозам, які можуть дестабілізувати економіку країни, її забезпечення передбачає систему заходів, спрямованих на запобігання, виявлення та ліквідацію таких загроз. Внутрішні загрози – це ризики, які виникають всередині країни та є наслідком неефективної державної політики, корупції, або іншої злочинної діяльності, а зовнішні – це економічні, політичні, військові або інші фактори, що створюють ризики для фінансової стабільності держави.

Таким чином, фінансова безпека, як правова категорія потребує чіткого визначення у законодавстві України, адже відсутність чіткого нормативно-

правового закріплення поняття «фінансова безпека» створює ризики для правозастосовної практики, оскільки без юридично визначеного поняття неможливо формувати єдину державну політику у цій сфері. Тому існує необхідність у подальшому законодавчому вдосконаленні регламентації фінансової безпеки в Україні

Беручи за основу зазначені особливості, можемо запропонувати юридично обґрунтоване визначення фінансової безпеки. Фінансова безпека – це стан захищеності фінансової системи держави, що регулюється нормами фінансового права, забезпечує стабільність економічного розвитку, контроль за фінансовими потоками, стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, ефективне функціонування фінансових інститутів та гарантує економічну безпеку держави, суспільства та громадян.

З огляду на запропоноване визначення, значущим є і уточнення об'єкта фінансової безпеки держави. Виходячи з того, що під об'єктом економічної безпеки країни розуміється рівень стійкості національної економічної системи до екзогенних і ендогенних загроз, об'єктом фінансової безпеки слід вважати фінансовий сектор держави, що охоплює як державні, так і приватні фінансові інститути, механізми мобілізації та розподілу фінансових ресурсів. Дана сфера виступає невід'ємним елементом функціонування держави як складного соціально-економічного утворення та ключовим чинником забезпечення макроекономічної стабільності.

Визначення, представлені у результатах праць вітчизняних вчених у науковій літературі, підтверджують, що фінансова безпека є важливим фактором національної безпеки та вимагає ефективного правового регулювання. У зв'язку з цим її правовий аспект набуває особливого значення, оскільки саме через законодавчі норми здійснюється контроль за фінансовими потоками, визначаються механізми боротьби з фінансовими злочинами та запроваджуються інструменти забезпечення макроекономічної стабільності. Таким чином, фінансова безпека повинна досліджуватися не тільки як

економічне, а й як правове явище, що регулюється нормами фінансового, бюджетного, банківського та міжнародного права.

1.2. Системні складові концепції фінансової безпеки

Зважаючи на окреслені у попередньому підрозділі основні компоненти концепції фінансової безпеки, дана частина дисертаційного дослідження буде зосереджена на характеристиці ключових складових фінансової безпеки, як її системоутворюючих елементів, та основних принципів фінансової безпеки.

Грунтуючись на висновках попереднього підрозділу, фінансову безпеку можна охарактеризувати як багатокomпонентну категорію, оскільки вона об'єднує сукупність елементів, що забезпечують стійке функціонування фінансової системи в умовах загроз, як зовнішніх, так і внутрішніх. Так, згідно з сучасними науковими підходами та правовим регламентуванням, фінансова безпека держави не є однорідною структурою, а складається з кількох взаємопов'язаних складових, кожна з яких, у свою чергу, виконує окрему функцію, спрямовану на підтримку стабільності національної економіки: бюджетна безпека, боргова, грошово-кредитна, банківська, валютна, інвестиційна, фіскальна, фінансова безпека домогосподарств та підприємств.

Охарактеризувавши фінансову безпеку як стан, можемо зробити логічний висновок і щодо того, що її складові також формуються залежно від соціально-економічного контексту держави у конкретний період часу.

Оскільки фінансова безпека, як правове явище, є, передусім, результатом дії правових норм, що регулюють фінансові відносини, забезпечуючи прозорість, відповідальність і передбачуваність у фінансовій сфері. Відповідно, і складові фінансової безпеки відображають сфери застосування фінансово-правових інструментів, де кожній властива своя специфіка правового регулювання та механізмів захисту. Саме тому, кожен із складових фінансової безпеки, у контексті розуміння останньої як правового явища, потрібно розглядати як об'єкт правового регулювання, який

функціонує у межах системи публічних фінансів та відображає здатність держави на належному рівні утримувати той чи інший сегмент фінансових відносин.

За такого підходу, кожна складова фінансової безпеки постає не лише як економічний показник, а як юридично окреслена сфера, що робить можливим визначати чіткі критерії оцінювання рівня фінансової безпеки на конкретний момент. Відповідно, для кожного складника визначені власні порогові значення, індикатори, правове регулювання та механізми реагування на загрози.

Складові фінансової безпеки, що були визначені у Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, певною мірою повторюють складові, визначені у науковій доктрині: банківська безпека, безпека небанківського фінансового сектору, боргова безпека, бюджетна безпека, валютна безпека, грошово-кредитна безпека.

Кожен із цих напрямів має власне правове підґрунтя, інституційну основу та функціональне навантаження в межах загальнонаціональної фінансової архітектури.

Банківська безпека це рівень фінансової стійкості банківських установ країни, що дає змогу забезпечити ефективність функціонування банківської системи країни та захист від зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих чинників незалежно від умов її функціонування [82]. Безперечно, банківська безпека забезпечує стабільність фінансового сектору, його здатність виконувати функції кредитування економіки, збереження депозитів та підтримки ліквідності, оскільки системні ризики у банківському секторі можуть призводити до фінансових криз, втрати довіри вкладників, відтоку капіталу та загальної дестабілізації економічної системи. В Україні правове регулювання банківської безпеки визначається Законами України «Про банки і банківську діяльність», «Про Національний банк України», нормативними актами Національного банку України, а також міжнародними стандартами, зокрема рекомендаціями Базельського комітету. Основними загрозами у сфері

банківської безпеки є банкрутство банків, недостатність капіталу та ризики ліквідності.

Об'єкт банківської безпеки, відповідно, охоплює систему банківських відносин: від діяльності кожного банку окремо до загальної стабільності банківської системи, включаючи фінансові показники стійкості та рівень довіри до банківської сфери. Банківські відносини, у свою чергу, є частиною фінансових відносин, що не викликає сумнівів, як, відповідно, і віднесення банківської безпеки до фінансової.

Оскільки банківська безпека забезпечується комплексом правових, економічних, організаційних та фінансових заходів, спрямованих на стабільність банківської системи, то і інституційними механізмами забезпечення банківської безпеки буде нагляд з боку Національного Банку України (ліцензування банків, моніторинг фінансового стану банків тощо), Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (забезпечує страхування вкладів фізичних осіб у разі банкрутства банків) та інших інституцій, що здійснюють повноваження у даній сфері.

Наступна складова – це бюджетна безпека, яка зосереджується на стабільності державних фінансів, ефективності податково-бюджетної політики та мінімізації дефіциту, що є визначальним фактором макроекономічної стабільності. Поняття бюджетної безпеки у чинному законодавстві не закріплене, що видається нелогічним з огляду на її важливу роль у забезпеченні стабільності функціонування державних фінансів. Особливо парадоксальним є те, що поняття бюджетної безпеки відсутнє саме у Бюджетному кодексі України, що є базовим нормативно-правовим актом у бюджетній сфері.

Погоджуємось із думкою авторського колективу за редакцією С.М. Фролова, які трактують бюджетну безпеку держави як складник фінансової безпеки є особливим станом платоспроможності держави, що забезпечує збалансування доходів і видатків державного та місцевих бюджетів, ефективне використання фінансових ресурсів бюджетної системи у процесі виконання

державною та місцевою владою своїх функцій за рахунок збереження фінансової стабільності бюджетної системи до впливу загроз [210].

За висновками О.С. Койчевої, бюджетна безпека є поняттям комплексним, яке необхідно розглядати у трьох площинах: як провідний елемент фінансової безпеки, яка, у свою чергу, є основою економічної безпеки; як стан забезпечення платоспроможності та фінансової стійкості держави; як процес діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування щодо збалансованості бюджету з метою забезпечення виконання завдань та покладених на них функцій [57].

Стан бюджетної безпеки залежить від здатності Уряду з метою уникнення фінансових криз, ефективно розподіляти доходи і витрати держави, та забезпечувати сталість соціально-економічних програм. Об'єктом бюджетної безпеки є система бюджетних відносин, яка забезпечує стійкість, збалансованість та ефективність функціонування державного бюджету як основного фінансового плану держави, що, у правовому аспекті, означає правове регулювання формування, розподілу та використання бюджетних коштів, а також контроль за виконанням бюджетного процесу. Відтак, одним із ключових загроз у цій сфері є неефективне використання бюджетних коштів.

Боргова безпека держави, як складова частина фінансової безпеки держави, є певним рівнем державної внутрішньої та зовнішньої заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування й ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень та оптимального відношення між ними, достатнім для вирішення соціально-економічних потреб, який дає змогу зберегти стійкість фінансової системи країни до внутрішніх і зовнішніх загроз, забезпечити відносну незалежність держави, зберігаючи економічну можливість країни здійснювати виплати на погашення основної суми та відсотків без загрози втратити суверенітет, підтримуючи належний рівень платоспроможності та кредитного рейтингу [192]. Надмірний рівень державного боргу може призвести до макроекономічної нестабільності,

обмеження бюджетних маневрів та зростання вартості обслуговування запозичень. Тому бюджетна безпека пов'язана із можливістю держави обслуговувати свої боргові зобов'язання без загрози дефолту чи надмірного навантаження на економіку.

Щодо валютної безпеки, то її слід розглядати як належний рівень забезпеченості держави валютними ресурсами, достатніми для виконання нею власних функцій, і стан курсоутворення, що максимально захищає від зовнішніх негативних впливів і створює сприятливі умови для залучення іноземних інвестицій [7]. Основа валютної безпеки полягає у формуванні стабільності національної валюти та запобіганні девальвації, адже коливання валютного курсу можуть безпосередньо впливати на зовнішньоекономічну діяльність, інфляційні процеси, суму державного боргу.

Грошово-кредитну безпеку науковці трактують як самостійну підсистему у комплексі безпеки фінансового сектору України. Саме в цій сфері є фактори, які, при їхніх негативних значеннях становлять загрозу для всього фінансового сектору, оскільки кризові явища в економіці мають фінансовий характер і грошову суть, це обумовлює потребу в оцінці й аналізі рівня грошово-кредитної безпеки [102]. Грошово-кредитна безпека демонструє і ефективність монетарної політики центрального банку у контролі над рівнем інфляції, процентними ставками, рівнем ліквідності та доступністю кредитних ресурсів.

Інвестиційна безпека розглядається через стан досягнення відповідного рівня інвестицій, який дозволяє відповідно забезпечувати поточні та прогнозовані у найближчій перспективі потреби економіки держави визначених за обсягом і структурою капітальних вкладеннях з урахуванням їх ефективного використання і повернення коштів, що інвестуються [8]. Вона постає як гарантована державою правова можливість вільного, передбачуваного та захищеного здійснення інвестиційної діяльності. Йдеться не лише про захист прав інвесторів, а й про забезпечення стабільності правового режиму інвестицій. Крім того, інвестиційна безпека охоплює

систему заходів з недопущення тиску на інвестора – як внутрішнього, так і зовнішнього, включно з політичними ризиками, рейдерством, недосконалістю правозастосування.

У Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері, схваленій Розпорядженням Кабінету Міністрів України від від 15.08.2012 № 569-р до фінансової безпеки законодавець відніс і безпеку небанківського фінансового сектору, визначивши її як рівень розвитку фондового та страхового ринків, що дає змогу повною мірою задовольняти потреби суспільства в зазначених фінансових інструментах та послугах [168]. Розбудова ефективної державної політики у сфері небанківського фінансового сектору потребує комплексного бачення, яке поєднує превентивний підхід до управління ризиками з акцентом на відкритість, відповідальність і стійкість фінансових інститутів. Так, зважаючи на динаміку сучасного фінансового середовища, важливо не лише фіксувати вже наявні загрози, а й мати інструментарій для їх раннього виявлення й аналітичного осмислення, що уможливорює своєчасне застосування адекватних регуляторних заходів. У цьому контексті особливого значення набуває прозорість діяльності як самих небанківських установ, так і органу, відповідального за їх регулювання та нагляд. Водночас, стабільність сектору прямо залежить від дієвості механізмів підвищення платоспроможності та довгострокової фінансової рівноваги. Не менш важливим є питання належного захисту інтересів споживачів фінансових послуг, особливо в умовах розширення доступу до фінансових інструментів. Окрема увага має бути приділена недопущенню використання небанківських установ як каналу для виведення капіталу за межі країни в обхід економічних інтересів держави, що може не лише дестабілізувати ринок, а й мати ширші наслідки для фінансової безпеки.

Доцільним буде зауважити, що у науковому просторі існує думка, щодо правильності окреслення вищевказаних складових у системі фінансової безпеки. Зокрема, О.О. Молдован, вважає неправильним традиційний поділ фінансової безпеки, оскільки він об'єднує несумісні сфери (приватний

фінансовий сектор та державні фінанси). Він пропонує відокремити боргову та бюджетну безпеку до фіскальної безпеки, залишивши у фінансовій безпеці лише ті складові, що стосуються монетарної та банківської політики.

При цьому, науковець пропонує під фіскальною безпекою держави розуміти стан системи публічних фінансів, за якого фінансові ресурси держави мобілізуються, перерозподіляються та використовуються в такий спосіб, що забезпечує реалізацію ключових завдань державної політики та надає змогу нейтралізувати зовнішні та внутрішні загрози для економічної й соціальної стабільності в державі [89]. У правовому вимірі фіскальна безпека відображає стан ефективного правового регулювання податково-бюджетної сфери, що забезпечує баланс між фіскальними інтересами держави та платоспроможністю суб'єктів господарювання і громадян та передбачає юридичне закріплення принципів справедливого оподаткування, правової визначеності, стабільності податкового законодавства, а також процесуальні гарантії захисту прав платників податків.

О.О. Молдован критично підходить до традиційного поділу фінансової безпеки на банківську, боргову, бюджетну, валютну, грошово-кредитну безпеку і бачить складові фінансової безпеки у наступній сукупності:

банківська безпека (захист банківської системи, контроль ліквідності банків);

валютна безпека (стабільність національної валюти, зменшення валютних ризиків);

грошово-кредитна безпека (ефективність монетарної політики, боротьба з інфляцією);

безпека небанківського фінансового сектору (страхові компанії, інвестиційні фонди) [89].

Так, попри те, що бюджетна та боргова безпека дійсно часто розглядаються у складі фінансової безпеки, їхній характер суттєво відрізняється від банківської, валютної та грошово-кредитної безпеки. Перші дві є частиною державних фінансів та контролюються через бюджетну та

боргову політику уряду, тоді як останні три є елементами ринкової фінансової системи та перебувають більше під впливом регулювання центрального банку, ринкових механізмів та глобальних фінансових процесів. Таке розмежування є важливим для визначення ефективних механізмів управління ризиками, адже макроекономічна стабільність країни залежить як від здатності держави контролювати свої фінанси. Водночас, разом у своїй сукупності, ці складові формують об'ємну правову модель фінансової безпеки, в якій кожний елемент взаємодіє з іншими, але при цьому має автономну правову природу. З цієї точки зору, не видається доцільним об'єднувати або виключати жодну з них, адже кожна виконує окрему функцію. Усі складові, таким чином, є невід'ємними правовими категоріями в загальній структурі фінансової безпеки, що підтверджується і їхнім нормативно-правовим регулюванням, як об'єктів правового явища, адже, теоретично, кожний із цих напрямів володіє своєю специфікою правового регулювання, об'єктами правової охорони та формами реалізації.

Бюджетна безпека забезпечується за допомогою Бюджетного Кодексу, механізмів контролю за використанням бюджетних коштів, фінансову відповідальність посадових осіб за бюджетні правопорушення. Банківська безпека реалізується через Закон «Про банки і банківську діяльність», нормативи Національного Банку України, правові механізми ліцензування, нагляду та запобігання банкрутству. Валютна та боргова безпека регулюються валютним законодавством та правовими нормами щодо зовнішніх позик, державного боргу, умов обслуговування заборгованості.

Викладене вище дозволяє зробити висновок, що кожна із цих складових є частиною єдиної системи фінансової безпеки, яка функціонує не стихійно, а в межах правової системи. У сучасній науковій доктрині, з огляду на висновки попереднього підрозділу, фінансова безпека розглядається як комплексне явище, що охоплює як макро-, так і мікрорівні функціонування фінансової системи. Тому, вважаємо, що її «інтегральний» характер зумовлює появу ряду окремих напрямів – бюджетної, банківської, валютної тощо, які традиційно

вважаються її складовими. А в умовах ускладнення фінансових відносин та посилення регуляторного навантаження формуються підстави для кваліфікації кожного з них як виду фінансової безпеки у межах загальної системи економічної безпеки.

Емпірично ця теза підтверджується тим, що в сучасному законодавстві України та інших країн світу виокремлюються специфічні правові режими для кожної зі сфер, що свідчить про системну юридичну ідентичність кожного із цих напрямів безпеки. Крім того, кожна сфера має власні контрольні механізми, які діють автономно.

З огляду на попередній теоретико-правовий аналіз, доцільно окреслити зв'язок між виокремленими складовими фінансової безпеки та відповідними видами державної політики. Таким чином, ми не лише підтверджуємо логічність і доцільність виокремлення цих складових як елементів фінансової безпеки, а й демонструємо характер їх існування як публічно-правових явищ. Водночас, у такий спосіб, відбувається підсилення та надання внутрішньої узгодженості тези щодо правової природи кожного з елементів фінансової безпеки. Адже реалізація державної політики завжди супроводжується правовим регулюванням, що має свій прояв у формі законів, підзаконних актів і міжнародних договорів.

Таким чином, фінансова безпека в усіх своїх проявах є результатом впровадження цілеспрямованих політик. Окрім того, у сучасній науково-правовій доктрині визнається доцільність поділу фінансової політики на окремі види, відповідно до сфер публічного фінансового управління: податкова політика, боргова, валютна, грошово-кредитна, митна тощо [27].

Законодавче визначення грошово-кредитної політики як комплексу заходів у сфері грошового обігу та кредиту, спрямованих на забезпечення цінової стабільності шляхом використання інструментів грошово-кредитної політики [157] спонукає до виокремлення тих складових фінансової безпеки, що безпосередньо регулюються нею.

З огляду на досліджуване питання, слід звернутись до «Основних засад грошово-кредитної політики на середньострокову перспективу», затверджених Радою Національного банку України 11 вересня 2024 року [159], що є одним із небагатьох джерел, який системно описує механізми досягнення макрофінансової стабільності саме через правове регулювання грошового обігу, валютного контролю, монетарну політику. Його аналіз дозволяє перейти від теоретичного осмислення грошово-кредитної політики до практичного – конкретних показників і заходів, закладених у політику діяльності центрального банку, що безпосередньо формують фінансові відносини.

Зазначений акт містить визначення ключових цілей, інструментів і пріоритетів, що робить його цінним джерелом для практичного аналізу. У науковому аспекті він виступає концептуальною базою для формулювання актуальних характеристик визначення взаємозв'язків між інституційними й правовими механізмами забезпечення фінансової безпеки. Через безпосереднє орієнтування на середньостроковий період документ також дозволяє дослідити динаміку розвитку національної фінансової системи, формування її захисних інструментів та їх узгодженість із європейськими стандартами.

На основі аналізу, можна аргументовано виділити ті складові фінансової безпеки, які мають прямий зв'язок із грошово-кредитною політикою: банківська, грошово-кредитна, валютна і частково безпека небанківського фінансового сектору.

Пояснимо свою точку зору. Досягнення грошово-кредитної безпеки є базовою метою грошово-кредитної політики. Основні засади грошово-кредитної політики на середньострокову перспективу визначають пріоритетом утримання інфляції на рівні 5%, досягнення цінової стабільності, гнучке управління грошовою масою, застосування відсоткових інструментів. Це і є сутністю грошово-кредитної безпеки – контроль над обігом грошей, вартістю кредиту та інфляційними процесами. Центральне місце у грошово-кредитній політиці займає підтримка стабільності банківської системи, а отже і

банківська безпека. Зокрема, підкреслюється роль Національного Банку України у нагляді за банками, забезпеченні їх ліквідності, розвитку інструментів фінансування, а також зміцненні довіри до банківської системи, що вказує на пряме регуляторне втручання в інтересах забезпечення банківської безпеки.

Окремий блок у Основних засадах грошово-кредитної політики на середньострокову перспективу присвячений валютним обмеженням, де зазначено про необхідність контролю ситуацій на валютному ринку, висвітлено комбінацію інструментів процентної і валютно-курсової політики, валютних обмежень та інших заходів для забезпечення цінової стабільності, що підкреслює роль валютної політики як ключового напрямку фінансової безпеки [159].

Щодо безпеки небанківського фінансового сектору – у документі окреслено необхідність розвитку інфраструктури фінансових ринків, включаючи небанківські установи (страхові, фінансові компанії тощо), та адаптації регулювання до європейських стандартів. Хоча цей сектор переважно регулюється Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, Національний Банк України бере участь у контролі його системної стабільності, що створює зв'язок із грошово-кредитною політикою.

Не належать до сфери грошово-кредитної політики боргова та бюджетна безпеки, оскільки вони регулюються Урядом, зокрема Міністерством фінансів, та, Верховною Радою України, а не Національним Банком України, який може лише враховувати бюджетні процеси у своїх прогнозах або впливати опосередковано.

Таким чином, грошово-кредитна політика охоплює чотири складові фінансової безпеки: банківську, валютну, грошово-кредитну, та, частково – безпеку небанківського фінансового сектору. Примітним є те, що Господарський Кодекс України (втратив чинність 28.08.2025 року) визначав грошово-кредитну політику як один із напрямів економічної політики (ст. 10 ГКУ), що спрямований на оптимізацію та раціоналізацію формування доходів

і використання державних фінансових ресурсів, підвищення ефективності державних інвестицій у економіку, узгодження загальнодержавних і місцевих інтересів у сфері міжбюджетних відносин, регулювання державного боргу та забезпечення соціальної справедливості при перерозподілі національного доходу. У цій же статті містилась характеристика напряму бюджетної політики і уточнюється, що вона спрямована на оптимізацію та раціоналізацію формування доходів і використання державних фінансових ресурсів, підвищення ефективності державних інвестицій у економіку, узгодження загальнодержавних і місцевих інтересів у сфері міжбюджетних відносин, регулювання державного боргу та забезпечення соціальної справедливості при перерозподілі національного доходу. Бюджетну безпеку цілком обґрунтовано можна розглядати як безпосередній результат реалізації бюджетної політики держави.

Бюджетна політика спрямовується на підтримання макрофінансової стабільності, запобігання надмірному дефіциту бюджету, раціональний розподіл коштів між рівнями бюджетної системи та фінансування ключових функцій держави. Водночас, саме ці цілі й формують зміст поняття бюджетної безпеки, яка трактується як здатність держави своєчасно, в повному обсязі і стабільно виконувати бюджетні зобов'язання та забезпечувати сталість фінансової системи. Таким чином, між бюджетною політикою як формою правового управління і бюджетною безпекою як правовим результатом існує прямий функціональний і юридичний зв'язок. Ряд вітчизняних науковців також резюмують у своїх дослідженнях про зв'язок бюджетної політики з фінансовою безпекою [206; 191].

За аналогією здійснених наукових пошуків вище, не викликає сумнівів і взаємозв'язок боргової безпеки з борговою політикою. Як і у випадку з бюджетною безпекою, тут йдеться про функціональну залежність результату (стану безпеки) від правового інструменту (державної політики), який формується, реалізується й контролюється через систему нормативно-правових актів. Боргова безпека держави формується в результаті реалізації

боргової політики, яка є напрямом державної фінансової політики, спрямованим на управління державними внутрішніми та зовнішніми запозиченнями, державними гарантіями, структурою боргу та витратами на його обслуговування. Боргова політика реалізується через низку нормативних документів – передусім Бюджетний кодекс України, Закон України «Про державний внутрішній борг України», а також щорічні закони про Державний Бюджет, в яких визначаються граничні обсяги запозичень та погашень, джерела покриття дефіциту. Аналогічні висновки містяться у наукових доробках вітчизняних вчених [96; 80].

Отже, системний аналіз правової природи фінансової безпеки свідчить про те, що кожна її складова має прямий зв'язок з відповідним напрямом державної політики, реалізованим у нормативній формі. Грошово-кредитна, бюджетна, боргова, банківська, валютна та інші складові фінансової безпеки функціонують як юридично значущі об'єкти регулювання, що вимагають окремих правових механізмів управління та захисту, а відповідні напрями державної політики – не лише визначають стратегічні орієнтири у кожній із цих сфер, але й виступають основою формування правового режиму фінансової стабільності. Саме завдяки такому зв'язку можливо говорити про фінансову безпеку як про бажаний результат дії цілісної публічної політики. Це підтверджує цілісність і взаємозалежність фінансово-правових інститутів у забезпеченні усієї національної безпеки та обґрунтовує доцільність виокремлення напрямів фінансової безпеки, що функціонують у межах інтегрованої правової системи державного регулювання.

Питання формування теоретичних засад концепції фінансової безпеки держави неможливо повноцінно розглянути, обходячи увагою дослідження принципів фінансової безпеки. Незважаючи на наявність досліджень у сфері фінансової безпеки загалом, аналіз саме її принципів часто залишається фрагментарним, у той час як їх важливість залишається поза сумнівами.

У теорії держави та права традиційно використовується етимологічне значення слова «принцип» (від лат. *principium* – первісне, визначальне, те, від

чого походить усе інше) – засада, основа, керівна ідея, вихідне положення будьякого явища (учення, організації, діяльності тощо). У загальному аспекті категорія «принцип права» використовується в усіх випадках, коли йдеться про відправні засади та ідеї, що належать юриспруденції [207].

Огляд сучасних наукових досліджень засвідчує можливість виокремлення низки підходів до трактування та класифікації принципів фінансової безпеки. У наукових доробках вітчизняних вчених обґрунтовується необхідність диференціації принципів на загальні, функціональні та організаційні [9]. Аналогічної думки дотримується і О. Бойко-Слобожан [5]. Така типологія дозволяє врахувати специфіку різних рівнів правового впливу у сфері безпеки, зокрема, акцентується увага на адаптивності зазначених принципів до умов воєнного стану, що набуває особливої актуальності в умовах сучасних викликів для України. Окрім того, робиться висновок про потребу в постійній ревізії та актуалізації принципів відповідно до реалій макроекономічної ситуації.

Акцент на інституційній основі принципів робиться у іншій науковій праці, що демонструє цікавий підхід авторів, який проявляється у твердженні: принципи фінансової безпеки повинні розглядатися в контексті ефективного публічного управління, яке включає прозорість, взаємодію з громадянами, відповідальність та підзвітність органів влади. Як видно, акцентується увага на інтеграції елементів громадянського суспільства в систему забезпечення фінансової безпеки, що відповідає сучасним європейським тенденціям [217].

Особливої уваги заслуговує думка, запропонована у науковому дослідженні «Principles of Building a System of Ensuring State's Financial Security» [276]. На думку авторки, в основі побудови ефективної системи забезпечення фінансової безпеки повинні бути наступні принципи: відкритість влади, відповідальність та підзвітність, субсидіарність, розвиток та адаптація, множинність інтегративних рівнів, біфуркація, узгодженість та підпорядкованість уповноважених органів, ефективність, міжнародна співпраця та інтеграція, інклюзивність розвитку, а також новаторський

принцип – біхевіористичність. Останній відображає вплив психологічних, моральних, ментальних і комунікаційних чинників на процес прийняття рішень у сфері фінансової безпеки. Саме біхевіористичний підхід, на думку автора, дозволяє краще зрозуміти, чому за умов наявності достатніх аналітичних даних часто ухвалюються неефективні або помилкові рішення, що, у свою чергу, негативно впливає на рівень фінансової безпеки. Даний науковий погляд є концептуально важливим, оскільки підсилює тезу щодо міждисциплінарної природи фінансової безпеки, залучаючи до дослідження також когнітивну економіку та психологію управління.

Виходячи із потреби формування цілісної, гнучкої і ефективної фінансової політики, яка б відповідала умовам ринкової економіки, науковці виділяють низку принципів, серед яких: сприяння розвитку виробництва; підтримка підприємницької активності та підвищення рівня зайнятості населення; мобілізація й використання фінансових ресурсів для забезпечення соціальних гарантій; запровадження такого фінансового механізму, який зумовлював би раціональне використання природних ресурсів; заборона технологій, що загрожують здоров'ю людини; поєднання та узгодженість усіх методів державно-фінансового впливу на процес суспільного відтворення [196]. Зважаючи на те, що фінансова політика є безпосереднім інструментом реалізації фінансової безпеки, її засади можуть правомірно розглядатися як методологічна основа для формування принципів безпеки у фінансовій сфері.

Як бачимо, попри наявність окремих наукових досліджень, принципи фінансової безпеки держави ще не дістали завершеного та систематизованого тлумачення – спостерігається відсутність усталеної категоріальної бази саме щодо принципів як основних методологічних орієнтирів формування ефективної системи фінансової безпеки.

У процесі дослідження принципів фінансової безпеки важливо звернутися до аналізу чинного нормативно-правового поля України, яке, хоча і формулює прямо відповідні принципи у вигляді чітких переліків, однак містить низку положень, що імпліцитно виражають ці засади.

У сучасних умовах трансформації української економіки, зважаючи на повномасштабне вторгнення росії, важливим джерелом формування фінансової політики є офіційні документи стратегічного характеру, зокрема Меморандум економічної та фінансової політики [79], підписаний Україною з Міжнародним валютним фондом. Хоча, у цьому документі поняття «принципи фінансової безпеки» не вживається у формалізованому вигляді, у той же час, вони проглядаються у його змісті, що дозволяє виокремити: принцип відповідальності за досягнення фіскальних цілей; принцип прозорості та підзвітності, принцип цільового використання коштів, принцип співпраці з міжнародними партнерами.

Бюджетний кодекс України деталізовано визначає принципи бюджетної системи, серед яких: єдність, збалансованість, субсидіарність, прозорість і справедливість. Ці принципи забезпечують фінансову стабільність, ефективно та цільове використання бюджетних коштів, що прямо корелює з інтересами фінансової безпеки [11]. Податковий кодекс додає важливі акценти щодо стабільності, обґрунтованості і рівності у сфері податкового навантаження, а отже – формує передумови для прогнозованості й недискримінаційності податкової політики, які також слід розглядати як засади фінансової безпеки.

Проаналізовані наукові дослідження, нормативні акти, а також ключові стратегічні документи, що були розглянуті у попередньому підрозділі, дозволяють запропонувати принципи фінансової безпеки держави.

Інтегральність оцінки фінансової безпеки. Цей принцип базується на об'єднанні уніфікованих індикаторів, що охоплюють складові фінансової безпеки. Комплексне бачення дозволяє не лише фіксувати кризові явища і належно реагувати на них, а й моделювати прогнозовані сценарії, що підсилює вчасність державного реагування. Інтегральність передбачає синтез бюджетних, грошово-кредитних та зовнішньоекономічних параметрів у єдину інформаційно-аналітичну систему. У правовому вимірі інтегральність передбачає системність правового регулювання фінансових відносин, що охоплює бюджетне, податкове, валютне, банківське, інвестиційне право тощо.

Вважаємо, що для належного втілення даного принципу необхідною є наявність єдиного підходу до формування законодавчої бази у сфері фінансової безпеки, а також узгодженості між актами різної юридичної сили.

Адаптивність до внутрішніх та зовнішніх загроз. Цей принцип ґрунтується на положеннях Стратегії економічної безпеки України до 2025 року, яка актуалізує здатність фінансової системи оперативно адаптовуватись до динамічності фінансового середовища. З такого ракурсу адаптивність демонструє що фінансова політика не може бути статичною, адже, під впливом змін, вона повинна швидко трансформуватись. Реалізація адаптивності передбачається створенням гнучких інструментів у кожному напрямку фінансової безпеки, що у сукупності визначають її рівень. Отже, адаптивність відповідає за формування механізмів, що дадуть змогу оперативно реагувати на мінливість фінансової системи, включаючи коливання валютних курсів, зміну облікових ставок тощо. Принцип адаптивності відображає також оперативні зміни у нормативно-правових актах, у відповідь на зміну економічної ситуації.

Прозорість та підзвітність фінансової системи. Класичний принцип для фінансово-правових відносин, який у досліджуваному контексті набуває нових якостей, зокрема, через цифровізацію фінансів, електронне урядування та зростання суспільного запиту на відкритість. У Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері прозорість розглядається як важлива умова для боротьби з корупцією, тінізацією економіки та ухиленням від оподаткування. Прозорість включає доступ до фінансової звітності, відкриті бюджетні дані, а підзвітність – персональну відповідальність органів управління за прийняті рішення у сфері державних фінансів. Важливим є те, що забезпечення відкритості фінансових процесів та звітності перед громадськістю щодо використання бюджетних коштів сприяє підвищенню довіри до фінансових інституцій. Даний принцип корелює з принципами публічності бюджету, доступу до фінансової інформації, незалежного аудиту та звітності державних органів.

Превентивність. Принцип превентивності формулюється як здатність держави не лише реагувати на наявні фінансові загрози, а й передбачати їх, завчасно формуючи компенсаторні механізми. Він пов'язаний із раннім виявленням дисбалансів, аналізом ризиків, розвитком систем стратегічного прогнозування. Превентивність трактується через необхідність інституційної модернізації механізмів державного фінансового контролю, фіскального нагляду, аудиту, фінансового моніторингу. Завчасне виявлення та нейтралізація потенційних загроз фінансовій безпеці через моніторинг та аналіз фінансових показників дозволяє уникати кризових ситуацій. У правовому контексті даний принцип вимагає створення превентивних норм, процедур фінансового контролю, ризик-орієнтованого підходу у регуляторній діяльності, закріплення в законодавстві інструментів раннього виявлення загроз. Одним із проявів даного принципу можна назвати систему управління податковими ризиками (комплаєнс-ризиками), що орієнтована на попереднє виявлення потенційних порушень у сфері податків.

Координація між державними органами. В умовах, коли функції з формування та реалізації фінансової політики розподілені між різними органами, принцип координації набуває вирішального значення. Йдеться не лише про обмін інформацією, а про єдине бачення фінансової безпеки, узгодженість стратегічних цілей і оперативну взаємодію в умовах надзвичайних ситуацій. Тобто, передбачається створення ефективної системи міжвідомчої координації з чітким розподілом повноважень, спільними стандартами реагування та відповідальністю, забезпечення ефективної взаємодії між різними державними структурами для формування єдиної політики у сфері фінансової безпеки.

Отже, у межах продовження комплексного аналізу фінансової безпеки загалом та елементів концепції фінансової безпеки зокрема, обґрунтовано положення про її багатоскладовий характер, що зумовлює необхідність інституційного, структурного та функціонального осмислення кожної з її складових. Бюджетна, банківська, валютна, боргова, грошово-кредитна

безпека набули в сучасному правовому полі рис самостійних правових інститутів. Їхнє функціонування вимагає окремих механізмів нормативного регулювання, інституційного супроводу та контролю. У той же час, правова природа фінансової безпеки виявляється в обов'язковості державного впливу через систему спеціалізованих політик: бюджетної, податкової, грошово-кредитної, боргової, інвестиційної тощо.

У сукупності, складові фінансової безпеки відображають її рівень. Виходячи з такого твердження, рівень фінансової безки – це кількісна або якісна оцінка того, наскільки поточний стан фінансової системи відповідає цільовому стану фінансової безпеки.

У свою чергу, рівень фінансової безпеки є динамічним індикатором, що визначається за допомогою моніторингу фінансових ризиків та загроз, аналізу державної політики та коригування шляхів досягнення цільової мети.

На підставі аналізу вітчизняного законодавства, а також актуальних наукових розробок, сформульовано п'ять базових принципів фінансової безпеки, які відображають як економічну, так і правову його сутність. Принципи фінансової безпеки становлять її методологічну основу, яка покликана забезпечити системність, передбачуваність, ефективність і превенцію у сфері захисту національних фінансових інтересів.

1.3. Генезис правового регулювання фінансової безпеки

Фінансова безпека держави, як один із ключових сегментів національної безпеки, вимагає цілісного та системного підходу до її правового регулювання. Для України, з урахуванням викликів воєнного стану та спричиненого ним сьогоденного рівня економіки, питання належного правового забезпечення фінансової безпеки набуває особливої актуальності.

Як зазначалося у попередньому підрозділі дисертаційного дослідження, фінансова безпека держави це стан захищеності фінансової системи держави, що регулюється нормами фінансового права, забезпечує стабільність

економічного розвитку, контроль за фінансовими потоками, стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, ефективне функціонування фінансових інститутів та гарантує економічну безпеку держави, суспільства та громадян.

У цьому контексті правове забезпечення фінансової безпеки держави слід розглядати як процес реалізації державою здатності підтримувати стійкість та збалансованість фінансової системи та забезпечувати ефективне функціонування фінансових інститутів та загальну економічну стабільність. Це, у свою чергу, вимагає формування цілісного правового механізму, що включає систему правових норм, спрямованих на врегулювання суспільних відносин у сфері запобігання та подолання загроз фінансовій безпеці. Відповідний механізм має бути орієнтований на своєчасне реагування держави на внутрішні та зовнішні виклики, що можуть впливати на фінансову сферу, шляхом створення сприятливого нормативного середовища, здатного забезпечити стабільний розвиток фінансових процесів. Відтак, метою правового регулювання у зазначеній сфері є закріплення гарантій фінансової безпеки, що реалізуються через здійснення державою низки ключових функцій – нормотворчої, охоронної та управлінсько-координуючої.

Як слушно підкреслює І.М. Проць, у контексті реалізації Національної стратегії у сфері прав людини та Цілей сталого розвитку України до 2030 року, фінансова безпека держави набуває особливої ролі як інструменту гарантування та захисту прав і законних інтересів не окремих соціальних категорій, а всіх громадян без винятку. У межах конституційно-правової моделі соціальної держави пріоритетним елементом виступає визнання зобов'язання держави створювати умови, які б забезпечували особі можливість для повноцінного розвитку, самореалізації та досягнення економічної незалежності. Як наслідок, на державу покладається обов'язок гарантувати фінансову захищеність особи в ситуаціях, коли вона, внаслідок віку, стану здоров'я або інших об'єктивних обставин, що не залежать від її волі, не здатна самотійно забезпечити себе та свою родину мінімальним рівнем доходів, необхідним для існування [175].

Правове забезпечення фінансової безпеки України в умовах воєнного стану набуває особливої актуальності, оскільки саме ефективна нормативно-правова база є основою для стабільного функціонування фінансової системи в періоди надзвичайних викликів[189]. Цікавою та методологічно значущою видається позиція, згідно з якою до інструментів механізму захисту фінансової системи держави у період дії військового стану, доцільно відносити не лише класичні правові важелі, як-от нормативно-правове регулювання, контрольні та фіскальні заходи, а й інституційні гарантії у вигляді ефективного функціонування фінансових регуляторів, стабільної бюджетної політики, незалежної банківської системи, а також цифрових інструментів фінансового моніторингу [64]. У цьому контексті, механізм правового захисту фінансової безпеки доцільно розглядати як інтегровану систему засобів впливу публічно-правового характеру, спрямовану на запобігання загрозам, нейтралізацію негативних наслідків зовнішньо-економічного тиску та відновлення цілісності фінансових потоків. Особливої уваги заслуговує думка Д.В. Коробцової щодо включення до складу зазначеного механізму таких елементів, як антикризове правове регулювання, реформування системи податкового адміністрування та модернізація фінансової інфраструктури, які здатні забезпечити не лише оперативне реагування на виклики, а й довготривалу стійкість національної економіки в умовах нестабільності.

У сучасних умовах воєнного стану в Україні науковці активно досліджують практичні механізми підвищення рівня фінансової безпеки, зокрема, за допомогою трансформації бюджетного процесу та відповідної адаптації правового регулювання до нових викликів. З початком широкомасштабної збройної агресії бюджетна політика держави зазнала суттєвих змін, що були зумовлені необхідністю оперативного перерозподілу бюджетних ресурсів, зміни пріоритетів у витратній частині бюджету та залучення зовнішньої фінансової допомоги. Правове регулювання в цій сфері базувалося на рішеннях органів публічної влади і відзначалося низкою

специфічних рис, які суттєво вплинули на зміст і структуру фінансових відносин у період воєнного стану. Серед таких особливостей можна виділити:

- уповноваження Державної казначейської служби України в координації з Міністерством фінансів України на оперативне управління бюджетними ресурсами, зокрема в частині забезпечення фінансування потреб національної безпеки та оборони;
- залучення міжнародної фінансової допомоги не лише у вигляді прямого бюджетного фінансування, а й у формі гуманітарної підтримки внутрішньо переміщених осіб (транспортування, проживання, працевлаштування тощо);
- фокусування бюджетних витрат усіх рівнів на обороноздатність, соціальні виплати (заробітні плати, пенсії), оплату енергоносіїв, обслуговування державного боргу;
- спрощення процедур реалізації бюджетних зобов'язань, пов'язаних із воєнними потребами, з метою забезпечення швидкості реагування;
- надання уряду та виконавчим органам місцевого самоврядування повноважень щодо зміни бюджетів без участі представницьких органів (сільських, селищних, міських рад), що здійснювалося на підставі рішень військових адміністрацій або виконавчих комітетів;
- передача міжбюджетних трансфертів без укладення договорів, що суперечить звичайним вимогам бюджетного законодавства у мирний час;
- тимчасове невикористання положень статті 55 Бюджетного кодексу України, що регламентують захищені видатки;
- призупинення механізму реверсних дотацій з бюджетів тимчасово окупованих територій до державного бюджету;
- обмеження фінансово-контрольних заходів щодо дотримання бюджетного законодавства на місцевому рівні, з поступовим відновленням у спрощеному форматі [28].

Ці положення демонструють високий ступінь гнучкості національної правової системи у реагуванні на загрози фінансовій безпеці в умовах

надзвичайних обставин. Одночасно вони засвідчують необхідність формування спеціального правового режиму бюджетного регулювання, який би забезпечував баланс між публічно-правовим контролем і ефективністю фінансового реагування в кризових ситуаціях.

Поділяємо і наукову позицію О. Гетманець, згідно з якою фінансова безпека держави безпосередньо залежить від чіткого визначення сфер правового регулювання основних елементів фінансової системи, що виступають базовими структурними складниками механізму її функціонування. Йдеться про формування цілісного правового середовища, яке забезпечує не лише регламентацію окремих сегментів фінансових відносин, але й встановлює межі повноважень та сфери компетенції відповідних суб'єктів, як публічних, так і приватних – уповноважених реалізовувати функції щодо розвитку, стабілізації та захисту фінансових інтересів громадян, територіальних громад, суб'єктів господарювання і держави в цілому [23].

Відповідно, предметом правового регулювання у сфері забезпечення фінансової безпеки виступають суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації державної політики щодо збереження стабільності фінансової системи. Їх специфіка визначається низкою факторів: суб'єктним складом, характером дій, спрямованих на гарантування фінансової безпеки, об'єктами правової охорони, а також юридичними фактами, що породжують, змінюють або припиняють відповідні правовідносини.

У межах правового регулювання фінансової безпеки держави доцільно виокремити основні типи правовідносин, що охоплюють різні механізми впливу та правові форми реалізації, сформувавши наступну класифікацію:

За рівнем правового впливу:

- наднаціональні (міждержавні) – відносини, що регулюються міжнародними договорами, рекомендаціями міжнародних організацій і впливають на національні механізми забезпечення фінансової безпеки;

- національні – внутрішні відносини між суб'єктами у межах України, спрямовані на реалізацію внутрішньої політики задля досягнення фінансової стабільності.

За функціональним призначенням:

- превентивно-регулятивні – виникають у зв'язку з правомірною діяльністю суб'єктів, що спрямована на підтримання балансу та стійкості фінансової системи (наприклад, бюджетне планування, банківське регулювання, валютний контроль);

- правоохоронно-захисні – пов'язані з фіксацією та реагуванням на фінансові правопорушення (фінансові шахрайства, ухилення від оподаткування, відмивання доходів тощо), та передбачають застосування санкцій і контрольних механізмів.

За характером правосуб'єктності:

- індивідуалізовані – правовідносини з чітко визначеним колом учасників (наприклад, договірні відносини між державою та фінансовими установами);

- загальні – регулюють загальні правила поведінки у сфері фінансової безпеки, що поширюються на невизначене коло суб'єктів (наприклад, валютне законодавство, норми фінансового моніторингу).

За терміном дії:

- стабільні (довготривалі) – мають системний, періодичний або постійний характер;

- ситуаційні (разові) – виникають у відповідь на конкретні обставини або загрози (наприклад, надзвичайні заходи під час фінансових криз).

Отже, правовідносини у сфері забезпечення фінансової безпеки держави це один із видів суспільних відносин, що виникають, змінюються або припиняються на підставі реалізації норм права, що спрямовані на охорону та стабілізацію фінансової системи. Їхніми учасниками виступають суб'єкти правозастосування, які здійснюють свої повноваження та виконують покладені на них функції шляхом реалізації юридичних прав і обов'язків, з

можливістю застосування заходів державного примусу, як засобу забезпечення законності у відповідній сфері.

Система правового регулювання фінансової безпеки в Україні не сформована у вигляді єдиного кодифікованого нормативного акту комплексної дії, що є суттєвим недоліком. Наразі, з огляду на багатокomпонентність фінансової безпеки, її нормативно-правове забезпечення реалізується через сукупність галузевих актів, які належать до сфер фінансового, бюджетного, банківського, валютного, податкового, а також конституційного та адміністративного права. Така розпорошеність правового регулювання створює необхідність у доктринальному переосмисленні місця і функцій права у процесі формування стійкої фінансової системи держави.

Правове регулювання фінансової безпеки України розпочалося з перших кроків становлення державності після здобуття незалежності та пройшло кілька етапів у своєму розвитку – від початку становлення відповідної нормативної бази та утворення перших державних органів, уповноважених на здійснення діяльності у сфері фінансової безпеки держави, до їх комплексного системного функціонування в сучасних умовах військового стану. Важливо виокремити ключові періоди та нормативні акти, які сформували сучасну правову основу для забезпечення фінансової стійкості держави: 1991–1999 рр., 2000–2014 рр., 2015–дотепер.

Перший період (1991–1999 рр.). Здобуття Україною незалежності стало початком формування базової правової інфраструктури для фінансової системи. Так, у початковий період становлення державності України було закладено фундаментальні правові засади функціонування фінансової системи, які, хоча й не містили прямої згадки про фінансову безпеку, опосередковано забезпечували її шляхом нормативного регулювання механізмів управління публічними фінансами, банківської системи та бюджетної сфери. На нашу думку, саме в цей час закладалися правові

підвалини для подальшої системи фінансової безпеки, хоча концептуальне визначення «фінансової безпеки» ще не набуло усталеного формату.

Прийнята Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 року Декларація про державний суверенітет України (далі – Декларація) стала першим політико-правовим актом конституційного значення, який започаткував перехід від радянської централізованої системи управління до самостійної фінансово-економічної незалежної держави. У контексті фінансового права цей документ має конституційно-установчий характер, оскільки він сформував вихідні правові координати для майбутньої системи фінансового законодавства (бюджетного, податкового, валютного, банківського), а також створив передумови для ухвалення Закону Української РСР «Про економічну самостійність Української РСР» (1990 р.), який уже конкретизував норми щодо власності на ресурси, системи оподаткування та бюджетного устрою. Окрім того, Декларація визначила економічну компетенцію держави як складову її суверенітету, що пізніше трансформувалося в юридичну категорію «фінансова безпека держави» у законах початку 2000-х років.

Так, Розділ VI Декларації «Економічна самостійність» містить важливі положення, що фактично започаткували правову основу фінансової безпеки шляхом: визнання автономії фінансової системи України у межах її території; проголошення права на власну валютну і бюджетну політику; встановлення пріоритету внутрішньої економічної юрисдикції над союзним правом; запровадження принципу фінансового суверенітету.

Таким чином, Декларація започаткувала доктринальний процес інституціоналізації фінансової влади держави і саме цей документ заклав підґрунтя для формування власної фінансової системи, бюджетного устрою та механізмів фінансового контролю, що пізніше були деталізовані у Конституції України 1996 року та Бюджетному Кодексі України.

Прийняття Конституції України 28 червня 1996 року створило конституційне підґрунтя для регламентації фінансових правовідносин,

зокрема через визначення повноважень державних органів у сфері економічної та бюджетної політики, що є важливою передумовою забезпечення загальнонаціональної безпеки [295].

Одним із знакових кроків стало ухвалення Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» від 26.01.1993 р. [161], який визначив правові й організаційні засади здійснення державного фінансового контролю, що є ключовим елементом гарантування ефективного використання державних фінансових ресурсів.

Не менш важливим було прийняття і інших законів, зокрема: «Про аудиторську діяльність» від 22.04.1993 р., «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 травня 1991 р. № 959-XIV, «Про режим іноземного інвестування» від 19.03.1996 № 93/96-ВР тощо. Усі вони мали суттєве значення для формування правового механізму забезпечення фінансової безпеки у її різних складових (банківській, валютній, економічній, податковій). Значний внесок у систему правового забезпечення фінансової безпеки вніс Закон України «Про Національний банк України» від 20 травня 1999 р., який заклав правові принципи автономії центрального банку та забезпечення грошово-кредитної стабільності [224].

Відповідно, цей період характеризується і інституційним становленням: створення центральних органів, таких як Міністерство фінансів України, Національний банк України, Державна податкова адміністрація України, Рахункова палата України, Державне казначейство України.

Одним із ключових органів, який фактично було створено відразу після проголошення незалежності, стало Міністерство фінансів України, а його функції у цей період охоплювали координацію бюджетної політики, управління державним боргом, розробку та реалізацію податкової політики, що є фундаментальними складовими фінансової безпеки. Оскільки функції адміністрування податків і контролю за їх сплатою напряму стосуються податкової безпеки, як однієї з ключових складових фінансової системи держави – можна стверджувати, що наступним важливим кроком стало

формування в середині 1990-х років Державної податкової адміністрації України, яка з часом трансформувалася у Державну податкову службу.

У межах трансформаційних процесів 1990–1999 рр., що характеризувались відмовою від централізованої командно-адміністративної моделі управління державними фінансами, вагоме значення мало інституціональне оформлення системи зовнішнього фінансового контролю, ключовим елементом якого стала Рахункова палата України. Її створення знаменувало початок системного формування публічно-правового інструментарію фінансової безпеки, заснованого на принципах парламентського контролю, відкритості та підзвітності у сфері управління публічними ресурсами.

Так, у 1996 році вперше на рівні Основного Закону у ст.98 було закріплено положення про створення незалежного органу фінансового контролю – Рахункової палати. Дана норма має установчий характер і заклала конституційну основу інституціоналізації контролю над публічними фінансами як елемента гарантування фінансової безпеки держави. Такий підхід узгоджується із позицією, висловленою у науковій літературі з дослідження еволюції державного аудиту в Україні, згідно якій створення Рахункової палати означало перехід до моделі Supreme Audit Institution (SAI), що відповідає європейським стандартам прозорого фінансового управління та є базовим елементом економічної безпеки держави [228]. Відтак, дане конституційне закріплення Рахункової палати фактично стало гарантією підзвітності виконавчої влади перед парламентом у сфері бюджетного процесу, а також сприяло поступовому утвердженню фінансової прозорості як складової фінансової безпеки [85].

Закон України «Про Рахункову палату» від 11 липня 1996 р. деталізував правовий статус новоствореного органу, визначивши його як постійно діючий орган зовнішнього державного фінансового контролю, що утворюється Верховною Радою України, підпорядкований і підзвітний їй. Вчені підкреслюють, що така конструкція дозволила реалізовувати парламентський

контроль у формі, максимально віддаленій від виконавчої влади, що є важливою умовою забезпечення об'єктивності контролю та нейтралізації політично вмотивованих впливів на бюджетний процес [Яркемчук 2020]. Рахункова палата стала ключовою ланкою системи фінансової відповідальності держави перед суспільством та втіленням принципу публічності у сфері фінансової політики [98].

Не менш вагомим було створення у 1991 році, на базі Української республіканської контори Держбанку СРСР, Національного банку України, який набув реального функціонального наповнення як центральний банк незалежної держави. Його діяльність поступово набувала законодавчого оформлення, що згодом було закріплено у відповідному Законі України. Враховуючи, що Національний банк України відігравав ключову роль у формуванні грошово-кредитної політики, стабілізації національної валюти, валютного регулювання, нагляду за банківською системою – усе це стало підґрунтям для забезпечення банківської та валютної безпеки. Щодо фінансового моніторингу як самостійного напрямку, варто зазначити, що його нормативне закріплення в якості окремої функції почалося пізніше, однак вже в середині 1990-х років Національний банк України здійснював базові заходи фінансового нагляду і протидії нелегальним фінансовим операціям, що стали основою для подальшого створення Державного департаменту фінансового моніторингу у 2001 році.

Важливим інституційним кроком у формуванні системи публічних фінансів стало створення казначейської служби – органу, який виніс із себе функцію централізованого обслуговування державних бюджетних коштів, унормував систему бюджетних розрахунків і таким чином сприяв закріпленню фінансової безпеки. Зокрема, Указом Президента України «Про Державне Казначейство України» від 27 квітня 1995 р. було засновано Державне Казначейство України з метою забезпечення ефективного управління коштами Державного бюджету України, підвищення оперативності фінансування видатків у межах наявних фінансових ресурсів.

Це й стало відправною точкою створення нової системи казначейського обслуговування бюджетів і бюджетних установ: формування нормативно-правової бази, створення територіальних органів казначейства та перехід у виконанні Державного бюджету на казначейську систему.

Формування Казначейської служби в 1995-1999 рр. мало суттєве значення саме з точки зору правового забезпечення фінансової безпеки держави, оскільки вона стала центром контролю за касовими виплатами, обліком бюджетних коштів, і, таким чином, одним із механізмів, які гарантують, що державні ресурси використовуються належним чином. Тобто, Казначейська служба також відіграла роль інституційної гарантії, що забезпечувала не лише технічне виконання бюджету, але і регулювання бюджетних відносин: за рахунок централізованого обліку, контролю за рухом коштів і через встановлення підзвітних процедур вона створила правове середовище, в якому можливості для зловживань і непрозорих фінансових операцій були обмежені.

Впровадження казначейської системи виконання бюджету означало перехід до моделі, де касове обслуговування коштів держави централізовано здійснюється через казначейські рахунки, що дозволяє зменшити фрагментацію фінансових потоків, забезпечити чіткий облік надходжень і видатків, а також підсилити бюджетну дисципліну. Як вірно зазначають науковці, зменшення оперативної автономії розпорядників коштів у частині вибору касового обслуговування забезпечує контроль за своєчасністю та законністю бюджетних виплат [197].

Створення Казначейської служби стало не лише інституційним нововведенням, а й важливим чинником, що зумовив підвищення фінансової дисципліни. Зокрема, казначейський контроль став засобом підвищення бюджетної дисципліни, що дозволило посилити контроль за касовими виплатами, забезпечити своєчасність надходжень і використання бюджетних коштів [205].

Вагомим кроком цього етапу стало створення у 1993 році Антимонопольного комітету України (АКУ), якому передувало ухвалення Закону України «Про обмеження монополізму та захист від недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності» від 18 лютого 1992 р. Безумовно, діяльність Антимонопольного комітету мала важливе значення для попередження зловживань у фінансово-економічній сфері, монополізації фінансових потоків, недопущення зловживання суб'єктами ринку своїм домінуючим становищем, що також є чинником забезпечення фінансової безпеки.

Вищевказаним законом було офіційно встановлено правовий статус АКУ як державного органу зі спеціальним статусом та регламентовано завдання забезпечення державного захисту конкуренції та створення системи органів контролю. У 1994-1995 рр. завершився етап створення територіальних відділень АКУ, що охоплювало всі області України, місто Київ та Севастополь. Таким чином, відбулось охоплення системи контролю на регіональному рівні.

Значення даного інституту в контексті фінансової безпеки полягає в тому, що захист конкуренції сприяє запобіганню економічним суб'єктам утворювати монопольні структури, які можуть зловживати перевагами та встановлювати антиконкурентні ціни, що послаблюють фінансову стабільність ринку. Принципово, будь-який контроль у сфері конкуренції – це частина механізму забезпечення фінансової безпеки, адже він гарантує справедливий доступ до ринків, ефективне використання ресурсів та мінімізацію економічної вразливості держави [230].

Важливим здобутком цього періоду було й видання підзаконних актів, які мали оперативний характер реагування. Зокрема, Указ Президента України від 15.03.1996 р. № 192/96 «Про додаткові заходи щодо фінансування потреб національної оборони, правоохоронної діяльності та забезпечення безпеки держави» визначив пріоритети бюджетного фінансування у сфері національної безпеки, у тому числі – через мобілізацію додаткових фінансових

ресурсів. Документ мав важливе значення для забезпечення фінансової стійкості секторів, критичних для обороноздатності держави, в умовах економічної нестабільності 90-х років. У такий спосіб було встановлено підґрунтя для формалізації діяльності координаційних інституцій, як-от Міжвідомча комісія з питань фінансової безпеки при Раді національної безпеки і оборони України, яка пізніше була закріплена Указом Президента 07.05.2001 р. № 294/2001. Хоча ця правова конструкція формалізувалась у наступному етапі, сам підхід до координації міжвідомчих дій у сфері фінансової безпеки зародився саме в аналізований період.

Підкреслимо, що правове забезпечення фінансової безпеки на ранньому етапі мало характер адаптаційних, тимчасових заходів, а не завершеної системи. Даний етап характеризується інституційною автономізацією фінансової системи, але ще без цілісного правового механізму забезпечення фінансової безпеки.

Таким чином, перший період історичного розвитку правового забезпечення фінансової безпеки в Україні (1991-1999рр.) демонструє:

поступове становлення правових і інституційних засад фінансових інститутів;

адаптацію правового регулювання через підзаконні акти;

усвідомлення у науковому середовищі необхідності системного підходу до фінансової безпеки, що виходить за межі банківської чи бюджетної компоненти та враховує повний спектр фінансових загроз.

Другий період (2000-2014 рр.). Початок ХХІ століття став етапом переходу від нормативного становлення фінансової системи до її правової систематизації. Саме у цей період відбулося виокремлення фінансової безпеки як самостійного напрямку державної політики та складової системи національної безпеки. Формування нової моделі правового регулювання характеризувалося переходом від фрагментарних нормативних рішень до комплексного підходу, що охоплював бюджетну, податкову, банківську, боргову та валютну сфери.

Ключовим правовим актом, який заклав підґрунтя для інституціоналізації поняття фінансової безпеки, став Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р. Його прийняттям було започатковано системний підхід до забезпечення національної безпеки, шляхом встановлення правової основи державної політики в цій сфері та закріплення загальних засад, об'єктів, суб'єктів та принципів забезпечення національної безпеки, а також переліку загроз, серед яких згадано і нестабільність у правовому регулюванні відносин у сфері економіки, в тому числі фінансової (фіскальної) політики держави.

З точки зору дослідження фінансової безпеки ці положення мають неабияке значення, адже відбулось визнання того, що фінансово-економічна складова є однією із пріоритетів захисту національних інтересів. Відтак, нормативне закріплення фінансових аспектів у контексті загроз створює правове підґрунтя для подальшої деталізації механізмів фінансової безпеки, оскільки держава через цей закон встановлює вимогу до нормативного упорядкування фінансових процесів.

Також даний закон визначив, що правова основа національної безпеки формується Конституцією, законами України, міжнародними договорами та розробкою стратегій, концепцій, програм за окремими складовими безпеки. Отже, фінансово-правове регулювання змогло отримувати свою легітимацію через систему стратегічних документів безпеки й, таким чином, фінансова безпека стала частиною державної політики у сфері безпеки.

Закон заклав правове підґрунтя для врахування фінансово-економічних загроз у державній політиці безпеки, що дозволило надалі встановлювати нормативні акти саме з фінансової безпеки. Крім того, ним було створено юридичну основу для систематизації заходів щодо захисту економіки, бюджету, фінансового та банківського секторів як елементів безпеки держави. Важливим є і те, що закон утвердив принцип комплексного підходу до безпеки, що передбачає взаємозв'язок між бюджетно-фінансовою політикою, валютним і кредитним регулюванням, контролем за фінансовими потоками.

Саме через визнання фінансово-економічної стабільності як ланки національної безпеки закон відіграв роль комплексного правового орієнтира для подальшого кодифікування фінансової безпеки у вітчизняному законодавстві. Таким чином, даний акт можна розглядати як ключовий правовий етап у процесі формування правової інфраструктури забезпечення фінансової безпеки держави.

Наступним важливим методологічним кроком стало затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України (далі – Методика № 60), схваленої наказом Міністерства економіки України від 02 березня 2007 р. № 60 [145]. Це стало ключовим моментом у становленні правової концепції фінансової безпеки держави – вперше у межах нормативного акту було закріплено дефініцію цього поняття, що надало йому не лише теоретичного, а й практично-правового змісту, оскільки було систематизовано складові економічної безпеки та виокремлено фінансову безпеку, як самостійну підсистему, поряд із макроекономічною, зовнішньоекономічною, енергетичною, інвестиційною тощо.

Методика № 60 структурувала фінансову безпеку через її елементи (бюджетну, валютну, грошово-кредитну, боргову, страхову, фондового ринку), що започаткувало індикаторний підхід до її оцінки та моніторингу. Окрім того, було надано кількісно-якісну основу для державної політики у сфері фінансової стабільності, визначивши об'єктивні параметри «порогових» і «граничних» показників для оцінювання стану фінансової системи. Також, Методика № 60 регламентувала кількісні критерії оцінки рівня фінансової безпеки, включаючи індикатори боргової стійкості, дефіциту бюджету, інфляційної динаміки та стану валютних резервів. Запровадження такої моделі мало безпосередній вплив, оскільки створювало підстави для обґрунтованого прийняття рішень органами державної влади у сфері бюджетної, боргової та податкової політики, а також забезпечило можливість інтеграції моніторингу фінансових ризиків у загальнодержавну систему планування.

Вважаємо, що Методика № 60 відіграла роль нормативного каталізатора у подальшому правотворчому процесі, оскільки саме її положення згодом були використані як методологічна база при розробці проєктів Концепції фінансової безпеки держави, урядових аналітичних матеріалів і Стратегії економічної безпеки України.

Указом Президента України від 12 лютого 2007 року № 105/2007 [167] було затверджено Стратегію національної безпеки України «Україна, що змінюється» (далі – Стратегія № 105), що вперше на рівні стратегічного планування системно інтегрувала економічну й фінансову компоненти в загальну архітектуру національної безпеки. Поняття фінансової безпеки в документі прямо не сформульоване як окрема категорія. Однак, у межах економічної безпеки викладено її ключові детермінанти, серед яких: загрози бюджетній збалансованості, проблеми боргового навантаження, недосконалість фіскальної політики, вразливість банківського сектору, тінізація економіки, а також недостатній рівень прозорості руху фінансових ресурсів.

Зокрема, було визначено внутрішні загрози економічній безпеці, в тому числі фінансовій: валютні ризики, неефективність використання коштів державного та місцевих бюджетів; високий ступінь тінізації економіки, відсутність стимулів для легалізації доходів населення; надмірність впливу іноземного капіталу на розвиток деяких стратегічно важливих секторів національної економіки, зростання питомої ваги іноземного капіталу в таких галузях [218].

Як бачимо, фінансова безпека опосередковано визначалася через наявні виклики макрофінансової стабільності та стійкості грошово-кредитної системи. Стратегія № 105 визначила підвищення ефективності податково-бюджетної політики, прозорості фінансових потоків, боротьбу з тіньовою економікою, удосконалення банківського нагляду та зниження боргової залежності як пріоритетні завдання державної політики у сфері безпеки. Окремо підкреслювалась роль Національного банку України, Міністерства

фінансів, податкових органів і Рахункової палати у забезпеченні контролю за динамікою економічних показників і недопущенні фінансової дестабілізації. Таким чином, дана Стратегія № 105, хоч і не вивела фінансову безпеку в автономний правовий інститут, однак заклала її змістовне наповнення в нормативне поле національного безпекового дискурсу, започаткувавши процес її подальшої нормативної конкретизації. Цей підхід відповідав загальній європейській практиці, де фінансова безпека розглядається крізь призму функціональної спроможності держави у сфері публічних фінансів, стійкості до зовнішніх шоків і забезпечення контролю за фінансовими потоками як складової демократичного урядування.

У 2012 році вперше було сформовано цілісну парадигму забезпечення фінансової безпеки в межах системи національної безпеки. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.08.2012 р. № 569-р. «Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері» [168] (далі – Концепція № 569-р) започаткувало системне концептуальне бачення фінансової безпеки як самостійного напрямку державної політики. За своєю суттю вказаний акт відіграє роль політико-правової моделі стратегічного планування. У Концепції № 569-р визначено головні загрози у фінансовій сфері, зокрема: боргову нестабільність, зовнішню фінансову залежність, непрозорість руху фінансових потоків, тінізацію, нестабільність банківського сектору та загрозу втрати контролю над державними активами. Такий підхід відобразив зростаюче усвідомлення державою необхідності переходу від реактивних до превентивних інструментів захисту фінансової системи.

Науковці кваліфікують Концепцію № 569-р як першу спробу нормативного формулювання комплексного підходу до правового регулювання фінансової безпеки. У документі ідентифіковано складові фінансової безпеки: бюджетна, банківська, податкова, боргова, валютна, безпека у сфері небанківських фінансових установ та фондового ринку. Водночас, існує концептуальний розрив між цим документом і Методикою № 60, зокрема – у переліку індикаторів і складових. Така неузгодженість

стратегій призводить до порушення системності в регулюванні, що знижує ефективність управлінських рішень у сфері захисту національних інтересів у фінансовій сфері [218].

Формування кодифікованої правової бази у цей час відбулося завдяки ухваленню Бюджетного кодексу України (2001 р.) та Податкового кодексу України (2010 р.). Бюджетний кодекс України визначив засади функціонування бюджетної системи та фінансової дисципліни, закріпивши принципи збалансованості, ефективності, прозорості й підконтрольності бюджетних процесів. Уперше було затверджено правові гарантії фінансової стабільності держави шляхом регламентації меж бюджетного дефіциту, державного боргу, міжбюджетних трансфертів та казначейського обслуговування. Податковий кодекс, у свою чергу, створив комплексну систему адміністрування податків і зборів, розмежував повноваження між центральними та місцевими органами влади, що забезпечило передбачуваність податкової політики та її відповідність принципам фінансової безпеки. Кодифікація фінансових норм у цих актах підвищила правову визначеність фінансової діяльності держави й посилила відповідальність суб'єктів публічної влади за порушення фінансової дисципліни.

На тлі інституційного укріплення фінансової системи відбувається й переосмислення ролі фінансового контролю. Рахункова палата, Державна казначейська служба, Антимонопольний комітет, а також створений у 2001 р. Державний департамент фінансового моніторингу України розширили функції щодо протидії фінансовим злочинам, контролю за борговими зобов'язаннями та попередження легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом.

Отже, період 2000-2014 рр. характеризується переходом від фрагментарного правового регулювання до системного підходу, у межах якого фінансова безпека визнається самостійним елементом національної безпеки, а її правовий механізм – комплексом інституцій, норм та індикаторів, що

забезпечують стійкість державних фінансів і стабільність економічного розвитку. Саме в цей період фінансова безпека набула нормативної визначеності, а її гарантування статусу одного з ключових напрямів державної фінансової політики.

Третій період (2014 - сьогодні). У 2014 році Україна зіштовхнулася з новими викликами, які мали безпосередній вплив на систему національної безпеки загалом та фінансову безпеку зокрема. Початок військових дій на сході держави, анексія Автономної Республіки Крим, зниження рівня економічної стабільності, девальвація національної валюти, зростання дефіциту бюджету та державного боргу – усі ці фактори зумовили необхідність переосмислення концептуальних підходів до забезпечення фінансової безпеки у системі публічного управління

У 2015 році, на тлі збройного конфлікту та загрози економічної дестабілізації, попередня стратегія національної безпеки України (Стратегія № 105) була змінена. За рішенням Ради національної безпеки і оборони України Президентом України було затверджено Стратегію національної безпеки України від 26.05.2015 року, яка діяла до 2020 року, до прийняття нової Стратегії національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» [200] (далі – Стратегія № 392). Стратегія № 392 започаткувала нову парадигму державної політики у сфері безпеки, змістивши акценти з традиційного на людиноцентриський підхід, де основою національної безпеки визнається захищеність людини, її прав, свобод і гідності.

Водночас, у порівнянні з попередніми, Стратегія № 392 не містить окремих цілей, завдань чи напрямів, що безпосередньо стосуються фінансової безпеки держави. Фінансова сфера не визначена як самостійний пріоритет або складова системи національної безпеки, а згадується лише побічно у контексті забезпечення сталого функціонування фінансової системи, проведення послідовної грошово-кредитної політики та підвищення довіри до фінансових інститутів держави. У тексті, серед загроз національним інтересам визначено зростаючий дефіцит фінансових ресурсів, який ускладнює фінансування

оборонних потреб, закупівлю сучасних зразків озброєння та військової техніки, а також корупцію та можливість нової глобальної фінансово-економічної кризи. Попри відсутність чіткого окреслення напрямів фінансової безпеки, Стратегія № 392 визначила засадничі орієнтири державної політики у сфері національної безпеки, серед яких: забезпечення стійкості фінансової системи, підвищення ефективності використання бюджетних коштів, зміцнення довіри до банківського сектору та забезпечення прозорості фінансових процесів. Документ також став базовим орієнтиром для подальшого розроблення стратегічних і концептуальних актів планування у сферах безпеки й оборони.

Прийнятий у 2018 році Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 року спрямований насамперед на загальні засади організації сектору безпеки і оборони, визначення національних інтересів, пріоритетів, принципів і суб'єктів безпеки, а також механізмів демократичного цивільного контролю. Фінансова складова розглядається винятково як інструмент ресурсного забезпечення оборонної політики держави, а не як окремий напрям чи інститут національної безпеки. Даний закон не запровадив системного правового механізму забезпечення фінансової безпеки та не змінив її статусу в структурі національної безпеки.

У 2021 році Стратегією економічної безпеки України на період до 2025 року, затвердженою Указом Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021 (далі – Стратегія № 347) [198], визначено фінансову безпеку окремим елементом економічної безпеки та об'єктом державної політики. У документі констатується, що фінансова безпека протягом тривалого часу залишалася на незадовільному рівні, що спричинено хронічним дефіцитом бюджету, борговим навантаженням, нестабільністю фондового ринку, високим рівнем тінізації економіки, нерівномірним податковим навантаженням, непрацюючими кредитами в банківському секторі, слабкою інституційною спроможністю регуляторів та зростанням ризиків відмивання коштів. Стратегія № 347 закріплює конкретні загрози фінансовій безпеці, серед яких

зростаючий дефіцит державного бюджету, відсутність довгострокового інвестування, поширення податкових зловживань і ухилення від оподаткування, незавершеність реформування пенсійної системи, неефективне управління державним боргом.

Запропоновано комплекс державних заходів, спрямованих на посилення фінансової безпеки, зокрема забезпечення бюджетної дисципліни, удосконалення середньострокового бюджетного планування, впровадження податкових правил контрольованих іноземних компаній, скорочення частки непрацюючих кредитів, збереження незалежності Національного банку України, посилення протидії легалізації коштів, підвищення рівня інституційної спроможності регуляторів фінансового ринку. Також зазначено необхідність гармонізації національного законодавства у сфері фінансів, митної справи та публічних закупівель із законодавством Європейського Союзу. Даний документ фактично заснований на інтеграції планових стратегічних дій, індикативного моніторингу та міжвідомчої взаємодії, що має тривалу орієнтацію на європейські підходи до економічного та фінансового захисту.

Важливим кроком у інституційному забезпеченні фінансової безпеки У 2021 році в Україні розпочало свою діяльність Бюро економічної безпеки України (далі – БЕБ) як центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, відповідальний за реалізацію державної політики у сфері протидії правопорушенням, що впливають на функціонування економіки держави. Установлення БЕБ стало логічним етапом інституційного реформування системи органів економічної безпеки, оскільки до цього економічні злочини були в юрисдикції Податкової міліції, що не відповідало ані вимогам часу, ані рекомендаціям міжнародних партнерів. За Бюро закріплені повноваження з виявлення, розслідування, припинення та запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки, що становлять загрозу фінансовій безпеці держави, зокрема злочинів, пов'язаних з ухиленням від сплати податків, зловживанням бюджетними коштами, легалізацією доходів,

одержаних злочинним шляхом, фінансуванням тероризму. Детальніше дана інституція буде досліджена у наступному розділі дисертаційного дослідження.

На наш погляд, в умовах воєнного стану, запровадженого в Україні з 24 лютого 2022 року у зв'язку з повномасштабною збройною агресією російської федерації, фінансова безпека трансформувалася з одного з напрямів державної політики на рівні економічної безпеки у ключову, стратегічну функцію держави, безпосередньо пов'язану із забезпеченням її суверенітету, обороноздатності. У цей період фінансова безпека перестає бути лише елементом секторального регулювання й набуває статусу пріоритетного напрямку дій держави у кризовій, надзвичайній ситуації.

Аналіз бюджетних доходів і видатків за останні декілька років показав, що дефіцит державного бюджету суттєво поглибився з початком війни, а боргове навантаження стало одним із ключових викликів. Відтак, головними завданнями в умовах воєнного стану є підвищення прозорості міжнародної допомоги, зменшення тінізації економіки, забезпечення ліквідності фінансового сектору, а також адаптація державних фінансів до воєнної реальності [74].

Відтак, критичного значення набуває забезпечення платоспроможності бюджету, адже значна частина державних видатків у воєнний період спрямована на фінансування оборонного сектору, соціальну підтримку населення, відновлення критичної інфраструктури, допомогу переміщеним особам та реагування на гуманітарну катастрофу. У зв'язку з цим фінансова безпека тісно пов'язаною з бюджетною дисципліною, контролем за витратами та запобіганням корупційним ризикам при використанні бюджетних коштів.

Окрім того, в умовах суттєвого збільшення обсягів міжнародної допомоги, державі необхідно забезпечити її максимальну прозорість, цільове використання та належну звітність. Це не лише умова довіри з боку іноземних партнерів, а й складова національної фінансової безпеки, оскільки будь-яке зловживання або нецільове використання ресурсів може призвести до втрати підтримки та до внутрішніх дестабілізаційних процесів.

Відтак, на основі здійсненого дослідження еволюції правового забезпечення фінансової безпеки в Україні можна виокремити три ключові етапи її нормативного та інституційного становлення. Кожен з них характеризується особливостями правового регулювання, зміною державних підходів до фінансової безпеки як складової національного інтересу, трансформацією інституційної системи та адаптацією до внутрішніх і зовнішніх викликів.

1. Етап нормативного становлення фінансової системи незалежної держави (1991–1999 рр.). У цей період було сформовано ключові державні інституції, що забезпечують функціонування фінансової системи, закладено концептуальні підвалини грошово-кредитної, бюджетної та податкової політики, започатковано механізми фінансового контролю, організації зовнішньоекономічної діяльності та регулювання банківської системи. Фінансова безпека ще не виокремлювалася як самостійний об'єкт правового регулювання, однак інструменти її забезпечення поступово інтегрувалися в загальну систему економічного управління, розбудовувалась функціональна основа фінансового суверенітету держави.

2. Етап інституціоналізації фінансової безпеки в системі національної безпеки (2000–2014 рр.). Цей період характеризується систематизацією та уніфікацією фінансового законодавства, закріпленням основ функціонування бюджетної і податкової системи, підвищенням вимог до прозорості фінансових потоків. Уперше фінансова безпека була визначена як елемент політики національної безпеки, а також розроблені методики оцінювання її рівня та ключові показники. Відбулося чітке розмежування між фінансовою, економічною та іншими видами безпеки у системі державного управління. Саме на цьому етапі фінансова безпека поступово набула рис самостійного напрямку у сфері безпекової політики держави.

3. Етап стратегічної трансформації та воєнно-економічної адаптації фінансової безпеки (2014 р. – дотепер). Виклики, спричинені збройною агресією, загострили потребу в переосмисленні пріоритетів безпеки держави,

зокрема у фінансовому вимірі. Було переглянуто національні стратегії у сфері безпеки, акцент зроблено на зміцненні стійкості фінансової системи, забезпеченні довіри до банківського сектору та підвищенні ефективності управління публічними коштами. Фінансова безпека почала розглядатися як окремий напрям державної політики, що потребує спеціалізованого інституційного супроводу. Утворення профільного державного органу з розслідування економічних злочинів засвідчило зміну парадигми від фіскально-каральної до аналітично-превентивної моделі. Із початком повномасштабної війни державна увага до фінансової безпеки зросла до рівня пріоритетної функції, орієнтованої на збереження бюджетної платоспроможності, прозорість міжнародної допомоги та забезпечення оборонної спроможності країни в умовах системної загрози.

На сучасному етапі розвитку правової науки існує необхідність розширення правового забезпечення фінансової безпеки шляхом її нормативного закріплення у окремому нормативно-правовому акті. У такий спосіб буде затверджено визнання фінансової безпеки як одного із ключових елементів національної безпеки держави та визначення основних напрямів її реалізації. Прийняття спеціального законодавства, що встановлюватиме дієві механізми державного регулювання, визначатиме коло суб'єктів у сфері фінансової безпеки та їх обов'язки, встановлюватиме механізми ефективного контролю. Аналогічну думку виказують і представники наукової спільноти [278].

Міжнародна законодавча практика демонструє приклад уніфікованого акту, що регламентує фінансову безпеку та вищеперераховані її основні аспекти. Зокрема, Закон Франції «Про фінансову безпеку» (*De sécurité financière*) від 02.08.2003р. No 2003-706 [258], у якому законодавче закріплення фінансової безпеки реалізується через комплексну систему регулювання, яка охоплює корпоративне управління, державний контроль, захист страхувальників, посилення фінансового нагляду та боротьбу з економічними злочинами.

Закон запроваджує механізми боротьби з відмиванням коштів отриманих злочинним шляхом і іншими фінансовими злочинами, що включають посилений моніторинг фінансових операцій та зобов'язання компаній повідомляти про підозрілі транзакції, посилення внутрішнього контролю у фінансових установах – вимоги до незалежного аудиту та системи управління ризиками.

Вважаємо існування такого закону цілком доцільним і таким, що відповідає Основному Закону України. Так, Конституція України, а саме ст.17 закріплює, що забезпечення економічної безпеки держави є найважливішою функцією держави і справою всього українського народу. У цьому контексті фінансова безпека є складовою економічної безпеки, оскільки вона охоплює питання стійкості банківської системи, бюджетної дисципліни, боргової політики, податкового регулювання та протидії фінансовим злочинам. Закон про фінансову безпеку міг би стати механізмом реалізації цього положення Конституції.

Варто зазначити, авторським колективом О.І. Барановським, Ю.О. Блащук, М.І. Пузяком та ін., за дорученням Міжвідомчої комісії з питань фінансової безпеки при РНБО України, було підготовлено проєкт Концепції фінансової безпеки України [173], який на жаль, так і не отримав свого логічного продовження у вітчизняних нормативно-правових актах. У проєкті визначено: сутність фінансової безпеки; учасників (фінансові агенти) фінансових відносин, які в міру своїх законних повноважень та функцій беруть участь у фінансових відносинах в межах країни; принципи ідентифікації загроз фінансовій безпеці тощо.

Прийняття єдиного закону про фінансову безпеку було б позитивним кроком для України з кількох ключових причин.

По-перше, він забезпечив би системність правового регулювання у сфері фінансової безпеки, що наразі розпорошена між різними нормативно-правовими актами. Так, відсутність єдиного законодавчого акту створює

правову невизначеність, ускладнює ефективну координацію між державними органами.

По-друге, такий закон міг би чітко визначити поняття фінансової безпеки у правовому полі України, встановивши критерії її оцінки та методи моніторингу. Наразі фінансова безпека розглядається у різних контекстах – від державних фінансів до фінансової стійкості окремих суб'єктів господарювання, що не дозволяє сформувати єдині правові підходи до її забезпечення.

По-третє, закон про фінансову безпеку сприяв би ефективнішому реагуванню на внутрішні та зовнішні загрози. Він міг би закріпити повноваження державних органів щодо запобігання та протидії економічним загрозам, відмиванню коштів, отриманих злочинним шляхом, неконтрольованому відтоку капіталу, корупції. Це дозволило б посилити інституційну спроможність держави у сфері національної безпеки.

По-четверте, такий закон забезпечив би узгодження фінансової безпеки з міжнародними стандартами. У контексті євроінтеграції Україна має гармонізувати своє законодавство з директивами ЄС та рекомендаціями міжнародних фінансових інституцій.

Зрештою, єдиний закон про фінансову безпеку став би фундаментом для довгострокової стратегії фінансової стабільності, що забезпечило б передбачуваність державної політики у сфері економічної безпеки.

РОЗДІЛ 2

ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ

2.1. Суб'єкти забезпечення фінансової безпеки держави

Система суб'єктів забезпечення фінансової безпеки держави становить комплекс інституцій, наділених правовими повноваженнями щодо захисту стабільності публічних фінансів та забезпечення надійності фінансової системи. Їх діяльність спрямована на формування умов для ефективного функціонування бюджетної, податкової, митної, боргової та валютної політики, а також на мінімізацію ризиків, що здатні порушити цілісність фінансового простору держави. Відтак, відбувається суттєвий вплив на рівень фінансової безпеки у той чи інший момент. Визначення кола суб'єктів та аналіз їх функціональних повноважень є необхідною передумовою для встановлення оцінки спроможності держави протидіяти фінансовим загрозам та формування дієвого механізму забезпечення фінансової безпеки.

Національний банк України посідає провідне місце у системі суб'єктів забезпечення фінансової безпеки держави, оскільки законодавчо наділений повноваженнями, спрямованими на підтримання стабільності національної валюти, надійності банківської системи та збалансованості грошово-кредитних процесів.

Забезпечення фінансової безпеки держави значною мірою обумовлюється реалізацією повноважень Національного банку України, нормативно закріплених у Законі України «Про Національний банк України» [157]. Сукупність його функцій може бути поділена на кілька структурних груп.

1. Повноваження у сфері формування та реалізації монетарної політики. Відповідно до статей 6, 7, 24–26 Закону НБУ визначає та реалізує грошово-кредитну політику, головною метою якої є стабільність грошової

одиниці України. Стабільність гривні є ключовою для фінансової безпеки, оскільки інфляційні та курсові коливання створюють ризики для банківської системи та державних фінансів. Для України як трансформаційної економіки, чутливої до зовнішніх шоків і доларизації, роль центрального банку у стримуванні валютних та інфляційних ризиків є визначальною. Інструменти НБУ – облікова ставка, валютні інтервенції, регулювання грошової маси та управління інфляційними очікуваннями – забезпечують нейтралізацію кризових впливів [101, с. 137-138].

Аналіз Звітів про фінансову стабільність НБУ за 2019–2025 роки [42; 43; 44] демонструє еволюцію монетарної політики від пом'якшення у 2019 році до жорстких стабілізаційних заходів у 2023–2025 роках. У 2019 році НБУ знижував ставку на тлі низької інфляції, що, як зазначено, «сприятиме здешевленню ресурсів... та стабільності інфляції» [42]. Валютний ринок характеризувався частими купівлями валюти, що посилювало фінансову безпеку.

У 2023 році, в умовах війни, НБУ зберігав підвищену облікову ставку та поступово переходив до режиму керованої гнучкості курсу, що «уникло реалізації ризиків для валютного ринку»; значні інтервенції компенсували дефіцит валюти [43, с. 10, 14].

У 2025 році НБУ «підвищив ключову ставку та переглянув операційний дизайн монетарної політики», що спричинило зростання гривневих ставок [44, с. 20]. На тлі інфляції 15,9% НБУ утримував валютний ринок через інтервенції; резерви зросли до рекордних 44,5 млрд дол. з прогнозом 58 млрд дол., що створювало вагомий валютний буфер [44, с. 11-12].

Порівняння звітів свідчить про поступовий перехід від стимулюючої політики 2019 року до стабілізаційної та жорсткої у 2023-2025 роках. НБУ системно використовує монетарні інструменти для стримування інфляції, підтримання курсової стійкості та формування резервів, що забезпечує макрофінансову стабілізацію та зниження ризиків фінансової безпеки держави.

2. Повноваження НБУ у сфері валютного регулювання становлять комплекс правових інструментів, спрямованих на підтримання макрофінансової рівноваги та мінімізацію зовнішніх шоків. Відповідно до статей 7 та 44 Закону України «Про Національний банк України» НБУ встановлює порядок валютних операцій, організовує та контролює валютний ринок, визначає механізми купівлі-продажу валюти та здійснює валютні інтервенції як інструмент оперативного впливу на курс. Ці повноваження мають імперативний характер і реалізуються через обов'язкове підзаконне регулювання. Нормотворчі акти НБУ визначають правила обігу іноземної валюти, валютної звітності та нагляду; контрольні функції охоплюють моніторинг операцій і застосування заходів впливу; валютні інтервенції забезпечують згладжування курсових коливань та запобігання кризовим явищам.

Закон України «Про валюту і валютні операції» [129] закріплює НБУ як єдиний орган валютного регулювання, уповноважений встановлювати правила руху капіталу, вимоги до валютного нагляду та обсяг нормативного регулювання. Статті 4-5 визначають право НБУ запроваджувати захисні заходи у разі загрози стабільності фінансової системи, включно з обмеженнями валютних операцій, лімітами на придбання валюти та правилами репатріації коштів. Зміни 2024 року розширили можливості НБУ щодо застосування тимчасових обмежень та уточнили умови їх продовження в умовах воєнних ризиків.

Ці норми формують НБУ як інституційний запобіжник фінансової безпеки, адже саме він забезпечує стійкість гривні, захист резервів і стабілізацію платіжного балансу. У науковій літературі валютний контроль НБУ описується як ключовий інструмент зниження зовнішньої вразливості економіки [73, с. 112-114]. Марченко та Лахова підкреслюють, що валютні обмеження та санкції НБУ стримують валютні дисбаланси [77, с. 582-584], Вагіна наголошує на ролі захисних заходів – обов'язкового продажу валюти, лімітів на операції та строків розрахунків [12, с. 14-15], а Проць визначає

ризик-орієнтований валютний нагляд як механізм мінімізації валютних порушень [174, с. 297-299]. Мякота акцентує, що можливість НБУ самостійно вводити обмеження у разі загрози фінансовій стабільності є фундаментальним елементом безпеки [90, с. 60].

Таким чином, НБУ виступає центральним гарантом валютної та фінансової безпеки, оскільки уповноважений визначати правила валютного ринку, здійснювати нагляд та застосовувати захисні заходи у разі загрози фінансовій стабільності. Валютна лібералізація можлива лише з урахуванням макроекономічних індикаторів, що підтверджує визначальну роль НБУ у формуванні рішень, спрямованих на забезпечення стабільності. Повноваження НБУ у сфері валютного регулювання становлять комплексний правовий інструментарій попередження курсових криз, зменшення зовнішньої вразливості та забезпечення фінансової безпеки держави.

3. Повноваження НБУ у сфері банківського регулювання та нагляду становлять ключовий елемент механізму забезпечення стабільності фінансової системи. Згідно зі ст. 7 Закону України «Про Національний банк України» НБУ регулює діяльність банків для захисту стабільності системи та інтересів вкладників і кредиторів. Статті 55–66 Закону визначають основні інструменти регулювання: встановлення економічних нормативів і вимог до капіталу (ст. 58), ліцензування та відкликання ліцензій (ст. 66), здійснення безвиїзного й виїзного нагляду (ст. 67), а також застосування заходів впливу, включно з відкликанням ліцензії згідно зі ст. 73 Закону «Про банки і банківську діяльність» [128].

Ці повноваження мають імперативний характер і забезпечують встановлення обов'язкових правил, обмеження ризикових операцій та контроль за фінансовою дисципліною. Нормотворча діяльність НБУ реалізується через підзаконні акти, зокрема Положення про ліцензування [147], Положення про систему управління ризиками [149] та акти щодо регулювання капіталу й ліквідності відповідно до Basel III [144].

Банківський нагляд охоплює постійний моніторинг діяльності банків та перевірки, що дає можливість оцінювати ліквідність, капітал, якість активів і ризики. У науковій літературі підкреслюється, що нагляд є «критичною складовою макрофінансової стабільності» [86]. Регулювання капіталу та ліквідності забезпечує здатність банків абсорбувати шоки та підтримувати монетарну трансмісію [31, с. 38-39]. Дослідження іноземних авторів підтверджують, що достатній капітал банків є основою стабільності кредитного каналу [259; 226]. Нестача капіталу породжує фіскальні ризики та ускладнює реалізацію монетарної політики [31, с. 75-76].

Таким чином, ефективне регулювання капіталу та ліквідності є умовою дієвості наглядових повноважень НБУ і запобігання системним ризикам. Історична недооцінка наглядової функції центральних банків призводила до банківських криз, тоді як незалежний і послідовний нагляд НБУ є запорукою фінансової безпеки. Ці повноваження запобігають банкрутствам, захищають вкладників, знижують кредитні та ринкові ризики та зміцнюють довіру до банківської системи. Їх реалізація потребує інституційної незалежності НБУ, що впливає зі ст. 6 Закону про НБУ.

Отже, повноваження НБУ у сфері банківського регулювання та нагляду становлять комплекс юридичних інструментів, спрямованих на забезпечення стійкості банківського сектору і фінансової безпеки держави шляхом запобігання кризам, стабілізації ринку капіталів та підтримання надійного функціонування кредитної системи.

4. Повноваження НБУ щодо забезпечення стабільності платіжної системи є ключовим елементом його мандата у сфері фінансової стабільності. Згідно зі ст. 7 Закону України «Про Національний банк України» [3У], НБУ організовує платіжні та розрахункові системи, визначає порядок переказу коштів і забезпечує надійне функціонування платіжної інфраструктури. Статті 40–41 уточнюють, що НБУ регулює й здійснює нагляд за платіжними системами, встановлює технічні вимоги, правила доступу до СЕП і може вводити обмеження у разі загроз фінансовій стабільності.

Важливе значення має Закон України «Про платіжні послуги» [Про платіжні послуги: Закон], який визначає НБУ єдиним регулятором платіжного ринку та встановлює правила організації, регулювання й нагляду за платіжними послугами. Закон закріплює вимоги до операційної стійкості, управління ризиками, інформаційної безпеки та захисту користувачів. Розділ VI та ст. 76–82 конкретизують повноваження НБУ щодо контролю ризиків, нагляду й оверсайту платіжної інфраструктури [162].

Підзаконні акти НБУ деталізують реалізацію цих повноважень. Правила системи електронних платежів [125] регламентують функціонування СЕП, порядок міжбанківських розрахунків, стандарти кібербезпеки та управління ліквідністю, забезпечуючи безперервність і завершеність платежів. Положення про порядок здійснення оверсайту [150] встановлює механізми моніторингу, оцінювання та перевірок операторів платіжних систем і надавачів платіжних послуг, а також дозволяє НБУ застосовувати превентивні та коригувальні заходи у разі порушень або загроз стабільності.

З точки зору фінансової безпеки, платіжні системи є критичною інфраструктурою, від безперервності якої залежить стабільність розрахунків та грошового обігу. У науковій літературі платіжна система описується як «кровоносна система економіки» [87]. Повноваження НБУ забезпечують запобігання операційним, технологічним і системним ризикам через моніторинг транзакцій у режимі реального часу, кіберзахист та регулювання ризиків клірингових установ. Міжнародні стандарти підтверджують значення платіжної інфраструктури для стабільності ринку [277].

Ефективність платіжної інфраструктури визначає стійкість грошового обігу, довіру до фінансової системи та безперервність виконання зобов'язань. Тому повноваження НБУ у сфері платіжних систем є не лише технічною, а стратегічною функцією, що запобігає каскадним неплатежам, ліквідним шокам і системним кризам та забезпечує фінансову безпеку держави.

5. Повноваження НБУ у сфері управління золотовалютними резервами є ключовим інструментом фінансової безпеки, оскільки саме через резерви

забезпечується стабільність національної валюти, здатність держави виконувати зовнішні зобов'язання та протидіяти зовнішнім шокам. Відповідно до ст. 28 Закону України «Про Національний банк України» НБУ зберігає та управляє резервами, що включають золото, іноземну валюту, СПЗ, резервну позицію в МВФ та інші міжнародні активи. Закон визначає їх стратегічне призначення – підтримання внутрішньої та зовнішньої стабільності валюти, що узгоджується з науковими підходами до резервів як механізму економічної та національної безпеки.

Положення про політику управління міжнародними (золотовалютними) резервами України [105] визначає принципи управління резервами – ліквідність, безпеку та прибутковість, підкреслюючи пріоритетність перших двох. Нормативно закріплена система управління підтверджує, що резерви є активним ресурсом фінансової безпеки, який має використовуватися за суворими і прозорими правилами.

Операційний порядок використання резервів регламентує Положення про здійснення операцій із валютними цінностями [104], яке визначає процедури купівлі, продажу, обміну та розміщення валютних активів, а також проведення валютних інтервенцій. Це забезпечує контроль за структурою резервів, мінімізацію валютних ризиків та відповідність міжнародним стандартам.

У науковій літературі підкреслюється, що резерви є матеріальною основою економічної безпеки, індикатором платоспроможності держави та захисним буфером від кризових явищ. Недостатнє правове регулювання або неефективне управління резервами створює ризики втрати державних активів і загрожує фінансовій стабільності [54 с.16; 55 с. 81].

Отже, управління золотовалютними резервами є системоутворюючим елементом фінансової безпеки держави: через врегульовані процедури їх формування, розміщення та використання НБУ забезпечує курсову стабільність, виконання зовнішніх зобов'язань, нейтралізацію кризових шоків та зміцнення довіри до гривні.

6. Повноваження НБУ у сфері регулювання готівкового обігу та емісійної діяльності є базовим елементом його функції забезпечення стабільності національної валюти та фінансової системи. Згідно зі ст. 33–35 Закону України «Про Національний банк України» [157], НБУ має виключне право емісії гривні, встановлює правила організації готівкового обігу, визначає порядок касових операцій банків і регулює структуру грошової маси. Стаття 33 закріплює повноваження щодо виготовлення, зберігання та захисту банкнот і монет; ст. 34 – щодо організації готівкового обігу, розподілу готівки між банками та вилучення зношених банкнот; ст. 35 – щодо визначення номінальної структури, затвердження зразків та ступенів захисту і контролю якості готівки.

Ці повноваження забезпечують централізовану та законодавчо врегульовану емісію, що є критично важливою для контролю грошової маси й недопущення інфляційної нестабільності. Монополія НБУ на емісію гарантує цілісність грошового обігу та унеможливорює появу паралельних грошових сурогатів, які історично спричиняли фінансові кризи.

З позиції фінансової безпеки централізований контроль за емісією та обсягом готівки забезпечує передбачуваність монетарних процесів, знижує інфляційні ризики та підтримує довіру до національної валюти. Нормативно врегульований готівковий обіг дозволяє НБУ оперативно реагувати на зміни попиту на готівку, пом'якшувати сезонні й кризові коливання ліквідності та підтримувати стабільність грошового обігу.

7. Інституційні повноваження Національного банку України у сфері взаємодії з органами державної влади становлять важливий елемент механізму забезпечення фінансової безпеки, оскільки саме вони забезпечують узгодженість державних рішень у фінансово-економічній сфері та формують інституційну основу для стабільного функціонування макрофінансової системи. Відповідно до статті 7 Закону України «Про Національний банк України», НБУ бере участь у формуванні та реалізації державної економічної політики, надає пропозиції щодо удосконалення законодавства, а також

здійснює аналітичне забезпечення органів державної влади з питань фінансової стабільності. У статті 51 Закону закріплено, що НБУ зобов'язаний надавати Кабінету Міністрів України висновки стосовно проєктів нормативно-правових актів, які впливають на банківську систему, валютний ринок та макроекономічну політику, а також має право ініціювати зміни законодавства у разі виникнення ризиків для фінансової стабільності.

Вказані повноваження НБУ забезпечують інституційну інтегрованість монетарної влади у процес ухвалення рішень, які мають макрофінансові наслідки, та дозволяють НБУ виконувати роль експертно-регуляторного центру, здатного попереджати появу нормативних рішень, що можуть створювати дисбаланси у фінансовій системі або посилювати вразливість економіки до внутрішніх і зовнішніх шоків. Інституційна координація між Кабінетом Міністрів України, Верховною Радою України та центральним банком є ключовою передумовою стабільності фінансової системи, оскільки несинхронні дії цих органів можуть призводити до кризових явищ – зокрема, фіскально-монетарних конфліктів, неузгодженості боргової політики чи стимулювання інфляційного тиску.

З позиції фінансової безпеки держави взаємодія НБУ з органами влади виконує превентивну функцію, оскільки дозволяє регулятору вчасно виявляти ризики, пов'язані з проєктами нормативних актів, що стосуються податкової, бюджетної, боргової чи валютної політики, та надавати професійні висновки щодо їх впливу на фінансову стабільність. Завдяки цим повноваженням НБУ може запобігти ухваленню рішень, які несуть загрозу макрофінансовій рівновазі, зокрема надмірному дефіциту бюджету, ризиковому збільшенню державних гарантій, недооціненим валютним ризикам або загрозам банківській системі. Отже, інституційні повноваження НБУ забезпечують не лише координацію економічної політики, але й створюють правовий механізм захисту фінансової безпеки шляхом формування єдиної, узгодженої та ризик-орієнтованої політики держави у фінансовому секторі.

Узагальнюючи, повноваження Національного банку України у сферах монетарної політики, валютного регулювання, банківського нагляду, організації платіжної системи, управління резервами, емісійної діяльності та взаємодії з органами влади формують цілісний інституційний каркас забезпечення фінансової безпеки держави. Вони становлять правову та управлінську основу для підтримання стабільності фінансових ринків, зниження системних ризиків та забезпечення стійкості національної економіки.

Наступним системоутворюючим суб'єктом фінансової безпеки після Національного банку України є Міністерство фінансів України, яке формує фіскально-бюджетний вимір макрофінансової стабільності. Якщо НБУ забезпечує стабільність грошово-кредитної системи, національної валюти та банківського сектору, то Мінфін визначає параметри бюджетної, податкової, боргової та міжбюджетної політики, що визначають збалансованість публічних фінансів і платоспроможність держави. Враховуючи інституційну відмінність, але взаємодоповнюваність їхніх мандатів, аналіз повноважень Мінфіну є логічним продовженням характеристики суб'єктів механізму фінансової безпеки.

Детальний розгляд повноважень Міністерства фінансів України є необхідним, оскільки саме через них реалізуються практичні механізми забезпечення стійкості державних фінансів, що робить Мінфін одним із ключових суб'єктів фінансової безпеки держави.

1. Формування та реалізація державної фінансової, бюджетної та боргової політики є ключовими напрямками діяльності Міністерства фінансів України, що безпосередньо впливають на фінансову безпеку держави. Положення про Міністерство фінансів України [148] визначає його як головний орган, відповідальний за фінансову, бюджетну, боргову політику та політику у сфері міжбюджетних відносин (п. 1; п. 3 підп. 1, 4), що забезпечує збалансованість публічних фінансів і макрофінансову стабільність.

Одним із базових напрямів роботи Мінфіну є прогнозування доходів бюджету та визначення параметрів бюджетного планування (п. 4 підп. 6, 8, 8-1). Прогнозно-аналітична функція формує фундамент бюджетної стійкості, дозволяючи оцінювати фіскальні ризики та узгоджувати видатки з фінансовими можливостями держави, що підтверджується дослідженнями щодо ролі бюджетного прогнозування у забезпеченні фінансової стабільності [222].

Важливими для фінансової безпеки є повноваження Мінфіну щодо розроблення проекту Державного бюджету, координації учасників бюджетного процесу та організації виконання бюджету (п. 4 підп. 11, 11-1, 12, 13). Контроль за бюджетним процесом забезпечує прозорість руху коштів та ефективність використання ресурсів, що є основою фіскальної стійкості.

У сфері міжбюджетних відносин Мінфін розробляє механізми фінансового вирівнювання, порядок перерахування трансфертів та методологію середньострокового і програмно-цільового планування (п. 4 підп. 15, 17, 41, 43, 45–45-2, 46, 47, 47-1), що зміцнює фінансову стійкість територіальних громад та зменшує регіональні дисбаланси.

Пріоритетним напрямом є управління державним і гарантованим боргом (п. 4 підп. 40): запозичення, обслуговування, погашення, управління борговими ризиками, ведення реєстру гарантій та розроблення Стратегії управління боргом. Ефективне боргове управління, відповідно до підходів МВФ і Світового банку, є ключовим чинником запобігання фіскальним кризам і підтримання довіри інвесторів.

Важливою складовою є управління фіскальними ризиками (п. 4 підп. 9-1), що охоплюють ризики діяльності держпідприємств, держбанків, гарантійних інструментів і зовнішніх макроекономічних впливів. Дослідження OECD та МВФ підкреслюють, що системне управління такими ризиками є основою бюджетної стабільності [266].

Загалом цей блок повноважень забезпечує стійкість державних фінансів, контрольованість боргового навантаження та збалансованість бюджету – фундаментальні елементи фінансової безпеки держави.

2. Податкова, митна та фіскальна компетенція Міністерства фінансів України є одним із ключових напрямів забезпечення фінансової безпеки держави. Мінфін формує та реалізує єдину державну податкову й митну політику, політику щодо адміністрування ЄСВ, боротьби з правопорушеннями у сфері податкового та митного законодавства і контролю за трансфертним ціноутворенням (п. 3 підп. 3; п. 4 підп. 5, 5-1, 36) [148]. Через ці повноваження держава встановлює нормативні засади оподаткування та митного регулювання, що визначають стабільність дохідної бази бюджету й спроможність протидіяти податковим загрозам.

Перший блок повноважень охоплює нормотворчу діяльність: Мінфін розробляє законопроекти, підзаконні акти, пропонує перегляд ставок податків і зборів для компенсації інфляційного впливу (п. 4 підп. 5, 36). Це забезпечує адаптивність податкової системи та стійкість фіскальної позиції держави. Податкова безпека розглядається як здатність податкової системи забезпечувати стабільні бюджетні надходження та мінімізувати ризики для економічного розвитку [46, с. 39].

Другий блок повноважень стосується боротьби з правопорушеннями та контролю за трансфертним ціноутворенням (п. 4 підп. 5). Мінфін формує політику, спрямовану на протидію тінізації економіки та розмиванню податкової бази, зокрема через запровадження «анти-BEPS» законодавства [136]. Такий контроль є ключовим для фінансової безпеки, оскільки тіньова економіка та ухилення від оподаткування загрожують стабільності публічних фінансів [108].

Третій блок становить міжнародне оподаткування та інтеграція в глобальні механізми обміну податковою інформацією. Мінфін бере участь у переговорах щодо конвенцій про уникнення подвійного оподаткування, процедур взаємного узгодження, реалізації заходів BEPS і виконанні FATCA

(п. 4 підп. 62-1 – 62-4, 70-1) [39]. Угода FATCA створює правові підстави для автоматичного обміну податковою інформацією, що посилює контроль за ухиленням та відтоком капіталу [209]. Інтеграція до глобальної системи обміну інформацією та впровадження стандартів BEPS суттєво звужують можливості агресивного податкового планування.

Четвертий блок – стратегічний. Національна стратегія доходів до 2030 року [93] визначає курс на реформування податкової та митної політики, адаптацію до стандартів ЄС і посилення ризик-орієнтованого адміністрування [169]. У Стратегії Мінфін закріплений як центральний координатор трансформації системи доходів держави, що спрямовано на зміцнення стійкості бюджетної бази.

У підсумку сукупність податкових, митних і фіскальних повноважень Мінфіну формує цілісну систему інструментів забезпечення достатності, стабільності та прозорості державних доходів, протидії тінізації, впливу капіталу та агресивному податковому плануванню. Це безпосередньо підвищує податкову складову фінансової безпеки та зміцнює здатність держави виконувати свої публічні зобов'язання.

Важливим блоком повноважень Міністерства фінансів України, що безпосередньо впливає на фінансову безпеку держави, є його компетенція у сфері бюджетного контролю, внутрішнього фінансового контролю та казначейського обслуговування. Мінфін формує й реалізує державну політику контролю за дотриманням бюджетного законодавства, регулює державний і внутрішній фінансовий контроль, визначає засади функціонування внутрішнього аудиту у розпорядників бюджетних коштів (п. 3 підп. 2; п. 4 підп. 5, 34–34-3) [148]. Ці повноваження охоплюють увесь цикл бюджетного управління – від оцінки бюджетних запитів до аналізу ефективності використання коштів і корекції бюджетних рішень (п. 4 підп. 22–24; п. 6 підп. 3–4). Бюджетний кодекс України встановлює обов'язковість внутрішнього контролю й аудиту (ст. 26, 113 БКУ) [11], що узгоджується з міжнародними стандартами INTOSAI [252].

Ці повноваження дозволяють оперативно реагувати на загрози бюджетній стабільності, знижують ризики неефективного та нецільового використання ресурсів, підвищують прозорість і підзвітність бюджетного процесу. Ефективний бюджетний контроль визначає здатність держави запобігати втратам публічних коштів і підтримувати макрофінансові цілі, а отже є ключовим механізмом протидії фіскальним ризикам.

Значущими для фінансової безпеки є також повноваження Мінфіну у сфері міжбюджетних відносин. Міністерство удосконалює механізми бюджетного вирівнювання, визначає програмну класифікацію видатків, методологію формування місцевих бюджетів, аналізує їх показники (п. 3 підп. 1; п. 4 підп. 15, 17, 41, 43, 45–45-2, 46, 47–47-1) [148]. Мінфін погоджує обсяги місцевих запозичень і гарантій, контролює їх реєстрацію та використання коштів ЄКР для покриття тимчасових касових розривів (п. 4 підп. 49–52). Нормативну основу міжбюджетних повноважень становлять положення Бюджетного кодексу України щодо трансфертів і вирівнювання (ст. 96–108 БКУ).

Ефективна система міжбюджетних відносин зменшує регіональні дисбаланси та ризики локальної фіскальної нестабільності. Досвід країн ОЕСР підтверджує, що прозорі механізми міжрівневого перерозподілу є важливими для запобігання борговим кризам на місцевому рівні [264].

Отже, повноваження Мінфіну у сферах бюджетного контролю, внутрішнього аудиту та міжбюджетних відносин формують цілісну інституційну інфраструктуру захисту публічних фінансів від ризиків неефективності, розбалансування, боргового перевантаження та регіональних диспропорцій. Сукупність цих функцій забезпечує бюджетну дисципліну, прогнозованість фінансових потоків та стійкість фінансової системи – ключові компоненти фінансової безпеки України.

Структурним блоком компетенції Міністерства фінансів України, що безпосередньо впливає на фінансову безпеку держави, є його повноваження у сфері запобігання та протидії легалізації доходів, фінансуванню тероризму й

розповсюдженню зброї масового знищення, а також участь у санкційній політиці. Мінфін формує державну політику у сфері AML/CFT, здійснює регулювання та нагляд за суб'єктами фінмоніторингу, застосовує заходи впливу, розробляє методологію визначення бенефіціарів та забезпечує механізми повідомлення про порушення (п. 3 підп. 2; п. 4 підп. 5, 77–79-1, 78-1 – 78-4) [148]. Ці повноваження корелюють із Законом України «Про запобігання та протидію легалізації...» [141], який імплементує Рекомендації FATF та Директиви ЄС [234; 236]. Ефективна система AML/CFT є критичною для фінансової безпеки, оскільки відмивання коштів і фінансування тероризму підривають стабільність фінансових ринків та довіру інвесторів. Участь Мінфіну у підготовці рішень щодо санкцій (п. 4 підп. 2-1) є інструментом протидії фінансовим потокам, пов'язаним з агресивними державами та терористичними структурами.

Наступним напрямом впливу на фінансову безпеку є повноваження Мінфіну в управлінні державними банками, державним сектором та фіскальними ризиками. Міністерство бере участь у капіталізації держбанків, управляє корпоративними правами держави, погоджує кредити держпідприємств, контролює гарантійні зобов'язання та здійснює управління фіскальними ризиками (п. 4 підп. 55–57-1, 65, 69, 84, 9-1). Ця діяльність регулюється також Законом «Про банки і банківську діяльність» [128] та Бюджетним кодексом України (ст. 17, 71, 73) [11].

Значення цих повноважень визначається тим, що державні банки та держпідприємства є джерелом суттєвих фіскальних ризиків: за оцінками МВФ [245], їх діяльність може значно посилювати боргове навантаження держави. Управління корпоративними правами в держбанках є важливим для стабільності фінансового сектору, що підтверджується даними Світового банку [225]. Компетенція Мінфіну спрямована на мінімізацію ризиків неплатоспроможності держбанків, забезпечення прозорості їх операцій, контроль за борговими зобов'язаннями державного сектору та недопущення накопичення квазіфіскальних дефіцитів.

Важливою групою повноважень є верифікація державних виплат та контроль за використанням публічних коштів. Міністерство фінансів здійснює верифікацію та моніторинг достовірності інформації, яка використовується для призначення та виплати пенсій, субсидій, пільг, соціальних стипендій та інших виплат, що фінансуються з державного та місцевих бюджетів або фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування (п. 4 підп. 24-1 – 24-4). Закон України «Про верифікацію та моніторинг державних виплат» [131] встановлює правові засади цієї діяльності та визначає Мінфін уповноваженим органом, що забезпечує виявлення помилок, шахрайства та недостовірних даних, які можуть призвести до втрат бюджету. Окремо Міністерство здійснює контроль за цільовим використанням коштів міжнародних проєктів і програм (п. 5 підп. 5). Значення цих повноважень для фінансової безпеки полягає у тому, що соціальні видатки становлять найбільшу частку державних витрат, а помилкові або шахрайські виплати створюють системну загрозу фінансовій стабільності. Дослідження Європейської комісії [247] доводить, що впровадження автоматизованих систем верифікації знижує рівень втрат бюджету на 1-3 % від загального обсягу соціальних видатків, що у масштабах держави є суттєвим ресурсом.

Після визначення ролі Міністерства фінансів логічним є перехід до характеристики Державної податкової служби України як ключового виконавчо-контрольного органу, який забезпечує практичну реалізацію фінансової політики та наповнення публічних фондів, а отже – фінансову безпеку держави. Повноваження ДПС формують систему інструментів для підтримання стабільності бюджетних доходів, протидії тіньовій економіці, виконання міжнародних зобов'язань та захисту фінансових інтересів держави, що дозволяє згрупувати їх у кілька змістових блоків.

1. Політико-нормативні та стратегічні повноваження Державної податкової служби України є фундаментальним механізмом формування фінансової безпеки, оскільки визначають нормативну та концептуальну основу функціонування податкової системи. Відповідно до п. 1 та п. 3

Положення про ДПС [151], саме ДПС реалізує державну податкову політику та політику з адміністрування ЄСВ, що узгоджується з Законом України «Про центральні органи виконавчої влади» [172].

До політико-нормативних повноважень належать підготовка пропозицій щодо вдосконалення податкової політики, механізмів контролю за обігом підакцизних товарів, валютних і готівкових розрахунків, а також адміністрування ЄСВ. Ця діяльність здійснюється у взаємодії з Міністерством фінансів України [148], тоді як ДПС забезпечує практичну імплементацію відповідних рішень. ДПС також бере участь у підготовці законопроектів і підзаконних актів (п. 4 пп. 1–3 Положення), що відповідає вимогам Закону «Про засади державної регуляторної політики...» [143].

Стратегічний характер повноважень ДПС проявляється у її участі в бюджетному плануванні: служба аналізує макроекономічні показники, оцінює доходні ризики, подає пропозиції до Бюджетної декларації та проекту Державного бюджету (п. 4 пп. 64, 66), що узгоджується з Бюджетним кодексом та європейською практикою середньострокового планування. Якість податкових прогнозів і моделей є критичною для фінансової безпеки, оскільки забезпечує стабільність і передбачуваність державних фінансів.

Таким чином, політико-нормативні повноваження ДПС формують інституційну основу фінансової безпеки, визначаючи правові інструменти стійкості податкової системи, зниження фіскальних ризиків і адаптації державної фінансової політики до умов війни, євроінтеграції та глобальної конкуренції.

2. Фіскально-контрольні повноваження ДПС забезпечують повноту бюджетних надходжень і мінімізацію ризиків ухилення від оподаткування. Вони охоплюють комплекс заходів податкового контролю, визначених розділом III ПКУ (ст. 61–83), зокрема камеральні, документальні та фактичні перевірки, моніторинг податкових накладних, контроль за трансфертним ціноутворенням і контрольованими іноземними компаніями.

Контроль за правомірністю бюджетного відшкодування ПДВ (п. 4 пп. 5) є одним з ключових інструментів фінансової безпеки, оскільки ПДВ становить основну частку доходів бюджету; його ефективне адміністрування на пряму пов'язане з прозорістю системи, що підтверджують Світовий банк та OECD [289].

Особливе значення має контроль за трансфертним ціноутворенням (ст. 39 ПКУ), який у межах BEPS-ініціатив OECD розглядається як дієвий механізм протидії агресивному податковому плануванню [227], а також контроль за КІК, імplementований Законом № 466-IX [136].

До засобів примусового виконання податкового обов'язку належать фінансові санкції (п. 4 пп. 14–15), доступ ДПС до банківської інформації (ст. 72 ПКУ), вимога документів і проведення інвентаризації (п. 6 пп. 7–10), що є важливими в умовах високих ризиків ухилення та тінізації економіки.

Значущим є блок управління податковими ризиками (п. 4 пп. 55), який відповідає рекомендаціям IMF TADAT [290] і передбачає ризик-орієнтований контроль. Імplementовано також механізми податкового комплаєнсу (п. 4 пп. 84-7), що сприяють добровільному виконанню податкових зобов'язань і зниженню фіскальних втрат. Ефективність таких підходів підтверджують дослідження OECD [267] та українських авторів [58].

До контрольних механізмів належить і зупинення реєстрації податкових накладних (п. 6 пп. 37-3) як ключовий інструмент протидії схемам ризикового формування податкового кредиту з ПДВ.

3. Повноваження ДПС у сфері адміністрування доходів бюджету та управління податковим боргом визначають повноту й передбачуваність надходжень. Податковий кодекс України закріплює за ДПС статус контролюючого органу (ст. 41, 41¹ ПКУ), а Положення про ДПС – функції з реєстрації платників, ведення реєстрів, обліку надходжень та стягнення заборгованості, включно із зобов'язаннями, забезпеченими державними та місцевими гарантіями. Облік платників і об'єктів оподаткування (п. 4 пп. 7–9, 11) відповідає Закону «Про збір та облік єдиного внеску...» [154] і є основою

для прогнозування доходів та ідентифікації фіскальних ризиків, що прямо пов'язано зі стійкістю бюджету [73].

Ключовим є блок повноважень щодо погашення податкового боргу та недоїмки з ЄСВ [151], що розвиває норми розділу II ПКУ та Бюджетного кодексу. Інструменти розстрочення, відстрочення, реструктуризації та списання безнадійного боргу дозволяють поєднати фіскальні інтереси з підтримкою платників. Повноваження щодо арешту майна, зупинення видаткових операцій (п. 4 пп. 22) та звернення до суду (п. 4 пп. 26; п. 6 пп. 28) забезпечують примусове виконання податкових зобов'язань і мінімізують ризики накопичення недоїмки.

З погляду фінансової безпеки важливим є наділення ДПС правом стягувати прострочену заборгованість за кредитами, залученими державою або під державні та місцеві гарантії, а також за бюджетними позиками (п. 4 пп. 24). Несвоєчасне обслуговування таких зобов'язань створює ризики реалізації гарантій та збільшення боргового навантаження, тому залучення ДПС з її інформаційною інфраструктурою та інструментами стягнення підвищує боргову стійкість держави.

Окремий блок становлять повноваження ДПС щодо контролю за нарахуванням і сплатою частини чистого прибутку та дивідендів державних і комунальних підприємств (п. 4 пп. 84-2, 84-3, 84-6), що реалізують приписи Постанови КМУ № 138 [152] та Закону «Про управління об'єктами державної власності» [171]. Вони забезпечують надходження від державного сектору та стимулюють ефективне корпоративне управління. Недоотримання таких доходів звужує фіскальні ресурси, особливо у воєнних умовах, тому контроль ДПС має не лише фіскальний, а й стратегічний характер.

4. Регулювання високоризикових ринків: підакцизні товари, готівкові та валютні операції. Відповідно до ПКУ (розд. VI «Акцизний податок») та Закону України «Про державне регулювання виробництва і обігу...» [137] ДПС здійснює ліцензування виробництва та обігу спирту, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, пального, а також контроль за їх переміщенням (п. 4 пп.

27, 29, 31, 34 Положення). Оскільки ці сфери традиційно пов'язані з тіньовими схемами та контрабандою, належне виконання регуляторних і контрольних повноважень ДПС безпосередньо зменшує масштаб нелегальної економіки та посилює фінансову безпеку. Акцизне оподаткування в цьому контексті є як джерелом доходів, так і інструментом протидії тінізації.

Контроль за обігом марок акцизного податку (п. 4 пп. 28) та дотриманням мінімальних і максимальних цін на алкоголь і тютюнові вироби (п. 4 пп. 32-33) спрямований на запобігання ухиленню від сплати акцизів і недобросовісному ціноутворенню. Такі інструменти узгоджуються з Рамковою конвенцією ВООЗ і директивами ЄС у сфері акцизів [32] та відповідають зобов'язанням України за Угодою про асоціацію. Легалізація цих ринків зменшує обсяги «брудних» коштів і підвищує фіскальну прозорість.

Важливим елементом фінансової безпеки є повноваження ДПС щодо контролю за строками валютних розрахунків, готівковими операціями, застосуванням РРО та забезпеченням можливості електронних платежів (п. 4 пп. 35-37 Положення). Ефективний контроль за готівковим та валютним обігом зменшує масштаби відмивання коштів, ухилення та виведення капіталу, підвищує прозорість фінансових потоків і сприяє зміцненню фінансової безпеки.

5. Міжнародно-податкові та антивідмивальні повноваження ДПС формують зовнішній контур фінансової безпеки, забезпечуючи інтеграцію України у глобальні системи протидії ухиленню від оподаткування, BEPS-схемам, відмиванню коштів і фінансуванню тероризму. Пункт 4 Положення про ДПС визначає широкий спектр міжнародних інструментів, що узгоджуються з ПКУ (ст. 19¹, розд. III), Законом «Про запобігання та протидію легалізації доходів...» [141] та зобов'язаннями України за правом ЄС.

Ключовими є повноваження щодо виявлення та аналізу операцій, пов'язаних із легалізацією доходів чи фінансуванням тероризму (п. 4 пп. 42), що відповідає Закону № 361-IX, Рекомендаціям FATF і підходам OECD [254]

та IMF [293]. Відмивання коштів є одним із найбільших системних ризиків, оскільки створює тіньові капітали та сприяє відтоку ресурсів з економіки.

Блок автоматичного обміну інформацією – CRS, Country-by-Country reporting, FATCA (п. 4 пп. 51) – є важливим для запобігання приховуванню доходів за кордоном. Дані OECD [250] свідчать, що країни, інтегровані в CRS, мають нижчі BEPS-ризики. ДПС також здійснює міжнародну взаємодію щодо стягнення податкової заборгованості (п. 4 пп. 53).

До міжнародно-правових повноважень належить участь у розробленні та виконанні податкових конвенцій (п. 4 пп. 52), що, відповідно до Віденської конвенції (1969) [19], зміцнює довіру до податкової юрисдикції України та інвестиційну безпеку.

Санкційні повноваження (п. 4 пп. 84-5) забезпечують виконання економічних обмежень щодо платників, що має критичне значення в умовах агресії рф. Взаємодія ДПС з НАБУ щодо виявлення ознак неправомірної вигоди іноземним службовим особам (п. 4 пп. 84-8) виконує антикорупційну функцію, відповідає Конвенції ООН проти корупції [62] та підтримує довіру міжнародних партнерів.

6. Інформаційно-аналітичні та сервісно-комунікаційні повноваження ДПС формують інституційну основу фінансової безпеки, забезпечуючи прозорість податкової системи, підвищення добровільної сплати та зменшення трансакційних витрат. Цей блок охоплює інформаційні системи, електронні сервіси, комунікацію та нормативно-консультаційну підтримку платників.

Ключовим є розвиток електронних сервісів, зокрема електронного кабінету платника (п. 4 пп. 60), що автоматизує процедури та знижує корупційні ризики, про що свідчать дослідження ЄС і Світового банку. Використання кваліфікованих електронних довірчих послуг [139] та інтеграція інформаційних систем ДПС і Держмитслужби (п. 4 пп. 63) забезпечують безпечний документообіг і безперервність податково-митного контролю.

Аналітичні повноваження ДПС – аналіз надходжень, моніторинг виконання бюджету, оцінка макрофакторів та законодавчих змін (п. 4 пп. 64–66) – відповідають принципам середньострокового планування (ст. 21-1 БКУ) і дозволяють своєчасно виявляти фінансові ризики, забезпечуючи прогнозованість доходів як елемент фінансової безпеки.

Сервісні та комунікаційні функції включають надання адміністративних послуг (п. 4 пп. 59), прийом громадян і розгляд звернень (п. 4 пп. 69), надання індивідуальних і узагальнюючих податкових консультацій (ст. 52–53 ПКУ; п. 4 пп. 71–72). Якість консультацій і сервісів визначає рівень податкової дисципліни, зменшуючи ризики порушень. Інформаційна діяльність у медіа (п. 4 пп. 73–78) підсилює довіру до податкової системи.

Оприлюднення відкритих наборів даних (п. 4 пп. 77) підвищує прозорість, знижує корупційні ризики та зміцнює громадський контроль – важливі чинники фінансової безпеки.

7. Внутрішньоорганізаційні, контрольні та антикорупційні повноваження ДПС формують інституційну основу її спроможності виконувати фінансові й регуляторні функції в інтересах фінансової безпеки. Відповідно до п. 7 Положення про ДПС та Закону «Про центральні органи виконавчої влади», ДПС діє безпосередньо та через територіальні органи, які є контролюючими органами за ст. 41 ПКУ, що забезпечує уніфіковане податкове адміністрування по всій країні.

Внутрішньоорганізаційні повноваження охоплюють кадрове забезпечення, підвищення кваліфікації та організацію роботи апарату й територіальних підрозділів (п. 5 Положення), відповідно до Закону «Про державну службу». Важливу роль відіграє внутрішній контроль та аудит (п. 4 пп. 83–84), які мінімізують ризики неефективності, зловживань і корупції, запобігаючи інституційним загрозам фінансовій стабільності.

Значущими є повноваження щодо кіберзахисту та захисту інформації (п. 5 пп. 6), адже порушення безпеки податкових реєстрів створює суттєві ризики для функціонування податкової системи. Територіальна організація ДПС та її

здатність координувати підпорядковані структури й представляти орган у судах (п. 5 пп. 15) забезпечують єдність правозастосування та стабільність адміністрування – необхідні умови фінансової безпеки.

Контрольні та правозастосовні повноваження Антимонопольного комітету України формують центральний механізм його впливу на фінансову безпеку держави, забезпечуючи реальну дієвість норм конкурентного законодавства та спроможність держави протидіяти антиконкурентним практикам. На підставі Законів України «Про Антимонопольний комітет України» та «Про захист економічної конкуренції» Комітет здійснює розгляд заяв і справ про порушення конкурентного законодавства, проводить розслідування, досліджує товарні ринки, визначає їх межі та домінуюче становище суб'єктів господарювання, а також кваліфікує дії як антиконкурентні узгоджені дії або зловживання монопольним становищем [127]. Цей процесуальний інструментарій підсилюється повноваженнями щодо витребування інформації, доступу до приміщень і документів, вилучення або арешту матеріалів та опечатування систем електронних комунікацій, детально закріпленими у ст. 7, 15, 16, 17, 22-1 Закону про АМКУ та модернізованими Законом № 3295-IX від 09.08.2023, що наближають процедури Комітету до стандартів ЄС.

Зміст контрольної компетенції АМКУ охоплює також накладення штрафів та інших санкцій, ухвалення обов'язкових до виконання рішень і розпоряджень, а також звернення до суду щодо визнання недійсними актів органів влади, припинення порушень чи стягнення штрафів. У поєднанні з процесуальними нормами Господарського процесуального кодексу України [26] адміністративно-юрисдикційні засоби АМКУ формують цілісний правозастосовний механізм припинення картелів, антиконкурентних змов на торгах, зловживань домінуючим становищем у сферах енергетики, транспорту, фінансових послуг тощо. Ефективність правозастосування – реальність розслідувань, невідворотність санкцій та прозорість процедур – є визначальною для формування передбачуваного конкурентного середовища,

що сприяє збільшенню легальної економічної активності та інвестиційної привабливості. Саме через ці механізми АМКУ безпосередньо впливає на фінансову безпеку, оскільки припинення картелів і монопольних зловживань зменшує фіскальні втрати на ринках із високою часткою державних витрат, усуває рентні схеми в діяльності органів влади та знижує регуляторні ризики для інвесторів.

Регуляторно-дозвільні повноваження Комітету доповнюють його правозастосовний блок превентивним контролем за структурою ринків і використанням публічних ресурсів. У сфері концентрацій та узгоджених дій АМКУ розглядає заяви про надання дозволу на концентрацію, надає попередні висновки, дозволяє або забороняє узгоджені дії та переглядає свої рішення. Через такий *ex ante* контроль запобігається створенню надмірно концентрованих ринків, які можуть формувати системні ризики для ціноутворення, доступу до критичної інфраструктури або стабільності фінансових потоків. У площині фінансової безпеки це означає запобігання появі суб'єктів, неплатоспроможність яких може мати ефект системного шоку («too big to fail»).

Значну роль відіграє компетенція АМКУ у сфері контролю за державною допомогою відповідно до Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» та п. 6 ст. 3 Закону про АМКУ [138]. Наділення Комітету повноваженнями з моніторингу, оцінки допустимості та вимоги повернення незаконної державної допомоги трансформує механізми бюджетної підтримки у більш прозорі та економічно обґрунтовані, що з позиції фінансової безпеки означає обмеження прихованого субсидіювання за рахунок бюджету, підвищення ефективності використання публічних коштів та зменшення ризику формування надмірних бюджетних зобов'язань. Дослідження щодо імплементації європейських правил державної допомоги підтверджують, що саме незалежний контроль АМКУ забезпечує належну фінансову дисципліну та конкурентно-нейтральність бюджетних інтервенцій.

Важливим елементом забезпечення фінансової безпеки є діяльність АМКУ як органу оскарження у сфері публічних закупівель, визначена ст. 6-1 та п. 17-1, 18 ст. 7 Закону про АМКУ та Законом України «Про публічні закупівлі» [164]. Розгляд скарг, формування регламентів роботи комісій, узагальнення практики та оприлюднення щорічних звітів у поєднанні з електронною системою ProZorro та інструментами громадського моніторингу створюють інституційний щит від корупційних і антиконкурентних порушень у закупівлях. Це безпосередньо знижує корупційну ренту, запобігає завищенню цін на товари й послуги, що закуповуються за бюджетні кошти, та підвищує довіру міжнародних партнерів до системи управління публічними фінансами – що є критично важливим у період воєнного стану та повоєнної відбудови.

Узагальнюючи, повноваження АМКУ, попри їх різноманітність, утворюють цілісну систему впливу на фінансову безпеку України: правозастосування усуває вже існуючі загрози, регуляторно-дозвільні механізми запобігають їх появі, а діяльність у сфері державної допомоги та публічних закупівель забезпечує прозоре й ефективне використання бюджетних ресурсів. Це робить діяльність Комітету структурною складовою інституційної спроможності держави підтримувати макрофінансову стабільність і стійкість економічного середовища.

Таким чином, контрольні та правозастосовні повноваження АМКУ забезпечують «жорстке ядро» захисту конкуренції через притягнення до відповідальності за порушення і відновлення конкурентного порядку, тоді як регуляторно-дозвільні повноваження у сфері концентрацій, державної допомоги та публічних закупівель формують превентивний контур захисту фінансової безпеки, орієнтований на недопущення системних ринкових дисбалансів, неефективного витрачання бюджетних ресурсів та виникнення фіскальних ризиків, пов'язаних із надмірною економічною владою окремих суб'єктів або непрозорими рішеннями органів влади. У сукупності ці два блоки компетенції дозволяють розглядати Антимонопольний комітет України

не лише як галузевий орган з питань конкуренції, а як ключовий елемент інституційної архітектури економічної та фінансової безпеки держави.

Нормотворчі, координаційні та методичні повноваження Антимонопольного комітету України становлять базовий інструмент формування конкурентної політики, що безпосередньо впливає на фінансову безпеку держави. Відповідно до статті 7 Закону України «Про Антимонопольний комітет України» Комітет уповноважений видавати обов’язкові нормативно-правові акти та офіційні роз’яснення, а Закон «Про захист економічної конкуренції» (ст. 13, 26) закріплює його роль у розробленні методичних рекомендацій, узагальненні практики та наданні висновків до проєктів нормативних актів, що можуть впливати на конкурентне середовище [263]. Особливо важливим є механізм погодження проєктів рішень органів влади, здатних створити антиконкурентні бар’єри (ст. 20, 20-1 Закону про АМКУ), який виконує превентивну функцію й запобігає ухваленню регуляторних актів, що можуть формувати рентні доходи, збільшувати бюджетні витрати або знижувати ефективність державної допомоги. Нормативна непослідовність і відсутність координації є ключовими чинниками фінансової вразливості держави, оскільки призводять до деформації ринків і звуження податкової бази.

Методичні повноваження Комітету забезпечують формування єдиної правозастосовної практики, яка є важливим індикатором передбачуваності економічного середовища та рівня інституційної довіри. Єдність практики знижує регуляторні та фінансові ризики, скорочує витрати бізнесу на дотримання вимог, зменшує вартість залучення фінансування й стимулює інвестиційну активність. У цьому контексті нормативно-аналітична діяльність АМКУ відіграє роль превентивного механізму управління макрофінансовими ризиками економіки [294].

Інституційно-організаційні та гарантійні повноваження АМКУ, визначені статтями 1, 6, 12–18 Закону, формують структуру органу (адміністративні колегії, державні уповноважені, територіальні відділення) та

регламентують внутрішні процедури прийняття рішень, що забезпечує професійність, безперервність та нейтральність діяльності. Гарантії інституційної незалежності (ст. 18–19 Закону), включно з обмеженням втручання інших органів влади та спеціальним статусом працівників, мають безпосереднє значення для фінансової безпеки, оскільки виключають політичний вплив на рішення в секторах із високими фінансовими потоками – енергетика, інфраструктура, державні закупівлі, ринки державної допомоги. Незалежність конкурентного відомства є ключовою умовою спроможності держави протидіяти ринковим зловживанням, які можуть мати системний вплив на фінансову стабільність.

Міжнародне співробітництво АМКУ (ст. 22-2 Закону) забезпечує участь України у боротьбі з транскордонними картелями, дає доступ до інформації про концентрації за участі транснаціональних компаній і забезпечує обмін найкращими практиками з органами ЄС та ОЕСР. У глобалізованих ринкових умовах цей компонент конкурентної політики розглядається як один із ключових інструментів захисту фінансової безпеки, оскільки міжнародні картелі й концентрації здатні створювати макрофінансові ризики, зменшувати податкові надходження та перерозподіляти фінансові потоки на користь недоброчесних суб'єктів.

Відкритість та прозорість діяльності Комітету, визначені статтями 2, 20, 24-1 Закону, підвищують підзвітність органу суспільству та знижують корупційні ризики. Публічність рішень, ринкових досліджень та щорічних звітів створює інформаційну основу для передбачуваності ринкових процесів, покращує якість фінансового планування бізнесу й підсилює довіру інвесторів. Прозорість конкурентної політики є структурним елементом фінансової стійкості держави, оскільки забезпечує ефективний моніторинг використання публічних ресурсів та зменшує ризики неефективних або корупційних.

У сукупності ці дві групи повноважень – нормотворчо-координаційна та інституційно-організаційна – створюють комплексний механізм, що

забезпечує формування конкурентного, передбачуваного й регуляторно стабільного середовища. Таке середовище є необхідною передумовою для сталого розвитку економіки, зростання інвестицій, забезпечення належних бюджетних надходжень та зменшення фінансових ризиків, що дозволяє розглядати Антимонопольний комітет України як один із ключових суб'єктів системи забезпечення фінансової безпеки держави.

Компетенція Державної служби фінансового моніторингу України формує ключовий елемент системи фінансової безпеки, оскільки забезпечує превенцію, виявлення та блокування фінансових потоків кримінального походження, що потенційно загрожують макрофінансовій стабільності держави. Відповідно до Положення, затвердженого постановою КМУ № 537, Держфінмоніторинг реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації доходів і фінансуванню тероризму, виконуючи функції національного центру фінансової розвідки та координатора суб'єктів фінансового моніторингу [146].

Регуляторно-координаційні повноваження Служби забезпечують цілісність нормативного середовища у сфері протидії відмиванню коштів: узагальнення практики, погодження проєктів актів, розроблення пропозицій щодо законодавчих змін і взаємодія з НБУ, НКЦПФР та іншими регуляторами створюють «нормативний фільтр», який запобігає появі правових прогалин, здатних бути використаними для відтоку капіталу чи маскування злочинних фінансових потоків. Як підкреслює О. Барановський, якість регуляторного середовища є базовою умовою зниження системних ризиків у фінансовій сфері [271].

Інформаційно-аналітичні повноваження Держфінмоніторингу становлять ядро превентивного фінансово-безпекового механізму. Служба акумулює, аналізує та інтерпретує дані про фінансові операції, формує ризик-профілі суб'єктів і секторів та виявляє підозрілі транзакції. Міжнародні дослідження Світового банку та MONEYVAL підтверджують, що ефективність фінансової розвідки прямо впливає на здатність держави

протидіяти тінізації економіки, зберігати стабільність валюти та захищати бюджет від кримінального капіталу [293].

Операційно-взаємодіючі повноваження забезпечують перетворення аналітичної інформації на процесуальні дії: передання матеріалів правоохоронним органам, блокування операцій, участь у перевірках, супровід кримінальних проваджень. Саме цей механізм створює безперервний цикл «виявлення – реагування – результат», який у сучасній фінансово-економічній доктрині визначається як ключова умова стійкості держави до корупції, організованої злочинності та терористичного фінансування. Міжнародно-інтеграційні повноваження Держфінмоніторингу пов'язують Україну з глобальною системою протидії відмиванню доходів: співпраця з FATF, MONEYVAL, Егмонтською групою, участь у формуванні міжнародних стандартів та оцінках забезпечує зовнішній аудит національної фінансової системи й формує довіру міжнародних партнерів. Відповідність рекомендаціям FATF є критично важливою, оскільки визначає доступ держави до глобальних фінансових ринків і впливає на рівень інвестиційного ризику країни.

Наглядово-методичні повноваження спрямовані на підтримання спроможності суб'єктів фінансового моніторингу: проведення типологічних досліджень, навчання, методична підтримка, інформування про високоризикові юрисдикції формують професійне та уніфіковане середовище виконання AML/CFT-вимог. Стандартизована практика є визначальним чинником ефективного фінансового моніторингу та передумовою зменшення системних ризиків.

Отже, Держфінмоніторинг не лише фіксує підозрілі операції, а формує багаторівневу систему захисту фінансової безпеки, що охоплює нормативне регулювання, аналітичне забезпечення, оперативну взаємодію та міжнародну інтеграцію. Саме узгодженість цих повноважень із глобальними AML/CFT-стандартами забезпечує стійкість національної фінансової системи, зменшує

ризика відтоку капіталу, підвищує довіру інвесторів і мінімізує загрози макрофінансової дестабілізації.

2.2. Антикорупційна та антикризова політика як складові системи забезпечення фінансової безпеки

Фінансова безпека держави у чинному правовому полі не має законодавчо закріпленого визначення, що створює нормативну прогалину в архітектурі національної безпеки. Закон України «Про національну безпеку України» [158] лише структурно відносить її до складу економічної безпеки, однак і сама економічна безпека в цьому Законі не має змістового розкриття на відміну від інших сфер безпеки, таких як оборонна, інформаційна чи екологічна, які отримали окремі нормативні характеристики. Така відсутність дефініції та змістового наповнення фінансової безпеки є негативною для правової системи, оскільки ускладнює формування узгодженої державної політики у сфері управління публічними фінансами, звужує можливості розроблення стратегічних документів та унеможлиблює встановлення чітких критеріїв оцінки її стану. Брак нормативної визначеності також негативно впливає на інституційну координацію між органами, відповідальними за податкову, бюджетну, боргову, валютно-фінансову та банківську політику, і перешкоджає створенню цілісного механізму реагування на загрози, які виникають у фінансовій сфері [78]. Фактично фінансова безпека розглядається як ключовий елемент економічної безпеки, зміст якої держава делегує науковому та експертному середовищу, що, з одного боку, забезпечує гнучкість, а з іншого – створює ризики фрагментарності правозастосування та відсутності єдиних методологічних підходів.

Фінансову безпеку слід розглядати крізь призму забезпечення стабільності публічних доходів, належної дисципліни виконання податкових та бюджетних обов'язків і мінімізації ризиків, що виникають у процесі адміністрування публічних фінансів. Фінансова безпека формується під

впливом різних політик, серед яких ключове місце займають антикорупційна та антикризова.

Корупція та фінансові кризи у науковій літературі визнаються системними дестабілізаторами фінансової сфери. Корупція руйнує механізми розподілу публічних ресурсів, деформує конкурентне середовище, підриває фінансову дисципліну та спричиняє збільшення бюджетних втрат і тінізацію економічних процесів. Важливість боротьби з корупцією є тим питанням, яке завжди буде посідати провідне місце у наукових дослідженнях вчених, та особливої актуальності воно набуває під час дії воєнного стану [69]. Це підтверджується у звітах GRECO та Європейської комісії щодо України, де корупція визначається серед ключових факторів, що знижують ефективність публічних фінансів та обмежують спроможність державних інституцій забезпечувати макрофінансову стабільність [269].

Закон України «Про запобігання корупції» встановлює нормативні засади державної антикорупційної політики, визначаючи систему превентивних заходів (фінансовий контроль, врегулювання конфлікту інтересів, прозорість бюджетних і податкових рішень), що спрямовані на усунення неправомірного впливу на формування та використання публічних фінансів [140]. Корупція у сфері публічних фінансів має прямий негативний вплив на бюджетну систему, оскільки призводить до втрати податкових надходжень, викривлення бюджетних видатків, зростання неефективних витрат і зменшення ступеня прозорості фінансової діяльності органів влади.

Антикризова політика держави також є структурним елементом фінансової безпеки, оскільки спрямована на попередження або нейтралізацію дисбалансів, здатних дестабілізувати бюджетну, банківську та грошово-кредитну системи. Бюджетний кодекс України регулює низку інструментів, що мають антикризовий характер: середньострокове бюджетне планування, механізми секвестру бюджету, вимоги щодо граничних параметрів дефіциту та державного боргу [11]. У сфері банківського регулювання Закон України «Про Національний банк України» [157] та нормативні акти НБУ спрямовані

на забезпечення стійкості фінансового сектору, зокрема через вимоги до капіталізації банків, регулювання ліквідності та нагляд за ризиками, що відповідає підходам, рекомендованим МВФ у програмах співпраці з Україною (EFF, SBA).

Кризові явища – бюджетні, боргові, валютні та банківські кризи – є одними з найбільш небезпечних загроз для стабільності публічних фінансів, оскільки вони паралізують можливість держави виконувати свої соціальні, оборонні та економічні функції. Антикризова політика, відповідно, виступає механізмом забезпечення стійкості публічних фінансів через оперативне реагування на зміну макрофінансових умов, реструктуризацію бюджетних пріоритетів, посилення контролю за борговими зобов'язаннями та забезпечення стабільності банківського сектору.

Включення антикорупційної та антикризової політики до системи фінансової безпеки ґрунтується на їхньому функціональному спрямуванні. Обидві політики виконують превентивну та стабілізаційну роль: антикорупційна – через усунення внутрішніх деформацій, що суперечать принципам законності, підзвітності та ефективності використання публічних коштів; антикризова – через зменшення впливу внутрішніх і зовнішніх фінансових шоків на функціонування держави. На перетині цих політик формуються сучасні інструменти забезпечення фінансової безпеки – ризик-орієнтоване адміністрування, цифровізація фінансових процесів, прозорі механізми контролю, вимоги до професійної доброчесності службовців, а також інституційні форми координації дій органів державної влади.

Отже, антикорупційна та антикризова політика, будучи нормативно закріпленими у спеціальному фінансовому та антикорупційному законодавстві, а також теоретично обґрунтованими в науковій літературі, логічно інтегруються до системи фінансової безпеки держави. Вони забезпечують захист публічних фінансів від системних загроз, підвищують стійкість бюджетної й фінансової системи, зміцнюють інституційну довіру та

створюють умови для стабільного виконання державою своїх функцій відповідно до національних інтересів.

Корупція у фінансовій сфері є однією з найбільш небезпечних загроз для фінансової безпеки держави, оскільки вона безпосередньо порушує основи формування та використання публічних фінансів, спричиняє масштабні бюджетні втрати, підриває макрофінансову стабільність та знижує довіру до фінансових інститутів. У чинному законодавстві корупція нормативно визначена у ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції», де її розуміють як використання службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей з метою отримання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки такої вигоди. Це визначення формує правові рамки оцінки впливу корупційних практик на фінансову систему, оскільки будь-яке неправомірне втручання в діяльність органів, які здійснюють управління публічними фінансами, автоматично створює умови для порушення законності формування доходів бюджету та цільового використання бюджетних ресурсів.

Корупція у фінансовій сфері – це системне протиправне втручання у процеси формування, розподілу та використання публічних фінансів, що проявляється у викривленні фіскальних процедур, маніпулюванні фінансовими даними, неефективному або протиправному витрачанні бюджетних ресурсів та створює загрозу макрофінансовій стабільності держави через зниження стійкості бюджетної, податкової, боргової та валютно-фінансової підсистем. Це дає можливість визначити такі групи об'єктів на які впливає корупція тим самим завдаючи шкоду фінансовій безпеці:

1. Корупція як чинник бюджетних втрат. Корупція безпосередньо впливає на наповнення бюджету через механізми ухилення від оподаткування, фіктивного зменшення податкових зобов'язань, протиправного відшкодування ПДВ, тінізації обороту товарів, маніпуляцій на митниці та неправомірних бюджетних видатків. У щорічних звітах Рахункової палати України неодноразово констатується наявність значних втрат бюджету через

порушення у сфері адміністрування податків, державних закупівель та видаткових операцій [Рахункова палата України. Річні звіти].

2. Вплив корупції на інвестиційну привабливість та макрофінансову стабільність. Корупція негативно впливає на макрофінансову стабільність через три ключові механізми:

- зниження довіри інвесторів – у звітах Європейської комісії щодо виконання Україною Угоди про асоціацію (2018–2023) зазначено, що корупція є основним бар'єром для інвестицій [242];
- подорожчання запозичень – міжнародні рейтингові агенції (Moody's, Fitch, S&P) у своїх кредитних оглядах системно вказують, що корупція збільшує вартість державних запозичень через високі ризики [232];
- зростання макрофінансових дисбалансів – корупція у сфері публічних фінансів призводить до структурного дефіциту бюджету, зростання потреби в запозиченнях та погіршення боргової стійкості.

Корупція підриває макрофінансову стабільність, оскільки через деформацію фіскальних потоків держава втрачає здатність прогнозувати бюджетні доходи, не може забезпечити виконання соціальних та оборонних зобов'язань і змушена покривати дефіцит за рахунок запозичень або емісійних заходів, що посилює інфляційний та борговий тиск.

3. Корупційні ризики у фіскальному секторі. Фіскальний сектор є найбільш чутливим до корупції через високий рівень дискреції службових осіб, складність процедур і велику кількість контактів між платниками та органами влади. У цьому контексті виділяють три зони ризику.

Першим є податкова сфера, у якій корупція проявляється у формі маніпуляцій ризиковими операціями, неправомірного впливу на процедури перевірок, втручання в автоматизовані системи адміністрування. Указане підтверджено у численних рішеннях судів, де фіксуються факти зловживань службових осіб при визначенні сум податкових зобов'язань.

Створення системи моніторингу податкових ризиків [153] стало першим реальним інструментом мінімізації корупційного впливу, оскільки

автоматизує оцінку операцій та суттєво обмежує можливість здійснення ручного втручання.

Наступною є сфера митного контролю. За оцінками Центру економічної стратегії та звітами Рахункової палати, корупційні втрати на митниці становили до 50 млрд грн щороку. Корупція на митниці викривлює імпорتنі та експортні потоки, зменшує надходження митних платежів, сприяє тінізації та створенню нечесних конкурентних переваг. Наявність значних ризиків підтверджується аудитами, здійсненими за участю ЄС у межах програми підтримки реформи митниці [279].

Третьою є сфера державних закупівель. Корупція у сфері закупівель реалізується через завищення вартості товарів і послуг, змову учасників та маніпуляції технічними вимогами. Система ProZorro, запроваджена Законом «Про публічні закупівлі» [164], значно зменшила ці ризики, проте не усунула їх повністю.

Корупційні ризики фіскального сектору є системними, оскільки вони одночасно підривають дохідну та видаткову частини бюджету, створюючи «замкнене коло» фінансової нестабільності – держава недоотримує доходи, витрачає більше, ніж отримує, накопичує борг, що вимагає додаткових запозичень і поглиблює загрози макрофінансовій безпеці.

Забезпечення фінансової безпеки держави неможливе без ефективного інституційного механізму запобігання та протидії корупції, оскільки корупційні практики у фіскальному, митному, бюджетному та борговому секторах створюють прямі та системні загрози для стабільності публічних фінансів і підривають макрофінансову стійкість держави. Нормативною основою цього механізму є спеціальні антикорупційні інституції – Національне агентство з питань запобігання корупції, Національне антикорупційне бюро України, Спеціалізована антикорупційна прокуратура та Вищий антикорупційний суд, які утворюють взаємозалежну систему протидії корупції високого рівня. Значення кожного з цих органів у забезпеченні фінансової безпеки полягає у виконанні окремої, юридично

визначеної функції превенції, виявлення або судового переслідування корупційних діянь, які спричиняють шкоду публічним фінансам.

Національне агентство з питань запобігання корупції, повноваження якого визначені Законом України «Про запобігання корупції» [140], забезпечує превентивний рівень захисту фінансової сфери. Через механізми фінансового контролю, перевірку декларацій, моніторинг способу життя, врегулювання конфлікту інтересів та контроль за доброчесністю службовців НАЗК зменшує ймовірність прийняття посадовими особами неправомірних рішень, які стосуються розподілу бюджетних коштів, адміністрування податків, митного регулювання чи управління державними підприємствами. Саме превентивні інструменти НАЗК формують фундамент для зниження фіскальних ризиків, адже корупція у публічних фінансах завжди починається з використання службового становища та конфлікту інтересів. Важливою функцією НАЗК є також розробка та моніторинг антикорупційних програм у міністерствах і органах фінансового сектору, включно з Міністерством фінансів, ДПС, Держмитслужбою та НБУ, що забезпечує системний характер протидії корупції в найбільш ризикових сферах.

Роль Національного антикорупційного бюро України полягає у документуванні та розслідуванні корупційних злочинів, що завдають значної шкоди бюджету, фінансовій системі та державним активам. Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» [156] та ст. 216 КПК визначають підслідність НАБУ щодо кримінальних правопорушень [67], пов'язаних з розкраданням публічних коштів, зловживанням у податковій та митній сферах, незаконним відшкодуванням ПДВ, штучним формуванням витрат державних підприємств, тендерними маніпуляціями та іншими діями, що створюють ризики для фінансової безпеки. Звіти НАБУ за 2017–2023 роки свідчать, що більшість викритих масштабних корупційних схем стосувалася саме фінансових потоків держави [45]. Завдяки аналітичним підрозділам Бюро здійснюється виявлення системних схем, які роками

викривляли бюджетні та митні надходження, що підтверджує його ключову роль у припиненні практик, які створюють структурні фіскальні втрати.

Важливим індикатором ролі Бюро у сфері фінансової безпеки є його діяльність у пріоритетних секторах, насамперед у фіскальному, де у 2023 році НАБУ зафіксувало 33 підозрювані особи, а у 2024 році – 37, тоді як кількість обвинувачених становила відповідно 69 і 40 осіб, що свідчить про системне викриття корупційних схем, які підривали бюджетні надходження та податкову дисципліну держави. Загалом у 2023 році було відкрито 641 досудове розслідування, а у 2024 році – 669, причому 272 та 323 провадження відповідно є результатом проактивної роботи детективів, що демонструє здатність НАБУ самостійно виявляти приховані злочинні схеми у фінансових потоках та структурах публічних ресурсів.

Додатковим підтвердженням ефективності є зростання кількості повідомлень про підозру (257 у 2023 році та 226 за 11 місяців 2024 року) та стабільно високий показник обвинувальних актів, яких у 2023 році було скеровано щодо 129 осіб, а у 2024 – щодо 113 осіб, що свідчить про доведення значної частини фінансових злочинів до судової стадії. Особливо вагомими для фінансової безпеки є показники за 2024 рік: детективи НАБУ порушили 671 кримінальне провадження, а у справах щодо 243 осіб були складені обвинувальні акти; винесено 90 обвинувальних вироків, причому багато з цих справ стосувалися посадовців державних підприємств та осіб, які управляли значними фінансовими ресурсами [37].

Сукупність цих даних свідчить, що НАБУ виконує функцію інституційного захисту фінансової безпеки держави через системне виявлення, розслідування та доведення до суду корупційних злочинів, що завдають шкоди бюджетним ресурсам, порушують податкову та митну дисципліну й підривають стійкість публічних фінансів.

Спеціалізована антикорупційна прокуратура, діючи на основі Закону України «Про прокуратуру» [163], забезпечує процесуальне керівництво у кримінальних провадженнях НАБУ та підтримує державне обвинувачення у

справах про корупційні правопорушення, що завдали збитків державі. САП відповідає за належну юридичну якість досудового розслідування, формування доказової бази та забезпечення застосування інституту відшкодування шкоди, завданої державі через корупційні схеми. Це має безпосередній зв'язок із фінансовою безпекою, оскільки кінцевою метою діяльності САП є не лише притягнення до відповідальності, а й повернення незаконно витрачених ресурсів у бюджет. Європейська комісія у звітах щодо виконання Україною умов Угоди про асоціацію підкреслює, що САП є одним з ключових інституційних елементів забезпечення довіри до механізмів протидії корупції у фінансовому секторі.

Вищий антикорупційний суд, створений відповідно до Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» [132], забезпечує судовий розгляд корупційних проваджень, пов'язаних із завданням значної шкоди бюджетним та державним фінансовим інтересам. Невідворотність вироків ВАКС у справах про розтрату бюджетних коштів, незаконне відшкодування ПДВ, зловживання на державних підприємствах, корупційні правопорушення у сфері державних закупівель та маніпуляції на митниці має вирішальне значення для фінансової безпеки. Судові рішення ВАКС за 2019–2024 роки демонструють, що судова ланка стала реально працюючим фільтром, який усуває корупційні схеми, що роками завдавали прямих збитків державі, та формує превентивний ефект для посадових осіб фінансово чутливих секторів [83]. Європейська комісія у своїх оцінках підкреслює, що саме ВАКС підвищує рівень інституційної довіри до України та забезпечує виконання міжнародних зобов'язань щодо боротьби з корупцією у фінансовій сфері, що є важливою передумовою для макрофінансової підтримки ЄС та МВФ [229].

Таким чином, антикорупційні інституції в їх сучасному вигляді формують комплексний механізм захисту фінансової безпеки держави: НАЗК запобігає виникненню корупційних практик, НАБУ виявляє та документує масштабні корупційні злочини, САП забезпечує належне процесуальне реагування, а ВАКС гарантує невідворотність покарання і відновлення

порушених фінансових інтересів держави. Спільна діяльність цих органів усуває ключові канали витоку бюджетних ресурсів, підвищує стійкість фіскальної системи, формує довіру до податкової, митної та бюджетної політики, а також створює необхідні умови для економічної стабільності та виконання державою своїх соціальних та оборонних функцій.

З урахуванням визначеної ролі суб'єктів, відповідальних за реалізацію антикорупційної та антикризової політики, логічним є перехід до аналізу конкретних механізмів, за допомогою яких їхня діяльність трансформується у практичні інструменти забезпечення фінансової безпеки держави. Саме ці інституційно закріплені елементи формують змістовну основу впливу антикризових та антикорупційних заходів на стабільність публічних фінансів.

Ефективність фінансової безпеки держави значною мірою залежить від комплексних механізмів антикорупційної та антикризової політики, оскільки саме корупційні та деструктивні управлінські практики є головними чинниками порушення бюджетної дисципліни, тінізації фінансових потоків та зниження стійкості системи публічних фінансів. Центральне місце у цьому механізмі посідає система фінансового контролю та моніторингу способу життя, закріплена у Законі України «Про запобігання корупції» [140], що передбачає декларування активів, перевірку декларацій та контроль за відповідністю витрат доходам посадових осіб. З позиції фінансової безпеки цей інструмент виконує подвійне призначення: по-перше, усуває ризики незаконного збагачення за рахунок бюджетних ресурсів, по-друге, забезпечує економічну обґрунтованість рішень посадових осіб, які беруть участь у розподілі публічних коштів або ухваленні фіскальних чи боргових рішень. Саме прозорість фінансової поведінки службовців є умовою стабільного функціонування публічних фінансів та зменшення корупційних ризиків у бюджетному процесі.

Не менш важливим елементом є контроль за конфліктом інтересів у фіскальних органах, який обмежує можливість приватного впливу на адміністрування податків і митних платежів. Закон «Про запобігання

корупції» [140] зобов'язує посадових осіб ДПС, Держмитслужби та інших фінансових інституцій повідомляти про конфлікт інтересів та утримуватися від участі у рішеннях, що можуть мати фінансові наслідки. Це забезпечує не лише правову чистоту рішень, але й захищає структуру доходів бюджету від маніпуляцій, що призводять до заниження податкових зобов'язань, неправомірного відшкодування ПДВ чи зменшення митної вартості товарів. OECD у звітах щодо integrity systems в Україні прямо відносить контроль конфлікту інтересів до фундаментальних гарантій від корупції в органах, які забезпечують наповнення бюджету та управління фінансовими потоками держави [269].

Окреме значення має доброчесність і професіоналізація фінансових інституцій, що розглядається як компонент кадрового комплаєнсу. Антикризова політика вимагає стійкості інституцій, а це неможливо без компетентних та незалежних кадрів, здатних забезпечувати стабільність валютно-фінансової системи, якісне управління боргом і фіскальне прогнозування. Закон «Про Національний банк України» [157] встановлює високі стандарти незалежності та професійності керівництва НБУ, що спрямовано на запобігання політичному втручання у грошово-кредитну політику. Аналогічно, вимоги до доброчесності керівників ДПС, Держмитслужби, Мінфіну та державних підприємств передбачаються антикорупційним законодавством і підтверджуються оцінками Європейської комісії у щорічних «Ukraine Reports», де підкреслюється, що кадрова стабільність і доброчесність у фінансових інституціях є передумовою макрофінансової допомоги ЄС та МВФ, а отже – елементом фінансової безпеки держави [291].

Важливе місце у механізмах фінансової безпеки посідає прозорість бюджетного процесу, закріплена у Бюджетному кодексі України та реалізована через публічність державного бюджету, відкриті бюджетні дані, середньострокове планування та оцінку фіскальних ризиків. Прозорий бюджет мінімізує можливість прихованих рішень, несанкціонованого перерозподілу

коштів та корупційних видатків. Європейська комісія та МВФ у своїх оглядах наголошують, що відкритість бюджетного процесу є запорукою довіри до фінансової політики та передумовою стійкості державних фінансів, що прямо корелює з фінансовою безпекою.

До ключових інструментів антикорупційної політики належить система ProZorro та пов'язані з нею механізми прозорості державних закупівель, передбачені Законом України «Про публічні закупівлі» [164]. Їхня роль у забезпеченні фінансової безпеки полягає у зниженні ймовірності неефективного або корупційного витрачання бюджетних коштів, а також у забезпеченні чесної конкуренції. Економічні оцінки KSE демонструють, що запровадження ProZorro призвело до мільярдних заощаджень для бюджету та скорочення корупційних ризиків у державних закупівлях [35]. З точки зору антикризової політики, ефективні закупівлі зменшують фіскальний тиск, підвищують стійкість видаткової частини бюджету та запобігають утворенню прихованих фінансових зобов'язань.

Значущим елементом для фінансової безпеки держави є запобігання корупційним схемам у податковій і митній сферах, оскільки саме ці сфери формують базову дохідну частину бюджету. Аналітика EU4PFM, OECD та Рахункової палати підтверджує, що корупція у податковому адмініструванні, мінімізаційні схеми, маніпулювання митною вартістю та «сірий» імпорт є системними загрозами для фінансової безпеки, які призводять до значних втрат бюджету та викривлення ринкової конкуренції [279]. У цьому контексті антикризова політика передбачає цифровізацію контролю, ризик-орієнтовані підходи (наприклад, система моніторингу ризикових податкових операцій), автоматизацію митних процедур і обмеження дискреції посадових осіб. Ці заходи зменшують корупційну вразливість і зміцнюють стабільність доходів, що є фундаментальним чинником фінансової безпеки.

Таким чином, механізми антикорупційної та антикризової політики – від фінансового контролю та запобігання конфлікту інтересів до прозорості бюджетного процесу і недопущення корупційних схем у податковій та митній

системах – утворюють цілісну систему захисту фінансової безпеки держави. Вони забезпечують законність, ефективність та прогнозованість руху публічних фінансів, знижують ризики бюджетної нестабільності, зміцнюють інституційну довіру та створюють передумови для сталого економічного розвитку.

Після викладення змісту та значення антикорупційної політики як інструмента запобігання неефективному використанню публічних ресурсів і мінімізації ризиків розбалансування фінансової системи логічним є перехід до аналізу антикризової політики держави. Саме вона забезпечує інституційні та правові механізми реагування на вже існуючі або потенційні кризові явища, які загрожують фінансовій безпеці та стабільності публічних фінансів.

Фінансова безпека держави перебуває у прямій залежності від здатності її інституцій запобігати кризовим явищам та нейтралізовувати їх наслідки, оскільки будь-які порушення у функціонуванні фіскальної, боргової чи валютно-банківської системи створюють реальну загрозу економічній стабільності та виконанню державою своїх публічних зобов'язань. Закон України «Про національну безпеку України» [158] визначає фінансову безпеку як складову національної безпеки, пов'язану зі станом захищеності фінансових інтересів держави, а тому кризові процеси в публічних фінансах підлягають кваліфікації як загрози національній безпеці. Фінансова криза у будь-якому з ключових секторів державних фінансів призводить до системної дестабілізації, втрати фіскальної стійкості, зростання державного боргу, інфляційного тиску та підриву довіри до фінансової системи [106; 292].

До найбільш загрозливих для фінансової безпеки належать фіскальні кризи, що проявляються у різкому падінні доходів бюджету, зростанні дефіциту та неможливості фінансування захищених видатків. Бюджетний кодекс України прямо передбачає необхідність секвестру у випадках недонадходження доходів, що є формою антикризового реагування [11]. Фіскальні кризи створюють ризики невиконання державою соціальних та

оборонних зобов'язань, що, у свою чергу, підриває основи фінансової безпеки та довіри громадян до публічних інститутів.

Валютно-курсові кризи, які характеризуються різкими та невиправданими коливаннями обмінного курсу, зазвичай стають наслідком зовнішньоекономічних шоків, втрати резервів або спекулятивного тиску. Закон «Про Національний банк України» покладає на НБУ обов'язок забезпечувати стабільність грошової одиниці, що є ключовою гарантією фінансової безпеки, оскільки девальвація безпосередньо підвищує боргове навантаження, збільшує імпорتنу інфляцію та погіршує платіжний баланс держави [157]. У дослідженнях МВФ та Світового банку валютні кризи класифікуються як найбільш руйнівні для країн із ринками, що розвиваються, оскільки вони швидко трансформуються у боргові та банківські кризи.

Банківські кризи становлять серйозну загрозу фінансовій безпеці через руйнування кредитно-фінансового посередництва, втрату ліквідності, неплатоспроможність банків та загрози збереженню депозитів. Закон «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» передбачає спеціальні механізми виведення проблемних банків з ринку, що є елементом антикризової політики держави. Як свідчить аналіз НБУ та OECD, банківські кризи призводять до значних бюджетних витрат на рекапіталізацію фінансових установ, збільшення державного боргу та втрати довіри до банківської системи, що має довгострокові негативні наслідки для інвестицій та економічного зростання [43; 268].

Бюджетні кризи виникають у ситуаціях, коли видатки істотно перевищують доходи, а державі бракує інструментів фіскального регулювання. Недостатність резервів, неефективна структура видатків та корупційні практики у бюджетному процесі, на що вказує Рахункова палата у щорічних звітах [177], формують загрозу невиконання державних функцій та зниження соціальної стабільності. Бюджетні кризи особливо небезпечні тим, що вони є «вхідною точкою» для боргових та фіскальних дисбалансів.

Боргові кризи виникають у разі перевищення державою боргової стійкості, що порушує вимоги Бюджетного кодексу щодо граничного обсягу державного боргу (ст. 18). За даними МВФ, надмірна боргове навантаження суттєво обмежує фінансовий суверенітет держави, підвищує ризики дефолту та зменшує можливості фінансування пріоритетних сфер, що є прямою загрозою фінансовій безпеці.

Окремою категорією, що виокремлюється у сучасних дослідженнях (МВФ, OECD), є економіко-політичні кризи, спричинені війнами, пандеміями або внутрішньополітичною нестабільністю. Такі кризи мають комплексний характер, оскільки поєднують шоки у сфері бюджетної, банківської, боргової та валютної політики. Вони призводять до різкого зростання державних видатків, зведення доходів, погіршення інвестиційного клімату та збільшення залежності від зовнішнього фінансування. У 2022–2024 роках Європейська комісія у своїх «Ukraine Reports» неодноразово наголошувала, що війна створила безпрецедентні виклики для фінансової безпеки України, зумовивши потребу в антикризових механізмах управління боргом, бюджетною стабілізацією та прозорістю управління міжнародною допомогою [291].

Таким чином, кожен із видів фінансових криз становить значну загрозу фінансовій безпеці держави, оскільки порушує стійкість публічних фінансів, підриває довіру до фінансових інституцій, створює додаткове фінансове навантаження та знижує здатність держави виконувати конституційні обов'язки. Антикризова політика, закріплена в законодавстві та обґрунтована в наукових працях, виступає ключовим інструментом мінімізації цих загроз та забезпечення фінансової стабільності. Усвідомлення масштабів і природи цих фінансових ризиків логічно зумовлює необхідність переходу до аналізу правових та інституційних механізмів антикризової політики, спрямованих на їх нейтралізацію та мінімізацію негативного впливу на фінансову безпеку держави.

Правові та інституційні механізми антикризової політики у фінансовій сфері становлять окремий блок інструментів забезпечення фінансової безпеки

держави, спрямованих на запобігання системним шокам, локалізацію їх наслідків і відновлення стійкості публічних фінансів. У межах національної системи безпеки вони функціонують на стику бюджетної, монетарної, боргової та інвестиційної політики, формуючи правові рамки для оперативного реагування на кризи – від глобальної фінансової кризи 2008–2009 років до пандемії COVID-19 та повномасштабної агресії рф. При цьому правову основу задають, насамперед, Закон України «Про національну безпеку України» [158], який хоч і не виокремлює фінансову безпеку як самостійний вид, але прямо пов’язує забезпечення національних інтересів із фінансово-економічними можливостями держави та системою стратегічного планування у сфері безпеки й оборони, і Бюджетний кодекс України [11], що закріплює засади фіскальної стабільності та відповідальності.

Ключовим елементом антикризової політики є стабілізація бюджетного дефіциту на основі середньострокового бюджетного планування. Внесені до Бюджетного кодексу зміни запровадили інститут Бюджетної декларації на трирічний період та орієнтацію на прогностичні макрофінансові показники, що дозволяє розглядати бюджет не лише як інструмент щорічного перерозподілу ресурсів, а як механізм управління фіскальними ризиками у динаміці [17; 10]. Середньострокове бюджетне планування є умовою підвищення стійкості бюджетної системи до кризових шоків, оскільки воно знижує проциклічність видатків, дисциплінує запозичення та формує більш передбачуване середовище для приватного сектору. Впровадження середньострокового планування в Україні у поєднанні з реформою бюджетного процесу дозволило пом’якшити вплив пандемії COVID-19 на державні фінанси завдяки завчасному врахуванню ризиків та концентрації ресурсів на пріоритетних напрямках [59]. З позицій фінансової безпеки це означає, що дефіцит перестає бути суто наслідком кризи та перетворюється на керований інструмент антикризової стабілізації, обмежений фіскальними правилами та вимогами стійкості боргу.

Монетарно-фінансовий блок антикризової політики формує Національний банк України. НБУ реалізує повноваження щодо проведення грошово-кредитної політики, регулювання обов'язкових резервів, процентної політики, операцій рефінансування, валютних інтервенцій та нагляду за банківською системою, що у кризових умовах набувають характеру антикризових інструментів. Практика 2014-2015 років, а також періоду повномасштабної війни показала, що жорстка монетарна політика, запровадження тимчасових валютних обмежень, підвищення облікової ставки, цільове рефінансування банків та запровадження макропруденційних вимог дозволяють обмежити відтік капіталу, стабілізувати валютний ринок і зберегти платоспроможність банківського сектору. У Звіті про фінансову стабільність НБУ за червень 2023 року підкреслюється, що завдяки поєднанню монетарних та регуляторних заходів банківський сектор залишався прибутковим і добре капіталізованим, попри збитки від війни, а частка проблемних активів контролюється через механізми стрес-тестування та оцінки стійкості [43]. Це безпосередньо знижує ймовірність системної банківської кризи, яка є однією з найсерйозніших загроз фінансовій безпеці.

Важливою інституційною ланкою антикризової політики виступає Рада з фінансової стабільності, утворена як міжвідомчий координаційний орган за участю НБУ, Міністерства фінансів, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, Нацкомісії з цінних паперів та інших регуляторів. Рада здійснює ідентифікацію системних ризиків, аналізує результати стрес-тестів, узгоджує антикризові заходи на ринку капіталу, в банківському та небанківському фінансовому секторах, а також надає рекомендації щодо законодавчих змін. Такий формат інституційної взаємодії дозволяє уникати фрагментації регуляторних рішень, мінімізує регуляторний арбітраж та підсилює превентивний характер реагування на кризові явища, що підвищує комплексну стійкість фінансової системи.

Окремий антикризовий блок становлять державні програми підтримки бізнесу, спрямовані на збереження економічної активності, зайнятості та

податкової бази. Правовою основою програми «Доступні кредити 5-7-9 %» є постанова Кабінету Міністрів України від 24.01.2020 № 28 «Про надання фінансової державної підтримки», яка встановлює порядок субсидування процентних ставок та надання часткових державних гарантій суб'єктам малого та середнього підприємництва [155]. У період пандемії ця програма виконувала класичну антикризову функцію підтримки ліквідності бізнесу, а з початком повномасштабної війни була трансформована у багатофункціональний інструмент фінансування оборонних, інвестиційних та релокаційних проєктів, зокрема зі ставками до 1 % річних для пріоритетних напрямів. За даними Мінекономіки, станом на листопад 2025 року за програмою укладено понад 80 тис. кредитних угод на суму понад 350 млрд грн, причому значна частина портфеля припадає на підприємства, що працюють у прифронтових і деокупованих регіонах [33]. З позицій фінансової безпеки це означає не лише запобігання хвилі банкрутств і зростанню безробіття, а й утримання внутрішнього попиту та податкових надходжень на прийнятному рівні, що зменшує навантаження на бюджет і банківський сектор.

Доповненням до кредитної підтримки є грантові програми на зразок урядової ініціативи «єРобота», яка передбачає надання безповоротних грантів на створення та розвиток мікробізнесу, переробних підприємств та аграрного виробництва, адміністрованих через цифрову інфраструктуру «Дія» [38]. Хоча ці інструменти мають обмежений масштаб порівняно з кредитними програмами, вони виконують важливу антикризову функцію диверсифікації економічної активності, підтримки самозайнятості та формування нових ланцюгів доданої вартості у воєнних умовах. З погляду фінансової безпеки вони знижують концентрацію ризиків у кількох великих галузях, сприяють розширенню податкової бази та пом'якшують соціально-економічні наслідки кризи для домогосподарств, що врешті зменшує фіскальний тиск на систему соціального захисту.

Антикризові заходи в секторі державних фінансів доповнюються борговою політикою, орієнтованою на запобігання дестабілізації державного боргу. Бюджетний кодекс України закріплює повноваження держави щодо управління державним і гарантованим боргом, а на практиці в кризові періоди вони реалізуються через реструктуризацію зовнішніх зобов'язань, узгодження програм з МВФ та ЄС і залучення пільгового довгострокового фінансування [44]. У звіті НБУ про фінансову стабільність наголошується, що саме системна міжнародна фінансова допомога (пакет МВФ, програма макрофінансової допомоги ЄС та інші міжурядові інструменти) дозволила уряду профінансувати рекордний воєнний дефіцит без неконтрольованої монетизації, що зменшило інфляційний та девальваційний тиск і тим самим захистило фінансову систему від розбалансування. Водночас така модель антикризової політики породжує довгострокові ризики залежності від зовнішнього фінансування та накопичення боргу, які з погляду фінансової безпеки потребують подальшого посилення внутрішньої дохідної бази та підвищення ефективності видатків.

Нарешті, антикризова політика у фінансовому секторі включає заходи з підтримки банківської системи, що реалізуються як через повноваження НБУ, так і через участь держави у капіталі системних банків. У кризові періоди держава посилює роль державних банків як контрциклічних інститутів, орієнтуючи їх на кредитування реального сектору та виконання соціально значущих функцій, про що прямо свідчать дані НБУ щодо зростання їх ринкової частки у воєнний час. Одночасно через механізми оцінки стійкості та стрес-тестування НБУ формулює вимоги до капіталізації, буферів капіталу і планів реструктуризації для вразливих банків, що зменшує ймовірність їх неконтрольованого виходу з ринку. З огляду на фінансову безпеку це дозволяє уникнути лавиноподібного ефекту «bank run», зберегти функціонування платіжної інфраструктури та обмежити фіскальні витрати на порятунок банків, хоча концентрація державної власності у секторі створює додаткові виклики для конкуренції й майбутньої приватизації.

У сукупності правові та інституційні механізми антикризової політики – від норм Бюджетного кодексу і Закону про НБУ до діяльності Ради з фінансової стабільності та спеціальних програм підтримки бізнесу – формують багаторівневу систему «подушок безпеки» у фінансовій сфері. Їх позитивний вплив на фінансову безпеку полягає у зниженні ймовірності системних криз та пом'якшенні їх наслідків для державних фінансів, банків і реального сектору. Водночас значна давність окремих концептуальних документів, висока залежність від зовнішніх джерел фінансування та потенційні викривлення конкуренції через державні програми вимагають подальшого оновлення антикризової рамки з урахуванням сучасних ризиків (війна, енергетичні та кліматичні шоки, цифрові фінансові інновації), щоб вона і надалі виконувала свою функцію ключового інструмента забезпечення фінансової безпеки України.

З огляду на викладені механізми антикризової політики, які забезпечують стабілізацію фінансової системи в умовах шоків та кризових явищ, постає необхідність оцінити їхню ефективність у взаємозв'язку з антикорупційними інструментами. Ефективне забезпечення фінансової безпеки держави вимагає цілісного, системного та багаторівневого підходу, в якому всі ланки державного управління повинні діяти скоординовано, послідовно та відповідально [70]. Адже фінансова безпека держави формується не лише через реагування на кризи, а й через усунення корупційних викривлень, що підвищують їхню ймовірність та глибину. Саме тому логічним наступним кроком є аналіз синергії антикризової та антикорупційної політики як комплексного механізму зміцнення стійкості публічних фінансів.

Антикорупційна та антикризова політика утворюють взаємопов'язані та взаємодоповнювальні складові системи забезпечення фінансової безпеки держави, оскільки вони спрямовані на усунення різних, але взаємно підсилюючих загроз публічним фінансам. Закон України «Про національну безпеку України» визначає захищеність фінансових інтересів держави як один

із ключових параметрів національної безпеки, що передбачає одночасне попередження корупційних правопорушень та кризових явищ у фінансовій сфері. Антикорупційна політика, нормативно закріплена Законом України «Про запобігання корупції», спрямована на усунення незаконного впливу на розподіл бюджетних ресурсів, забезпечення прозорості та підзвітності посадових осіб, мінімізацію зловживань у бюджетному, податковому та митному секторах, які становлять основу фінансової стійкості держави. Корупція є каталізатором бюджетних дисбалансів, тінізації економіки, погіршення боргової динаміки та зниження інституційної довіри, що у сукупності формує критичний ризик для фінансової безпеки.

Водночас антикризова політика має іншу, але комплементарну функцію: вона формує правові та інституційні механізми реагування держави на системні фінансові шоки – валютні, банківські, боргові чи бюджетні кризи. Норми Бюджетного кодексу України щодо середньострокового бюджетного планування, правил управління державним боргом та процедур секвестру забезпечують юридичні інструменти стримування кризових тенденцій у публічних фінансах. Повноваження Національного банку України, визначені Законом «Про Національний банк України», у сфері грошово-кредитної політики, валютного регулювання та банківського нагляду дозволяють державі стабілізувати фінансову систему у період кризових явищ, запобігати втраті ліквідності та захищати банківську інфраструктуру від системного колапсу. У Звіті НБУ про фінансову стабільність (2023) наголошується, що саме антикризові монетарні заходи запобігли ескалації банківської та валютної кризи у період повномасштабної війни, що безпосередньо зміцнило фінансову безпеку держави.

Синергія антикорупційної й антикризової політики проявляється у тому, що корупція істотно поглиблює кризові явища, підвищуючи їх вартість для бюджету та фінансової системи, а кризові стани, у свою чергу, створюють сприятливе середовище для поширення корупційних практик через зниження контролю, обмеженість ресурсів та зростання тиску на державні фінанси.

Рівень інституційної довіри є ключовим індикатором фінансової безпеки; отже, ефективна антикорупційна політика зменшує масштаб кризових ризиків, а дієва антикризова політика – звужує можливості для корупційних зловживань. Саме тому застосування цих двох політик у комплексі забезпечує превентивний та стабілізаційний вплив на фінансову систему: антикорупційні механізми підсилюють прозорість і підзвітність, тоді як антикризові – гарантують стійкість і керованість фінансових потоків у період шоків.

Таким чином, обидві політики виступають інтегральними механізмами зміцнення фінансової безпеки: антикорупційна політика усуває структурні деформації та знижує ризики неправомірного втручання у фінансові процеси, тоді як антикризова забезпечує захист фінансової системи в умовах нестабільності та формує інституційні «буфери» проти масштабних економічних загроз. Їх взаємодія створює умови для сталого функціонування публічних фінансів, підтримання макрофінансової стабільності та підвищення стійкості держави до внутрішніх і зовнішніх фінансових потрясінь.

2.3. Судова практика у сфері фінансової безпеки

Судова практика займає системоутворююче місце у правовому забезпеченні фінансової безпеки держави, оскільки саме суди формують стандарти застосування норм податкового, банківського, фінансово-моніторингового, бюджетного та конкурентного законодавства. У цих сферах існує підвищений ризик зловживань з боку контролюючих органів або приватних суб'єктів, тому саме судові рішення забезпечують баланс між фіскальними інтересами держави і правами учасників фінансових правовідносин, формуючи єдиний правозастосовний підхід.

У податкових правовідносинах судова практика відіграє ключову роль, оскільки визначає стандарти доказування реальності господарських операцій, критерії належної податкової обачливості, обмежує надмірну дискрецію податкових органів та забезпечує передбачуваність адміністрування.

Важливою для цієї сфери є постанова Верховного Суду від 26.06.2018 у справі № 804/4874/16, у якій суд наголосив, що формальні недоліки у товарно-транспортних накладних не можуть самі по собі свідчити про нереальність господарської операції, якщо є інші докази фактичного руху товару [111]. Завдяки цьому підходу податкові органи позбавляються можливості механічно визнавати операції «фіктивними» лише на підставі формальних помилок у документах, що підсилює стабільність фінансових відносин та захищає платників від безпідставних донарахувань.

Проблематика належної податкової обачливості отримала послідовний розвиток у низці реальних постанов Верховного Суду, зокрема у справах № 804/1267/16 (30.06.2021), № 826/8752/16 (29.01.2021), № 826/10616/17 (23.10.2020), № 806/647/16 (24.09.2020), № 280/546/22 (28.02.2024) [115; 112; 113; 114; 116]. Ці рішення узагальнено у науково-практичних джерелах, і всі вони підтверджують, що належна обачливість є обов'язковим елементом податкової вигоди. Суд послідовно підкреслює: якщо платник податків не перевіряє повноваження представника контрагента, фактичне місцезнаходження підприємства або можливість виконання операції, то така поведінка може свідчити про недобросовісність. Водночас суд також зазначає, що обачливість не передбачає проведення платником «паралельної перевірки» контрагента – достатнім є вжиття розумних дій для встановлення його реальності.

Ці підходи узгоджуються з правовими позиціями, викладеними у справі № 826/16627/18 (20.05.2021), де Верховний Суд прямо роз'яснив, що прояв обачливості є законною передумовою податкової вигоди і що платник несе ризики співпраці з контрагентами, які не мають фактичної можливості виконувати договір [117]. Ця правова позиція оприлюднена в офіційному огляді та широко використовується в податкових спорах.

Суттєвий вплив на формування стандартів фінансової безпеки має також судова практика щодо операцій із суб'єктами, які мають ознаки фіктивності. Статус фіктивного підприємства несумісний із легальною господарською

діяльністю, а первинні документи, видані таким суб'єктом, не створюють податкових наслідків, навіть якщо формально відповідають вимогам [231]. Цей підхід захищає бюджет від втрат, спричинених штучним формуванням податкового кредиту, й водночас встановлює об'єктивний орієнтир для визначення «проблемних» операцій.

У сфері фінансового моніторингу судова практика визначає межі дискреції НБУ та інших суб'єктів AML/CFT-нагляду. У постанові від 28.02.2023 у справі № 640/9004/20 Верховний Суд аналізував пропорційність застосування санкцій до банку за порушення законодавства у сфері фінмоніторингу та наголосив на необхідності дотримання чітких процедурних вимог і обґрунтованості рішень регулятора [110]. Суд підтвердив, що регулятор має право застосовувати штрафи, однак їх розмір і підстави мають відповідати принципу справедливого балансу між публічним інтересом і правами суб'єкта ринку. Аналогічний підхід був продемонстрований у справі про застосування НБУ штрафу до фінансової компанії на суму 73 556 600 грн, де Верховний Суд у 2024 році скасував рішення судів нижчих інстанцій та наголосив на важливості дотримання стандартів належного фінмоніторингу [118].

Важливим інституційним компонентом фінансової безпеки є конкурентна політика, де судова практика забезпечує запобігання антиконкурентним узгодженим діям і зловживанню монопольним становищем. Постанова Верховного Суду від 28.07.2022 у справі № 910/702/17, що стосувалася ринку пального, підтвердила законність накладення АМКУ значного штрафу на суб'єкта господарювання за антиконкурентні узгоджені дії [124]. У цій справі Верховний Суд визнав достатніми докази комітету про узгодженість поведінки учасників ринку, що створило стандартизований підхід до доведення картельних змов.

Водночас у постанові від 26.09.2023 у справі № 910/2422/22 суд детально проаналізував докази узгодження пропозицій учасників публічних закупівель – зокрема, збіг властивостей електронних файлів, комунікації між учасниками

та синхронність подання документів [123]. Така практика формує сучасні підходи до виявлення картельних змов, які становлять значну загрозу фінансовій безпеці, адже спотворення торгів призводить до втрат бюджету та зниження ефективності державних видатків.

Питання зловживання монопольним становищем також отримало значну увагу Верховного Суду. У справі щодо ТОВ «Тедіс Україна» (2018 р.) суд підтвердив законність рішення АМКУ, яким суб'єкта було притягнуто до відповідальності за зловживання домінуванням на ринку дистрибуції тютюнових виробів [14]. Аналогічний підхід продемонстровано у справі щодо ДП «Укрспирт», де Верховний Суд у 2020 році підтвердив накладення штрафу за антиконкурентну поведінку [51].

Таким чином, судова практика у сфері фінансових відносин виступає одним із ключових інструментів забезпечення фінансової безпеки держави. Рішення Верховного Суду у податкових, банківських, фінансово-моніторингових та антимонопольних спорах формують стандарти поведінки суб'єктів ринку, обмежують дискрецію контролюючих органів, забезпечують пропорційність державного втручання та правову визначеність. У сукупності це зміцнює стійкість фінансової системи, забезпечує прозорість економічних процесів і створює необхідні правові умови для запобігання загрозам фінансової безпеки держави.

У системі судової практики, релевантної для дослідження фінансової безпеки держави, окремий самостійний пласт становлять рішення Вищого антикорупційного суду України (ВАКС) [132]. ВАКС має специфічну юрисдикцію щодо корупційних кримінальних правопорушень «топ-рівня» й адміністративних справ про застосування санкцій у вигляді стягнення активів у дохід держави за Законом України «Про санкції» від 14.08.2014 № 1644-VII [165]. У науковій літературі корупція обґрунтовано розглядається як ключовий інституційний ризик для публічних фінансів і фактор ерозії фінансової безпеки [24]. Відтак, судова практика ВАКС, спрямована на припинення корупційних схем у державному секторі, відшкодування збитків і

конфіскацію активів, безпосередньо впливає на стан фінансової безпеки, а не лише на «класичну» кримінально-правову протидію корупції.

По-перше, до сфери фінансової безпеки належать кримінальні провадження щодо зловживань у діяльності державних підприємств та використанні коштів, гарантованих державним бюджетом. Показовою є справа № 991/528/19, в якій ВАКС визнав посадову особу державного підприємства винуватою у зловживанні службовим становищем (ч. 2 ст. 364 КК України) у зв'язку з реалізацією міжнародного кредитного проекту за державною гарантією, що спричинило істотну шкоду майновим інтересам держави. Вирок від 09.06.2025 передбачив не лише покарання, а й часткове задоволення цивільних позовів державних підприємств та стягнення витрат на експертизу; ухвалою Апеляційної палати ВАКС від 06.11.2025 у справі № 991/528/19 (документ № 131746479) цей вирок залишено без змін, при цьому апеляційний суд окремо підкреслив значення захисту майнових інтересів держави в умовах залучення кредитних ресурсів під державну гарантію та необхідність компенсувати збитки підприємству й бюджету [212]. Така практика демонструє, що у справах про зловживання службовим становищем суди виходять не тільки з формального складу злочину, а й з реального впливу діяння на фінансові зобов'язання держави, валютні ризики та стійкість боргових зобов'язань, що є безпосередньою складовою фінансової безпеки.

Аналогічний ефект для фінансової безпеки має вирок ВАКС від 19.02.2025 у справі № 991/8307/24 (провадження 1-кп/991/96/24), ухвалений щодо колишніх керівників державних хлібозаготівельних підприємств (зокрема ДП «Новопокровський комбінат хлібопродуктів»). Про існування й зміст цього вироку свідчать офіційні матеріали Фонду державного майна України, де він прямо згадується як обставина, пов'язана з виконанням обвинуваченими зобов'язань за угодами та станом кредиторської заборгованості підприємства [13]. У цих справах ВАКС фактично формує стандарт кримінально-правової оцінки дій менеджменту державних підприємств з позицій захисту стратегічних виробничих активів та

недопущення їх використання в корупційних схемах, що прямо пов'язано з продовольчою, експортною та бюджетною складовими фінансової безпеки.

По-друге, унікальною для архітектури фінансової безпеки є адміністративна юрисдикція ВАКС щодо застосування санкцій у вигляді стягнення активів у дохід держави (п. 1-1 ч. 1 ст. 4, ст. 5-1 Закону України «Про санкції»). Це рішення про «перетворення» заморожених активів агресора, його бенефіціарів та пов'язаних осіб у реальний фінансовий ресурс держави в умовах війни. Так, у справі № 991/699/25 (провадження 2-а/991/2/25) рішенням ВАКС від 28.02.2025 задоволено позов Міністерства юстиції України й застосовано санкцію у вигляді стягнення дохід держави частки в квартирі та корпоративних прав ТОВ «ХЕЛС КАРЕ УКРАЇНА» щодо особи, яка, згідно з рішеннями РНБО та доказами Мін'юсту, системно поширювала російську пропаганду та інформаційно сприяла агресії [178]. Суд у цьому рішенні детально тлумачить ст. 3, 4 та 5-1 Закону «Про санкції», підкреслюючи, що санкція стягнення активів має винятковий характер, застосовується лише у випадках істотної шкоди або суттєвого сприяння агресії та має на меті захист економічної самостійності, прав та інтересів держави й громадян.

У санкційних справах, які стосуються активів іноземних олігархів та пропагандистів, роль ВАКС для фінансової безпеки проявляється ще виразніше. Рішенням ВАКС за позовом Міністерства юстиції щодо структури, пов'язаної з Аркадієм Ротенбергом та іншими громадянами рф, корпоративні права, що контролювалися російськими бенефіціарами, стягнуто в дохід держави [204]; окремим рішенням від 30.09.2024 ВАКС задовольнив позов Мін'юсту й конфіскував активи російського олігарха Михайла Шелкова на суму близько 1,2 млрд грн [202]. У 2024–2025 роках суд задовольнив низку позовів про стягнення грошових коштів та іншого майна проросійських пропагандистів (зокрема Кирила Вишинського, щодо якого у 2025 році в дохід держави стягнуто понад 10 млн грн) [203], а також ухвалив рішення про застосування санкції у вигляді стягнення корпоративних прав і нерухомості до колишнього народного депутата Володимира Олійника [18]. Ці рішення

виконують одразу кілька функцій у площині фінансової безпеки: позбавляють державу-агресора та її агентуру економічних плацдармів в Україні, формують додаткові бюджетні ресурси для фінансування оборони й відновлення, а також демонструють міжнародним партнерам спроможність України ефективно використовувати санкційний інструментарій у правовий спосіб.

Санкційна практика ВАКС не обмежується першою інстанцією. Апеляційна палата ВАКС у справі № 991/265/23 (провадження № 22-а/991/3/23) у постанові від 16.06.2023, переглядаючи рішення про застосування санкцій, роз'яснила стандарти доказування для підтвердження критеріїв «створення загрози національним інтересам» та «суттєвого сприяння агресії», а також співвідношення санкцій з принципом індивідуалізації відповідальності [109]. Така практика важлива для фінансової безпеки тим, що запобігає довільному застосуванню конфіскацій, забезпечуючи баланс між публічним інтересом у вилученні активів і захистом права власності, що становить один із ключових критеріїв інвестиційної привабливості й кредитного рейтингу держави.

По-третє, у складі практики ВАКС значне місце посідають цивільні та квазівласницькі провадження щодо визнання активів необґрунтованими та їх стягнення в дохід держави. Особливості доказування у таких справах, критерії встановлення необґрунтованості активів та співвідношення цього інституту з кримінально-правовими засобами аналізуються, зокрема, у збірнику «Актуальні виклики у діяльності Вищого антикорупційного суду» (матеріали круглого столу 2021 року) [83]. З позицій фінансової безпеки ці справи мають щонайменше два значення: по-перше, вони дають змогу вилучати корупційні ренти та інші «сумнівні» активи навіть у випадках, коли з різних причин неможливо довести кримінальний склад, тим самим зменшуючи економічну базу тіньового сектору; по-друге, формула «необґрунтованих активів» стимулює прозорість декларування доходів та майна посадових осіб, що є елементом превенції фінансових правопорушень.

По-четверте, важливо враховувати, що ВАКС виконує не лише репресивну, а й гарантуючу функцію щодо прав учасників економічного обігу. Показовою у цьому контексті є справа № 991/5399/23 (провадження 1-кп/991/74/23), у якій вироком від 10.06.2024 ВАКС, розглянувши обвинувачення головного державного інспектора митного поста у зловживанні службовим становищем (ч. 2 ст. 364 КК України), зосередився на аналізі фактичних обставин митного оформлення та дійшов висновку про відсутність достатніх доказів спричинення шкоди та корисливого мотиву, що призвело до ухвалення виправдувального вироку [16]. Така практика, по суті, «очищує» фінансово-економічне поле від необґрунтованих обвинувачень, зміцнює принцип верховенства права та створює передумови для передбачуваності правозастосування у сфері митних і податкових правовідносин, що прямо впливає на інвестиційний клімат і стабільність доходів бюджету.

Узагальнюючи, можна констатувати, що судова практика Вищого антикорупційного суду становить окремий блок у системі рішень, релевантних для фінансової безпеки держави. Через кримінальні вироки у справах про зловживання у державному секторі ВАКС забезпечує відшкодування збитків і підвищує стандарт відповідальності керівників стратегічних підприємств; через санкційні рішення про стягнення активів агресора, його бенефіціарів, пропагандистів та колаборантів – трансформує санкційний режим у реальний фінансовий ресурс держави, зменшуючи зовнішньополітичні та боргові ризики; через справи про необґрунтовані активи – позбавляє корупційні мережі економічної основи; а через виправдувальні рішення й наголос на процесуальних гарантіях – забезпечує баланс між публічним інтересом і правами учасників фінансових відносин. Саме в такій комплексній якості практика ВАКС повинна розглядатися у дослідженні судової практики у сфері фінансової безпеки як окремий напрямок, що поєднує кримінально-правові, адміністративно-санкційні та цивільно-правові інструменти захисту публічних фінансів.

Таким чином, характеристика основних видів справ, у яких формуються правові позиції судів (податкові, митні, банківські, антикорупційні, санкційні, справи щодо фінансового моніторингу та державного фінансового контролю), логічно підводить до питання про те, яку саме функцію ця сукупна судова практика виконує для забезпечення фінансової безпеки держави. Саме на рівні усталених підходів Верховного Суду та спеціалізованих судів абстрактні норми фінансового й податкового законодавства перетворюються на передбачувані правила поведінки для учасників фінансових правовідносин, а отже – на інструмент зниження правової невизначеності та інституційних ризиків, які у науковій літературі розглядаються як одна з ключових загроз фінансовій безпеці [36].

Сутність фінансової безпеки у багатьох дослідженнях розкривається через категорію механізму економічної безпеки як системної сукупності організаційної структури, методів, технологій та інструментів, завдяки якій забезпечується належний стан фінансової сфери, стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, можливість прогнозовано реалізовувати економічні інтереси. У цьому механізмі судова практика виступає елементом правового інструментарію: саме вона уточнює зміст оціночних понять фінансового законодавства (наприклад, «реальність господарської операції», «належна обачливість платника», «необґрунтовані податкові вигоди»), заповнює прогалини, уніфікує підходи до доказування, тим самим забезпечуючи правову визначеність – характеристику, без якої неможливе ані довгострокове фінансове планування, ані стійкість публічних фінансів.

Показовим у цьому сенсі є офіційний «Огляд судової практики Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду щодо оцінки реальності господарських операцій», у якому систематизовано низку рішень, присвячених перевірці реального характеру операцій для цілей оподаткування [95]. Верховний Суд послідовно виходить з того, що формування податкового кредиту та витрат пов'язане не лише з формальним наданням первинних документів, а з фактичним рухом активів, реальністю правочинів і їх

економічним змістом; водночас сумлінний платник не може бути позбавлений права на податкову вигоду лише через недоліки контрагента, якщо контролюючий орган не довів узгодженості дій або обізнаності платника про неправомірну поведінку іншої сторони [56]. Такий підхід знімає значну частину системних ризиків для бізнесу та інвестицій, оскільки обмежує можливість фіскальних органів довільно трактувати будь-які формальні неточності як підставу для масових донарахувань.

Правова визначеність у податкових правовідносинах забезпечується, зокрема, через формування Верховним Судом чітких критеріїв оцінки первинних документів та допоміжних доказів. У постанові Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 28.02.2024 у справі № 280/546/22 прямо наголошено, що адміністративний суд, вирішуючи спір про податкові наслідки, не може обмежуватися формальною перевіркою наявності належно оформлених первинних документів, а має дослідити фактичні правовідносини сторін, дійсний рух активів, умови транспортування і зберігання товару, а також наявність у контрагентів ресурсів для виконання договорів [116]. Ця позиція, з одного боку, зобов'язує платників податків будувати прозору систему документального підтвердження своїх операцій, а з іншого – унеможлиблює ситуацію, коли податковий орган зводить спір до формального пошуку помилок у накладних, не аналізуючи економічну реальність операції. Тим самим зменшується імовірність довільного втручання в правомірну господарську діяльність, а отже – й ризики для фінансової стабільності суб'єктів.

Водночас судова практика запобігає протилежній крайності – визнанню безумовно правомірною будь-якої операції лише на підставі формальних документів. У постанові Верховного Суду від 13.03.2025 у справі № 500/7072/23 підкреслено, що сама по собі наявність вироку стосовно контрагента, факт порушення щодо нього кримінального провадження чи податкової інформації про порушення з його боку, так само як і незначні помилки в оформленні документів, не є самостійними та достатніми

підставами для висновку про нереальність операції. Верховний Суд, посилаючись, зокрема, на рішення ЄСПЛ у справі «Інтерсплав проти України», нагадує, що принцип індивідуальної відповідальності означає недопустимість перекладення негативних наслідків порушень контрагентів на добросовісного платника, якщо не доведено його участі в зловживаннях або обізнаності про них [120]. Така позиція не лише узгоджує національну практику з європейськими стандартами, а й посилює передбачуваність податкового регулювання, що прямо впливає на інвестиційні рішення та довіру до фінансової системи.

Важливим аспектом правової визначеності, який безпосередньо пов'язаний із фінансовою безпекою, є тлумачення судом технічних елементів документообігу – передусім товарно-транспортних накладних. У постанові Великої Палати КАС ВС від 09.02.2023 у справі № 160/6571/20 вказано, що транспортні документи на перевезення товарно-матеріальних цінностей не є обов'язковими при оподаткуванні операцій купівлі-продажу чи поставки, а призначені для підтвердження саме договорів перевезення; відтак недоліки у ТТН або їх відсутність не можуть бути самостійним доказом безтоварності операції, якщо факт передання товару підтверджено іншими належно оформленими первинними документами (видатковими накладними тощо) [121]. Такий підхід усуває надмірну формалізацію податкових перевірок, коли будь-яка технічна помилка в ТТН розглядається як підстава для безумовного донарахування, і водночас чітко окреслює, які саме документи є ключовими для підтвердження руху активів. Для платників це означає більш зрозумілі правила ведення обліку, а для держави – мінімізацію спорів, пов'язаних із суто формальними підставами.

Судова практика у фінансових справах впливає на фінансову безпеку не лише в матеріальному, а й у процесуальному вимірі, оскільки визначає стандарти доказування, розподіл тягаря доказування та межі судового контролю над дискрецією органів влади. У рішеннях щодо податкових спорів Верховний Суд неодноразово наголошував, що саме контролюючий орган

повинен довести обставини, які спростовують реальність операцій або свідчать про штучний характер податкових вигод, тоді як платник має надати повний комплект первинних документів і послідовне пояснення економічної логіки операцій [122; 116]. Такий розподіл тягаря доказування запобігає ситуаціям, коли держава «страхує» слабкість власної доказової бази автоматичним покладанням усіх фінансових ризиків на приватних суб'єктів; натомість органи зобов'язані вести аналітичну роботу, збирати і перевіряти інформацію про реальність господарських операцій.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що судова практика у сфері фінансових правовідносин виконує по відношенню до фінансової безпеки щонайменше три взаємопов'язані функції. По-перше, вона перетворює розпливчасті й оціночні приписи законодавства на конкретні, повторювані стандарти поведінки для органів влади й учасників ринку, тим самим знижуючи регуляторну невизначеність. По-друге, вона встановлює межі допустимого втручання держави у майнову сферу, вимагаючи від контролюючих органів дотримання принципів пропорційності, індивідуальної відповідальності й належного доказування. По-третє, через запозичення та імплементацію підходів Європейського суду з прав людини національна судова практика забезпечує інтеграцію української фінансової системи у європейський правовий простір, що підвищує довіру інвесторів і міжнародних партнерів.

Судовий контроль перетворює норми фінансового законодавства на передбачувані стандарти поведінки, обмежуючи надмірну дискрецію органів влади та забезпечуючи реалізацію принципу пропорційності, закріпленого у статтях 2 та 6 Кодексу адміністративного судочинства України [56].

Однією з ключових сфер, де суди обмежують повноваження фінансових органів, є податкові правовідносини. У постанові Верховного Суду від 28.02.2024 у справі № 280/546/22 суд прямо наголосив, що контролюючий орган не має права визнавати операцію нереальною на підставі лише формальних недоліків первинних документів; він зобов'язаний довести

фактичні обставини, що підтверджують відсутність реального руху активів [119]. У цьому рішенні Верховний Суд підкреслив, що податковий орган повинен досліджувати економічний зміст операції, наявність матеріальних ресурсів, фактичне переміщення товару та реальність взаємовідносин між сторонами. Такий підхід істотно обмежує дискрецію ДПС, оскільки забороняє органам влади застосовувати припущення або шаблонні категорії «ризиковості» як достатню підставу для донарахувань.

Позиція була поглиблена у постанові Верховного Суду від 13.03.2025 у справі № 500/7072/23, де суд сформулював надзвичайно важливе правило: наявність кримінального провадження щодо контрагента, порушень у його діяльності або навіть вироку не може автоматично свідчити про нереальність операції платника податків, якщо податковий орган не довів обізнаності платника або узгодженості дій між сторонами [120]. Така логіка відповідає принципу індивідуальної відповідальності, закріпленому в рішенні Європейського суду з прав людини у справі «Інтерсплав проти України» (2007), де Суд наголосив, що держава не має права перекладати наслідки неправомірної поведінки третіх осіб на добросовісного платника без доведення його причетності.

Важливе значення для обмеження дискреції фінансових органів має також тлумачення Верховним Судом нормативних вимог до первинних документів, зокрема товарно-транспортних накладних. Велика Палата Верховного Суду у постанові від 09.02.2023 у справі № 160/6571/20 чітко зазначила, що ТТН не є універсальним документом, який підтверджує реальність господарської операції; її функціональне призначення – підтверджувати саме договір перевезення. Відтак, відсутність ТТН або її технічні недоліки не можуть бути самостійною підставою для висновку про безтоварність операції, якщо факт постачання підтверджено іншими первинними документами, такими як видаткові накладні та акти приймання-передачі [121]. Цим Суд суттєво звузив можливість податкових органів

використовувати ТТН як інструмент фіскального тиску, що є безпосереднім обмеженням їх дискреційних повноважень.

Обмеження дискреції проявляється також у фінансово-моніторинговій сфері, де повноваження органів визначено Законом України «Про запобігання та протидію легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом» [Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню)] та Законом України «Про банки і банківську діяльність» [128]. У справах щодо застосування санкцій НБУ суди перевіряють не лише факт порушення, а й пропорційність обмежень, дотримання процедурних гарантій і належність доказової бази. Офіційні роз'яснення НБУ та судові огляди підтверджують, що під час судового перегляду таких рішень суди застосовують критерії добросовісності, об'єктивності та необхідності втручання у право власності, що відповідає статті 41 Конституції України та стандартам ЄСПЛ у справах щодо економічних прав.

Судове обмеження дискреції має не лише правове, а й безпосереднє фінансово-економічне значення. Воно мінімізує імовірність зловживань, підвищує рівень правової передбачуваності, знижує ризики надмірного втручання у господарську діяльність, що прямо впливає на фінансову стабільність підприємств і держави. Правова визначеність і належна реалізація повноважень публічних органів є системоутворюючими елементами фінансової безпеки, оскільки створюють умови для збалансованого функціонування фінансової системи та формування стійких фінансових потоків.

У сукупності рішення Верховного Суду у справах № 280/546/22, № 500/7072/23 та № 160/6571/20 формують стабільний правовий підхід: дискреція фінансових органів не є абсолютною; вона підлягає судовому контролю і може бути реалізована лише у межах, визначених законом, із дотриманням принципів справедливості, пропорційності та обґрунтованості. Такий підхід не лише забезпечує захист прав учасників фінансових

правовідносин, а й створює дієвий інструмент підтримання фінансової безпеки держави.

У системі публічних фінансів судова практика відіграє важливу роль у формуванні стандартів доказування, що є фундаментальним елементом правової визначеності та безпосередньо впливає на фінансову безпеку держави. Саме суди визначають, які докази є належними та достатніми для підтвердження реальності господарських операцій, правомірності податкового кредиту чи витрат, а також межі дискреційних повноважень контролюючих органів. Податковий кодекс України передбачає, що податкові наслідки можуть виникати лише за умови фактичного здійснення господарської операції та наявності первинних документів, що підтверджують її зміст. Проте, практика Верховного Суду демонструє, що формальна наявність документації сама по собі не є достатньою умовою: вирішальним є доведення фактичного руху активів та економічної сутності операції.

Цей підхід чітко відображений у постанові Верховного Суду від 28.02.2024 у справі № 280/546/22, у якій суд підкреслив, що контролюючий орган повинен довести відсутність фактичного характеру господарської операції, а не обмежуватися вказівкою на формальні неточності в оформленні документів. Верховний Суд наголосив, що реальність операції встановлюється через аналіз її економічного змісту, матеріально-технічної спроможності контрагента та фактичних змін у структурі активів суб'єкта господарювання. Формальні недоліки первинних документів не можуть бути підставою для висновку про нереальність операції, якщо платник подав інші докази фактичного виконання зобов'язань [116] .

Суди також формують стандарти розподілу тягаря доказування. Відповідно до статей 71-77 Кодексу адміністративного судочинства України, саме контролюючий орган повинен довести неправомірність дій або бездіяльності платника, якщо він оспорує подані документи чи заперечує реальність господарських операцій [56]. Це положення отримує практичне наповнення через судову практику. Так, Верховний Суд у постанові від

28.02.2024 у справі № 280/546/22 прямо зазначив, що податковий орган зобов'язаний навести переконливі та об'єктивні докази на підтвердження своїх висновків, а посилання на припущення або загальні відомості про «ризиковість» контрагента не можуть вважатися належним доказуванням [119].

Ще одним важливим елементом судових стандартів доказування є тлумачення ролі товарно-транспортних накладних. У постанові у справі № 160/6571/20 від 09.02.2023 Верховний Суд чітко сформулював, що ТТН підтверджує саме факт перевезення, а не факт постачання товару як такого, і тому не є універсальним доказом реальності господарської операції. Суд зазначив, що відсутність ТТН не може бути самостійною підставою для висновку про безтоварність операції, якщо інші первинні документи (накладні, акти приймання-передачі, платіжні доручення) підтверджують факт поставки [121]. Такий підхід обмежує можливість контролюючих органів посилатися на формальні недоліки як на підставу для донарахування податкових зобов'язань, що підвищує рівень правової передбачуваності у сфері оподаткування.

Важливе значення для фінансової безпеки також має практика Європейського суду з прав людини, зокрема рішення у справі «Інтерсплав проти України», у якому Суд підкреслив неприпустимість покладення на платника податків негативних наслідків за дії третіх осіб без доведення його обізнаності чи участі у таких діях [213]. Цей підхід був урахований у низці рішень Верховного Суду, де суди наголошують, що наявність порушень у діяльності контрагента не може автоматично позбавляти платника права на податкову вигоду.

Таким чином, формовані судами стандарти доказування забезпечують збалансований механізм взаємодії між державою та суб'єктами господарювання. Вони зменшують ризик фіскального тиску, обмежують свавільність контролюючих органів та забезпечують передбачуваність фінансових правовідносин. Усе це є необхідними передумовами фінансової

безпеки, оскільки знижує рівень правової невизначеності, сприяє стабільності економічного середовища та захищає як інтереси держави, так і права добросовісних учасників фінансових відносин.

Судова практика виступає критично важливим інструментом у контексті боротьби з тіньовою економікою, ухиленням від оподаткування, ухваленням неформальних схем, нестабільністю бюджетних надходжень та загрозами фінансовій безпеці, оскільки вона встановлює чіткі правила гри, примушує до відповідальності, сприяє формалізації бізнесу та стимулює його до дотримання законних процедур. У цьому сенсі рішення судів – не лише реакція на порушення, а механізм детінізації, легалізації та формування податкового/фінансового комплаєнсу.

По-перше, суди зменшують простір для «тіньових» схем через чіткі правові стандарти

Одним із моментів, який робить суди важливими в боротьбі з ухиленням від оподаткування, є те, що вони вимагають належного та переконливого доказування реальності господарських операцій. Коли суд бере на себе перевірку фактичності – руху товарів, виконання робіт чи послуг, – підприємцям стає значно складніше вдаватися до схем «фіктивного» документообігу, формальних закупівель або фіктивних контрагентів. Такі рішення підсилюють роль економічної реальності над формальністю.

Приклад: якщо суд у податковому спорі вимагає довести реальність операції, це стимулює бізнес зберігати первинні документи, підтвердження постачання, перевезень, приймання-передачі, – тобто вести облік у формальному, «білизькому» режимі, що посилює комплаєнс і зменшує стимул до тінізації.

По-друге, суди реалізують принцип відповідальності за ухилення, що підвищує витрати на тіньову діяльність

Коли суди підтримують позицію податкових органів і визнають, що бізнес повинен бути класифікований належним чином як суб'єкт оподаткування, навіть якщо він має спірний статус – це створює правові

ризика для тих, хто веде діяльність «в тіні». Наприклад, у матеріалі щодо практики податкових спорів зазначено, що судові рішення роблять публічними та відкритими для контролю, що підвищує прозорість і зменшує мотивацію до ухилення [253].

Судова підтримка законності змушує бізнес або реєструватися, або ризикувати визнанням незаконності діяльності, донарахуванням податків, санкціями. Це підвищує адміністративні та правові витрати на тіньовий бізнес і, як наслідок, робить тіньову економіку менш привабливою.

По-третє, рішення судів створюють прецеденти й закономірності, які формують податкову стратегію та комплаєнс

Юридична невизначеність – один із стимулів для ухилення: якщо бізнес не знає, як поведеться держава чи контролюючий орган, він може створювати «подушки безпеки» поза офіційним обліком. Але коли суди системно ухвалюють рішення, які підтверджують юридичні норми і змушують дотримуватись стандартів – це створює стабільне, передбачуване правове поле.

По-четверте, наукові й організаційні дослідження підтверджують, що правова визначеність і контроль – ключ до детінізації

У фаховій літературі питання детінізації розглядаються як комплекс заходів, серед яких – податкове регулювання, контроль та підвищення відповідальності за корупцію і ухилення [97]. Судова практика, яка підсилює виконання законів, – один із таких заходів. Таким чином, правовий контроль через суди – не вторинний, а системний елемент механізму протидії «тіні».

Також у дослідженні 2025 року показано, що стабільні законодавчі умови, передбачувана практика та справедливе судочинство підвищують податкову дисципліну та комплаєнс серед підприємців, що прямо сприяє детінізації доходів і зменшенню корупційних ризиків [288].

Особливе значення для забезпечення фінансової безпеки держави має практика міжнародних судових інституцій, насамперед Європейського суду з прав людини та Суду Європейського Союзу, оскільки ці рішення формують

наднаціональні стандарти захисту майнових прав, податкового адміністрування, боротьби з відмиванням доходів і захисту економічної конкуренції. Саме через міжнародну судову практику відбувається гармонізація національного фінансового законодавства з європейським правовим простором, що є ключовим чинником стійкості фінансової системи.

Європейський суд з прав людини неодноразово наголошував, що втручання держави у сферу податків та фінансових санкцій повинно відповідати критеріям «законності», «легітимної мети» та «справедливого балансу» між суспільним інтересом і правами особи. У відомій справі «Gerus Dosier- und Fördertechnik GmbH v. Netherlands» (1995) Суд визначив, що фіскальні заходи, навіть якщо вони спрямовані на забезпечення публічних фінансів, не можуть призводити до непропорційного позбавлення майна, якщо держава могла досягти того самого результату менш обтяжливими засобами [180].

Особливо важливим для податкової практики став підхід у справі «J.A. Pye (Oxford) Ltd v. the United Kingdom» (2007), де Суд підкреслив, що втручання у майнову сферу може бути виправдане лише за умови передбачуваності, достатнього обґрунтування і дотримання принципу правової визначеності [182]. Застосування цих стандартів до фінансових спорів означає, що держава повинна обґрунтовувати податкові донарахування або арешт активів не просто посиланням на економічну доцільність, а чіткими юридичними критеріями.

У сфері виконання податкових рішень особливо показовою є справа «Buffalo S.R.L. v. Italy» (2003), де Суд визнав порушення ст. 1 Протоколу № 1 через надмірно тривале невиконання державою власних обов'язків щодо відшкодування податкових сум, що створювало надмірний тягар для підприємства та підірвало правову визначеність фінансової системи [181].

У справі «Társaság a Szabadságjogokért v. Hungary» (2009) ЄСПЛ підкреслив, що доступ до інформації та прозорість діяльності органів влади є елементами захисту майнових прав, оскільки відсутність доступу до даних,

необхідних для захисту своїх фінансових інтересів, робить втручання держави непропорційним [179].

Усі ці рішення прямо впливають на українську судову практику, оскільки вимагають, щоб втручання в майнові права платників – блокування рахунків, вилучення активів, податкові донарахування – відповідало принципам пропорційності, правової визначеності та належного обґрунтування.

Сформовані ЄСПЛ стандарти щодо пропорційності та належного обґрунтування втручання у майнову сферу створюють зовнішню рамку правових гарантій, у межах якої розвивається й судова практика держав-членів ЄС. Саме тому аналіз рішень Суду Європейського Союзу є необхідним для розуміння комплексного підходу до фінансової безпеки, що поєднує податкове адміністрування, конкуренцію та протидію зловживанням. Рішення Суду ЄС мають особливо велике значення для держав-членів та держав-кандидатів, оскільки в них закладено фундаментальні підходи до податкового адміністрування, боротьби з ухиленням та забезпечення добросовісної економічної конкуренції. У межах подальшого аналізу доцільно виокремити ключові напрями, за якими практика Суду Європейського Союзу формує стандарти фінансової безпеки та впливає на національні правопорядки. З огляду на це нижче послідовно розглянуто основні блоки рішень, що визначають податкове адміністрування, протидію ухиленню та забезпечення добросовісної конкуренції.

1) Податкове адміністрування та ПДВ

У справі C-80/11 і C-142/11 «Mahagében» та «Péter Dávid» Суд ЄС визначив, що держава-член не має права автоматично відмовляти у податковому кредиті з ПДВ лише через порушення допущені контрагентом, якщо платник не знав і не міг знати про шахрайство. Держава повинна довести обізнаність платника або його участь у зловживанні [184].

У справі C-277/14 «PPUH Stehcemp» Суд ЄС підтвердив, що відсутність окремих документів або їхні недоліки не можуть автоматично свідчити про

неправомірність податкового кредиту, якщо платник подав інші докази реальності операції [187].

Ці рішення прямо співзвучні з поточною доктриною Верховного Суду України щодо реальності господарських операцій і недопустимості покладення колективної відповідальності за дії контрагента.

2) Боротьба з ухиленням і штучними операціями

У справі C-255/02 «Halifax» Суд ЄС сформулював доктрину “зловживання правом”: якщо операція господарюючого суб’єкта не має економічного змісту й здійснюється лише з метою отримання податкової вигоди, держава має право відмовити у застосуванні податкових пільг [186].

Ця доктрина активно використовується у європейських країнах для протидії схемам штучного мінімізації податків (round tripping, missing trader fraud, carousel fraud) і задає вектор розвитку національних підходів до податкового контролю.

3) Конкуренційне право та боротьба з картелями

У сфері економічної конкуренції Суд ЄС у справі C-49/92 P «Commission v. Anic Partecipazioni» визначив критерії доведення узгоджених антиконкурентних дій, підкресливши, що навіть непрямі докази (економічний аналіз поведінки, синхронність дій) можуть бути достатніми для встановлення картельної змови [188].

А у справі T-279/02 «Degussa AG v. Commission» Суд ЄС підтвердив принцип суворої відповідальності за участь у картелі та визначив підходи до пропорційності штрафів [183].

4) Регулювання у сфері AML/CFT

У справі C-212/11 «Jyske Bank Gibraltar Ltd» Суд ЄС підтвердив, що заходи фінансового моніторингу можуть бути законним обмеженням економічної свободи за умови їхньої пропорційності та обґрунтованості [185].

Це рішення важливе для опрацювання механізмів нагляду за підозрілими фінансовими операціями, що є складовою фінансової безпеки.

Таким чином, міжнародні судові інституції формують наднаціональні стандарти захисту майнових прав, податкового адміністрування, боротьби з ухиленням від оподаткування та захисту економічної конкуренції. Практика ЄСПЛ вимагає пропорційності та обґрунтування втручання у майнову сферу, тоді як Суд ЄС формує доктрину реальності операцій, заборони зловживань правом, індивідуальної відповідальності та справедливості санкцій. З огляду на євроінтеграційний курс, ці стандарти набувають прямого впливу на українську судову практику, зміцнюючи механізм фінансової безпеки держави.

РОЗДІЛ 3

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ: ВОЄННИЙ СТАН ТА ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ

3.1. Фінансова безпека в умовах військового стану

У сучасній науковій доктрині проблема фінансової безпеки держави, в умовах воєнного стану, набуває особливого практичного значення. У контексті повномасштабного збройного конфлікту, дискурс навколо окресленої проблеми трансформується з академічно-концептуального рівня у площину стратегічної необхідності, що передбачає вироблення адаптивних, гнучких і водночас системних підходів до управління фінансовими ресурсами в умовах військових загроз.

Як вже зазначалось у попередніх розділах дисертаційного дослідження, аналіз актуального стану наукових досліджень свідчить про високий ступінь зацікавленості вчених різних галузей – правників, економістів, фахівців з публічного управління. Адже вивчення детермінант фінансової безпеки, її інституційного забезпечення, нормативно-правової бази та відповідних моделей реагування на кризові явища є першочерговою необхідністю. Особливе місце в міждисциплінарному полі наукових досліджень посідає концептуалізація фінансової безпеки як динамічного стану, що характеризується здатністю фінансової системи держави протистояти як ендогенним, так і екзогенним загрозам, зберігаючи при цьому стійкість ключових макроекономічних індикаторів.

Актуальність дослідження фінансової безпеки у військовий час зумовлена, передусім, ескалацією гібридних викликів, у тому числі фінансово-економічного характеру, які постають перед державою у зв'язку з триваючою агресією. Це, відповідно, зумовлює необхідність перегляду традиційних підходів до забезпечення фінансової стабільності, інтеграції новітніх

механізмів управління ризиками, а також імплементації міжнародних практик у національне правове поле.

З початком збройної агресії російської федерації проти України у 2014 році питання фінансової безпеки поступово вийшло з-під тіні суто економічної проблематики та набуло пріоритетного значення в національній безпековій площині, що зумовило активізацію нормативно-правового забезпечення, спрямованого на закріплення концепту фінансової безпеки в законодавстві та формування відповідної інституційної основи. Ухвалення стратегічних документів, зокрема Стратегії національної безпеки, стало маркером цього зсуву акцентів.

Із початком повномасштабного вторгнення у 2022 році потреба у системному підході до забезпечення фінансової безпеки держави набула ще більшої актуальності. Ця трансформація чітко відображена в результатах нашого дослідження, зокрема в першому розділі, де здійснено огляд правового забезпечення фінансової безпеки України, де особливу увагу присвячено періоду з 2014 року по сьогодні, що був виокремлений як третій етап розвитку правового регулювання у цій сфері.

Фінансова безпека України в умовах війни набуває критичного значення не лише як елемент фінансової стабільності держави, а і як фундамент для існування держави, у цілому. Відповідно і наукова доктрина у сфері фінансової безпеки не лише акумулює теоретичні напрацювання, але й формує методологічне підґрунтя для нормативного закріплення відповідних правових конструкцій понятійного апарату. Так, у наукових працях вчених зазначається, що ключовими завданнями держави в умовах воєнного стану є забезпечення безперебійного функціонування фінансової системи, зокрема через органи фінансового моніторингу, НБУ, програми МВФ та підтримку внутрішнього кредитного ринку [64]. Держава має виконувати свої зобов'язання перед міжнародними партнерами та впроваджувати європейські стандарти регулювання.

Втім, дослідження Н. Давиденко, О. Гордей та ін. виявляє інший бік проблеми: чинні інститути, попри ключову роль у фінансовій архітектурі, демонструють інституційну вразливість. Причинами є корупція, неефективне управління ризиками, політична нестабільність, зовнішній тиск і відсутність комплексного моніторингу загроз. Це підриває довіру до держави як кредитора й економічного партнера, обмежує обсяг і ефективність залучення ресурсів, а в умовах дефіциту бюджету уряд змушений посилено використовувати зовнішні запозичення, що збільшує боргове навантаження і загрожує втраті боргового суверенітету [29].

Інший авторський колектив звертає увагу на зміну самої парадигми фінансової політики: вона перемістилась з довгострокової орієнтації на інвестиції до короткотермінових заходів мобілізації ресурсів, підтримки оборонного сектора і стабілізації соціально-економічної ситуації. І. Доцяк та І. Плєць підкреслюють необхідність адаптації фінансових інструментів та податкової політики до кризової економіки, з урахуванням викликів сьогодення: атак на інфраструктуру, кіберагресії, розриву логістичних ланцюгів [34].

Н. Метеленко, В. Глущевський та співавтори аналізують більш глибоко структурні загрози: відсутність завершених реформ, законодавчі колізії, монополізацію економіки, низьку енергоефективність, ураженість критичної інфраструктури. Вони обґрунтовують, що системна протидія цим загрозам має ґрунтуватися на реальному моніторингу ризиків, прогнозуванні, цифровій обробці даних та впровадженні адаптивної фінансової політики [81].

Як зазначають З. Луцишин, О. Катрич та ін. Особливе значення має синтез воєнної й економічної стратегій. На основі історичних прикладів (США, Ізраїль) автори демонструють, що ефективна модель фінансової безпеки в умовах війни ґрунтується на гнучкому управлінні, контролі витрат, прозорих інструментах фінансування та резервуванні ресурсів. Вони наголошують: здатність держави підтримувати функціонування в умовах війни – це не лише запорука виживання, а стартова точка для повоєнного

економічного зростання. На їхнє переконання, відсутність таких механізмів (як показує приклад Афганістану), призводить до втрати стійкості після припинення зовнішньої допомоги [75].

Як слушно зазначають Н. С. Ситник та Б. О. Кравченко, рівень фінансової безпеки України в останні роки характеризувався як незадовільний, внаслідок неефективного регулювання, боргового навантаження, дефіциту бюджету, високої залежності від зовнішніх інструментів фінансування, а також критичної слабкості податкової системи. Однак, саме війна виявила не лише вразливість існуючих механізмів фінансово-економічної стабільності, але й продемонструвала, що інституційна спроможність держави формувати та контролювати національні фінансові ресурси є питанням національної безпеки. Водночас, серед найбільш істотних загроз фінансовій безпеці, проаналізованих вченими, особливе місце посідають недосконалість правового регулювання податкових відносин, високий рівень тінізації економіки, легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом та втрати бюджету внаслідок ухилення від оподаткування. Це зумовлює висновок, що функціонування податкової системи прямо впливає на спроможність держави забезпечувати фінансову безпеку, що є критичним фактором в умовах воєнного стану [193].

До схожих висновків приходять і інший авторський колектив підкреслюючи, що в умовах війни фінансова безпека стає залежною не стільки від рівня макроекономічних показників, скільки від здатності держави забезпечити безперервність функціонування бюджетної, банківської та податкової системи, оскільки саме вони формують базу для утримання армії, забезпечення соціальних видатків та підтримання внутрішньої економічної стабільності [9]. Науковці наголошують, що війна породжує не лише прямі загрози (руйнування інфраструктури, скорочення надходжень), а й системні – вичерпання внутрішніх фінансових ресурсів, зростання частки незабезпечених видатків, необхідність зовнішнього фінансування та збільшення ризиків фіскального колапсу. Саме тому, на думку дослідників, ключовим стає

питання не тільки акумуляції, а й ефективності адміністрування і контролю за використанням фінансових ресурсів – чого не може забезпечити економічна система без чітко організованої податкової політики.

Цю думку розвивають Ю. Лупенко та Ю. Радіонов, які обґрунтовують, що фінансова безпека держави у воєнний час є не лише складовою економічної безпеки, але й критерієм життєздатності держави як політико-правового утворення. Автори перелічують структурні елементи фінансової безпеки – бюджетну, боргову, валютну, банківську, податкову, однак підкреслюють, що саме податкова безпека є тією ланкою, яка забезпечує фінансовий суверенітет. Без ефективної податкової політики неможливо досягти ані боргової стійкості, ані бюджетної збалансованості, ані монетарної стабільності, оскільки всі вони залежать від спроможності держави формувати власні доходи та забезпечувати контроль за їх використанням. У війні це стає вирішальним, адже фінансування армії, оборонно-промислового комплексу, міжнародних зобов'язань і навіть соціального захисту здійснюється з бюджету, що формується саме через податкові механізми [74].

З огляду на це, концептуально важливо розглянути і погляди Д. Коробцової, яка робить крок далі: переводячи фінансову безпеку з економічної категорії у сферу публічно-правового регулювання. Вона визначає фінансову безпеку як правову модель, що поєднує фінансові ресурси, механізми їх формування, умови їх використання, правові обмеження щодо боргового навантаження та , що особливо важливо – компетенцію державних органів у сфері фінансового контролю, зокрема податкового та бюджетного нагляду [64]. На її думку, задля фінансової безпеки, саме у воєнний час, держава переходить від звичайних фіскальних функцій до функцій мобілізації ресурсів і жорсткого податкового контролю, включаючи посилений контроль за транзакціями, особливі процедури оподаткування, казначейське обслуговування, пріоритетність оборонних видатків та дерегуляцію окремих сфер для стимулювання економічної активності. Таким чином, фінансова

безпека під час війни – інституційно-правова система, що функціонує через інструменти податкової політики, фіскального моніторингу та контролю.

Порівняльний аналіз змісту зазначених праць дозволяє зробити концептуальний висновок: фінансова безпека у мирний час орієнтується на стабільність, прогнозованість та стійкість, тоді як у воєнний час вона стає механізмом виживання, що потребує мобілізаційної податкової політики, здатної швидко акумулювати ресурси, адаптовувати фіскальну систему до втрати частини платників, забезпечувати прозорість і цільове використання, а також здійснювати суворий податковий контроль як запобіжник тінізації, ухилення від сплати податків та неефективного використання бюджетних коштів.

Отже, війна трансформує не лише форму, а й природу фінансової безпеки, яка з трансформується у правовий режим функціонування публічних фінансів, де ключову роль відіграє податкова політика та контроль. Саме через податки держава формує внутрішні ресурси, зменшує критичну зовнішню залежність, підтримує боргову дисципліну, гарантує стійкість бюджетної системи, а головне – забезпечує обороноздатність та соціальну стабільність.

Таким чином, фінансова безпека у воєнний час набуває практичного значення тільки тоді, коли вона реалізована через ефективну податкову політику та дієвий податковий контроль, що стають не лише інструментами фіскальної стабільності, але й гарантією існування держави як суб'єкта міжнародного права та носія суверенітету.

Науковець Л.Р. Біла-Тіунова справедливо наголошує, що ефективний податковий контроль стає базовою передумовою для реалізації державної фінансової політики в умовах євроінтеграції та цифрової трансформації [2]. Звертає увагу на податковий контроль і Т.О. Голоядова, підкреслюючи, що контроль не є самоціллю, а невідомою частиною регулювання, виступаючи необхідною умовою функціонування податкової системи [25].

Особливо актуальним є впровадження цифрових податкових систем, які забезпечують автоматизацію збору, обміну та обробки податкової інформації,

а також інтеграцію в міжнародні платформи, зокрема систему обміну даними CCN/CSI та стандарти CRS. Таким чином можна не лише підвищити прозорість фіскальних процесів, а й сприяти викоріненню практик ухилення від оподаткування, що набуває особливої значущості у воєнний період.

Так, законодавчі зміни, ухвалені Верховною Радою України у 2023 році, а саме щодо впровадження загального стандарту звітності CRS, стали відповіддю на виклики часу та відкрили доступ до багатостороннього обміну податковими даними. Було запроваджено обов'язкову комплексну перевірку фінансових рахунків за міжнародними стандартами та імплементовано механізми автоматичного звітування про активи українських резидентів за кордоном. Такі кроки спрямовані на зменшення бюджетних втрат та зміцнення фіскального контролю у сфері транснаціональних операцій.

Разом з тим, податкові перевірки залишаються ефективним інструментом державного контролю, хоча й були частково обмежені в умовах дії мораторію [3]. Правова природа таких перевірок трактується як метод державного фінансового контролю та форма реалізації державного примусу, що виконує як превентивну, так і контрольну функцію. Під час воєнного стану податкові перевірки відіграють роль інструменту зміцнення фінансової дисципліни та запобігання фіскальним правопорушенням, а їх правова регламентація потребує постійної адаптації до умов кризової економіки та збереження балансу між фіскальною ефективністю та правами платників.

Окрема увага у науковому дискурсі приділяється цифровим трансформаціям у сфері податкової політики. Науковці зазначають, що новітні податкові інновації – blockchain, Big Data, виступають як каталізатори ефективного податкового адміністрування. Підкреслюється, що результативність функціонування податкової системи в цифровому середовищі безпосередньо залежить від правового супроводу цифровізації: від створення алгоритмів взаємодії органів влади до розробки єдиного нормативного підходу до застосування цифрових інструментів. За результатами їх дослідження, впровадження цифрових податкових

інструментів сприяє зниженню корупційних ризиків, посиленню фінансової стабільності та формуванню довіри між державою, бізнесом та громадянами [256].

Результати емпіричних досліджень, проведених авторським колективом на основі мультифакторного аналізу, за участю Д. Кобильника та Г. Россіхіної, засвідчили позитивний зв'язок між рівнем електронного декларування та своєчасністю сплати ПДВ та податку на прибуток, тоді як податок на доходи фізичних осіб не продемонстрував суттєвого впливу на фіскальні показники [52]. Водночас, електронне адміністрування забезпечило зниження витрат на адміністрування та покращення податкових надходжень, що прямо впливає на фінансову ефективність системи.

Важливу аналітичну оцінку податкової політики у воєнний час надає О.Є. Панфілов, наголошуючи на трансформаційних процесах у податковому законодавстві, викликаних реаліями правового режиму воєнного стану. Автор справедливо констатує, що на сучасному етапі податкове законодавство України характеризується як змінне та недосконале, а фіскальна політика держави потребує доктринального переосмислення та глибокого перезавантаження відповідно до нових безпекових і економічних викликів. Особливу увагу науковець приділяє аналізу управління військовим збором, акцентуючи, що підвищення ставок або зміна механізмів адміністрування в цьому сегменті має бути виваженою, оскільки надмірне податкове навантаження на фоні ослабленої економіки та зменшення податкової бази лише поглиблює бюджетний дефіцит і не дає бажаного ефекту [100]. Також, автор підкреслює, що спроби імплементації європейської моделі оподаткування без урахування національної специфіки призводять до ускладнення адміністрування, втрати ефективності системи та відчуження тіньового сектору, який, навпаки, має бути інкорпорований у легальну економіку через стимули, а не через фіскальний тиск.

У даному контексті варто проаналізувати вплив Закону № 2120-IX, яким передбачено призупинення строків виконання податкових обов'язків [134], а

також Закону № 2142-IX [135], який встановлює мораторій на податкові перевірки з низкою виключень, пов'язаних з фактичними перевітками щодо ПДВ та аграрного сектору. Такий стан речей демонструє поступовий перехід до адаптивної податкової політики, яка не лише відтерміновує обов'язки платників, а й трансформує саму модель взаємодії між державою та платником в умовах кризи.

Зрештою, податкові перевірки були відновлені Законом № 3453-IX [133] у 2023 році, який скасував загальний мораторій, ввівши натомість норму 69.2² підрозд. 10 розд. XX Податкового кодексу України (ПКУ), що сформувала новий безпековий режим податкового контролю. Ця норма встановлює, що документальні та фактичні перевірки під час дії воєнного стану є допустимими лише за наявності безпечних умов: коли платник і контролюючий орган фізично мають можливість здійснити перевірку; забезпечено доступ до документів, приміщень, майна, а проведення перевірки не створює загрози життю та службовій діяльності. Тобто, контроль став не забороненим, а умовно дозволеним, з прив'язкою не до календарного періоду, а до безпекових і територіально-функціональних критеріїв.

Дана також закріпила диференційований підхід: перевірки дозволені, але: не здійснюються щодо платників, розташованих у районі активних або можливих бойових дій чи на тимчасово окупованих територіях (якщо не йдеться про перевірки за зверненням самого платника або вузькі винятки, наприклад, валютні порушення, ПДВ та акцизні ризики, трансфертне ціноутворення, обіг підакцизних товарів, азартні ігри).

Таким чином, Закон № 3453-IX не просто скасував мораторій, а перевів його з категорії абсолютної заборони в режим обмеженої, селективної допустимості, повністю прив'язаної до принципу безпеки та категорій ризиків. Це означає, що податковий контроль перетворився на інструмент забезпечення фінансової безпеки, а не лише засіб фіскального нагляду.

Такий підхід підсилюється Рішенням Ради національної безпеки та оборони України (РНБО) від 21.07.2025 [142]. Якщо вищезазначені закони №

2120-IX, 2142-IX та 3453-IX діяли через класичний підхід до встановлення мораторію як загальної заборони на більшість перевірок, то тепер РНБО переводить акцент із кількості перевірок на їхню обґрунтованість, ризиковість та зв'язок із фінансовою безпекою. Йдеться про мораторій на безпідставний, не ризикоорієнтований, дублюючий контроль, який породжує корупційні практики, паралізує економічну активність та підриває довіру до держави. Власне, це прямо кореспондує з логікою п. 69.2² підрозд. 10 розд. XX ПКУ: контроль має бути не тотальним, а селективним, зосередженим на об'єктах високого рівня ризику порушень податкового законодавства, тоді як добросовісний бізнес повинен отримати реальні, а не декларативні гарантії від надмірного втручання.

Показово, що у рішенні РНБО податковий контроль імплементується у ширший контур фінансової безпеки через завдання встановлення, ідентифікації та стягнення активів осіб, щодо яких застосовано санкції у вигляді блокування активів. Це зміщує фокус із «дрібних» перевірок платників до стратегічного завдання – виявлення, арешту й конфіскації активів, пов'язаних із агресором або корупційними злочинами, для їх спрямування в дохід держави. Фактично на рівні РНБО держава визнає, що головні загрози для публічних фінансів у воєнний час пов'язані не з пересічним платником, а з високоризиковими секторами, санкційними резидентами, тіньовими транскордонними потоками.

Отже, контроль був перетворений з інспекційного на аналітично-моніторинговий, де основним аспектом став аналіз фінансових операцій, походження коштів, а також взаємодія з фінансовим сектором. Саме в цьому напрямку логічно проявляється значення Закону України № 361-IX від 06.12.2019 року, у рамках функціональної еволюції податкового контролю. Він заклав підвалини нового типу контролю суб'єктами первинного фінансового моніторингу, який у мирний час був орієнтований на боротьбу з відмиванням коштів і тероризмом, але в умовах воєнного стану набув нового

змісту: став елементом системи фінансової безпеки держави, прямо пов'язаним із податковим контролем.

Суб'єкти первинного фінансового моніторингу – це не просто учасники фінансового ринку, на яких покладено технічні обов'язки зі збору інформації. У сучасних умовах, в період воєнного стану, вони виступають першою ланкою національної системи захисту фінансової безпеки та економічного суверенітету держави. Саме ці суб'єкти здійснюють початкову ідентифікацію клієнтів, аналіз їх фінансової поведінки, виявлення нетипових, ризикових або потенційно загрозливих транзакцій, запобігаючи використанню національної фінансової системи для фінансування агресії, ухилення від оподаткування, легалізації злочинних доходів чи обходу санкцій. Фактично, вони є першим фільтром між приватними фінансовими операціями та публічним інтересом.

Саме цей закон пояснює кейс «Нової пошти» у червні 2025 року [94]: після накладення Національним банком України на фінансовий сервіс NovaPay, партнерський до Нова Пошта, штрафу розміром у 90 млн.грн. за порушення правил фінансового моніторингу, компанія не просто «посилила контроль», а була зобов'язана застосувати механізми AML/CFT, передбачені Законом № 361-IX – ідентифікацію клієнтів, походження коштів, лімітування операцій, зупинення транзакцій, блокування підозрілих платежів.

Компанія підтвердила, що не оскаржуватиме рішення регулятора і сплатить штраф у повному обсязі. Але ключовим стало впровадження нової системи контролю за фінансовими операціями клієнтів загалом, і, зокрема, за післяплатами. Компанія почала відслідковувати кількість і регулярність отримання післяплат фізичними особами, оскільки велика кількість таких операцій може свідчити про приховану господарську діяльність чи ухилення від оподаткування.

Як з'ясувалося, з 1 червня 2025 року фізичній особі без статусу ФОП дозволяється здійснити через NovaPay не більше 5 відправлень із післяплатою на місяць на загальну суму до 30 000 грн. Якщо ліміт перевищено, NovaPay має право тимчасово обмежити надання фінансових послуг до з'ясування

джерела коштів або вимагати підтверджуючі документи. У той же час, «Нова Пошта» офіційно повідомила, що не обмежує кількість посилок у цілому – обмеження стосуються фінансових операцій через NovaPay, а не кількості відправлень.

Цей кейс свідчить про те, що в умовах воєнного стану фінансовий контроль (та суміжний фінансовий моніторинг) виходить за рамки традиційних перевірок. Для держави важливо не тільки чи правильно платник задекларував податок, а й чи не використовується фінансова система для неформальної діяльності, чи не обходять суб'єкти правила оподаткування, чи не реалізується прихована торгівля. І тут Закон № 361-IX взаємодіє з податковим контролем: NovaPay/Нова Пошта, як суб'єкт первинного фінансового моніторингу, змушені застосовувати ідентифікацію клієнтів, аналіз транзакцій, лімітування операцій, блокування ризикових платежів.

Таким чином, ліміт у 30 000 грн є не просто цифрою для обмеження, а маркером того, що бізнес-середовище підпадає під новий режим контролю. Ситуація коли фізична особа, отримуючи системно великі суми не має статусу ФОП, є вже потенційним сигналом для системи фінансової безпеки. Контроль тут починається не з перевірки бізнесу, а з моніторингу операції.

Такий стан речей прямо впливає не лише на податкову дисципліну чи правомірність економічних відносин, а насамперед на наповнення та стабільність Державного бюджету, адже у воєнний час він стає фінансовим фундаментом обороноздатності, економічної стійкості, соціального захисту, виконання міжнародних зобов'язань України, підтримання інституцій державної влади та забезпечення життєздатності самої держави. Тому кожен неоподаткований платіж, кожна неідентифікована транзакція, кожна прихована господарська операція – це вже не лише порушення фінансового законодавства, а загроза бюджетній безпеці, що є складовою фінансової безпеки. У цих умовах контроль за походженням коштів, їх прозорістю та законністю стає одночасно і податковим обов'язком, і бюджетним запобіжником.

У науковому дискурсі питання податкового контролю, бюджетної системи та фінансової безпеки в умовах воєнного стану логічно замикаються в єдиний ланцюг, коли ми переходимо від аналізу контрольних механізмів до осмислення того, як саме вони впливають на формування та стійкість Державного бюджету. Науковець Л. М. Касьяненко справедливо наголошує, що у процесі формування бюджетів провідне місце належить саме фіскальній політиці, оскільки сплата податків є гарантією не лише наповнення дохідної частини, а й реальної видаткової спроможності бюджетів різних рівнів [49]. Автор підкреслює, що повнота і своєчасність податкових платежів, коректність визначення податкової бази, а також усунення недоліків у правовому регулюванні механізмів розподілу й перерозподілу акумульованих коштів є необхідною умовою раціонального й ефективного використання централізованих і децентралізованих фондів держави та органів місцевого самоврядування. Через цю призму стає очевидно, що податковий контроль, про який ми говоримо у контексті введення мораторіїв та кейсу NovaPay/Нової пошти, безпосередньо впливає на фінансову безпеку, оскільки визначає, наскільки стабільно і прогнозовано наповнюються бюджети, чи не втрачаються доходи через тіньові практики та прогалини в правовому регулюванні.

Аналогічними є висновки науковців М.І. Сідора та І.І. Омельченка, які розглядають бюджетну систему України як ключовий механізм реалізації завдань держави та адміністративно-територіальних утворень, особливо в умовах воєнного стану. Вони підкреслюють, що ефективне функціонування бюджетної системи забезпечує виконання як загальнодержавних, так і місцевих функцій, а місцеві бюджети перетворилися на критичну ланку у фінансуванні територіальної оборони, базових соціальних послуг, інфраструктури та життєзабезпечення громад, що приймають внутрішньо переміщених осіб [195]. Саме тому законодавчі зміни, які надали органам місцевого самоврядування право здійснювати видатки, не віднесені до їхнього бюджету, і здійснювати гнучкі міжбюджетні трансферти, а також передавати

кошти із спеціального фонду до загального, варто розглядати не просто як технічний інструмент бюджетного менеджменту, а як правовий механізм підвищення стійкості всієї бюджетної системи в умовах війни.

Дослідження Д. А. Кобильнікі поглиблює цю логіку, показуючи, що міжбюджетні трансферти у воєнний період стали одним із ключових каналів забезпечення життєдіяльності держави і задоволення базових потреб населення [53]. Науковець акцентує, що в умовах пріоритетності фінансування оборони за рахунок коштів Державного бюджету та об'єктивних труднощів формування місцевих бюджетів саме трансферти відіграють вирішальну роль у підтримці критичної інфраструктури, відновленні пошкоджених об'єктів, фінансуванні соціальних послуг. Так, на початку повномасштабної війни ключовим завданням держави стало оперативна та гнучка мобілізація бюджетних ресурсів, передусім шляхом пришвидшеного спрямування коштів із резервного фонду до місцевих бюджетів. У подальшому відбулося нормативне пристосування бюджетної системи до умов воєнного часу, що проявилось у розширенні інструментів прогнозування й використання загального фонду бюджету, а також у поступовому посиленні фінансової стійкості територіальних громад.

Не менш важливим кроком у цій сфері є і аналіз впливу цифровізації на бюджетну систему, адже в сучасних умовах інформатизації держави цифрові технології стають не просто допоміжним інструментом, а умовою ефективного функціонування бюджетної системи: автоматизація обробки облікових даних, розрахунково-касових операцій, систематизації бюджетних показників, відкриття інформації про використання коштів створюють підґрунтя для якісно нового рівня бюджетного контролю та прозорості [194]. Таким чином, цифровізація у бюджетній сфері не зводиться до простого переведення показників у електронну форму, а передбачає впровадження цифрових рішень як інструментів управління бюджетними процесами, включно з виконанням окремих процедур у повністю автоматизованому режимі, без втручання людини. Такий формат забезпечує усунення

суб'єктивного чинника при ухваленні рішень і, як наслідок, істотно знижує ймовірність корупційних або упереджених впливів.

Узгоджуючись із цими підходами, інший авторський колектив звертає увагу на те, що без реального втілення норм фінансового права у практику, без належної правозастосовної діяльності будь-які норми залишаються лише декларативними конструктами, а суворе дотримання податкового законодавства, є необхідною умовою повноцінного наповнення бюджетів усіх рівнів і реалізації економічних, політичних і соціальних програм, що стоять перед державою і місцевим самоврядуванням [50].

У такому контексті закономірним є звернення до бюджетної безпеки як ключової складової фінансової безпеки держави. Якщо податковий контроль забезпечує формування дохідної частини бюджету, а фінансовий моніторинг виконує превентивну функцію запобігання витоку ресурсів у тіньовий сектор, то бюджетна безпека уособлює результативність цих процесів та характеризує здатність держави не лише акумулювати, а й зберігати, ефективно розподіляти та використовувати публічні фінанси відповідно до стратегічних потреб країни. Якщо у мирний час бюджетна безпека спрямована на належний баланс доходів і видатків, прогнозованість фіскальної політики та виконання бюджетних зобов'язань, то під час війни її сутність трансформується в категорію, що охоплює захист публічних коштів від зловживань, корупційних загроз, тіньових схем і нецільового використання, особливо у сферах оборонних закупівель, гуманітарного забезпечення та міжнародної фінансової допомоги

Виклики бюджетній безпеці у воєнних умовах мають специфічний характер. З одного боку, різко збільшується обсяг бюджетних видатків на силовий блок, соціальний захист, гуманітарне забезпечення та відновлення інфраструктури. З іншого, знижується якість контролю за їх цільовим використанням через обмежений доступ до інформації, спрощення процедур закупівель, нерідко закритий характер оборонних контрактів, що зумовлює підвищений ризик корупційних операцій, фальсифікацій і завищення вартості

товарів. Це створює сприятливе підґрунтя для корупції, незаконного привласнення бюджетних коштів, неефективного адміністрування міжнародної допомоги та навіть потенційного фінансування діяльності, що загрожує національній безпеці [22].

В умовах війни посилюється загроза втрати бюджетної дисципліни, коли, попри наявність правових механізмів, держава не завжди здатна забезпечити їх дієвість. Проблема ускладнюється тим, що не завжди можна забезпечити належну міжвідомчу координацію між органами, наділеними повноваженнями щодо протидії економічним правопорушенням: Державна казначейська служба, Державна аудиторська служба, Бюро економічної безпеки, прокуратура, органи фінмоніторингу тощо нерідко працюють у межах власної компетенції, не здійснюючи комплексного аналізу фінансових потоків, що є необхідним для попередження масштабних бюджетних втрат.

Так, через різке зростання потреб оборонного сектору у 2022 році було здійснено масштабне коригування Державного бюджету України, що дозволило збільшити видатки на національну безпеку й оборону до понад 1,5 трлн грн, що становило близько третини ВВП держави [243]. Одночасно було задіяно резервний фонд держави, як ключовий механізм забезпечення бюджетної безпеки, призначений для реагування на екстремальні ситуації. Використання цього фонду у період воєнного стану підтвердило його дієвість як інструменту фінансового реагування на загрози, а також як правового механізму гарантування безперервності бюджетного фінансування критичних секторів.

Цей факт свідчить не лише про переорієнтацію структури видатків бюджету відповідно до вимог воєнного часу, але й про функціонування системи захищених бюджетних видатків, які не можуть бути скорочені навіть за умов дефіциту коштів.

У той же час, в умовах війни вітчизняна бюджетна система зіткнулася з численними проявами неналежного функціонування бюджетної безпеки, коли правові і контрольні механізми не забезпечували належного захисту публічних

фінансів. Зокрема, за інформацією Комітету Верховної Ради з питань бюджету, який розглядав звіт Рахункової палати за 2024 рік, загальний обсяг виявлених порушень і недоліків становив майже 217,5 млрд грн. Із цієї суми 205,5 млрд грн класифіковано як неефективне управління коштами і майном та їх неефективне використання, а ще 8,7 млрд грн – порушення законодавства, включно з нецільовим використанням коштів і порушеннями при плануванні, решта стосується недоліків адміністрування дохідної частини бюджету [61].

Іншим прикладом є кейс Міністерства культури та інформаційної політики, за яким у 2024 році Рахункова палата оприлюднила окремий звіт [41]. За його результатами, констатовано неефективне використання 521,8 млн грн бюджетних коштів у 2020–2023 роках та невиконання значної частини завдань бюджетної програми. Додатково зафіксовано нерезультативне використання 58,4 млн грн на надбавки фахівцям з реформ та розбіжності у даних щодо державного майна на суму близько 9,8 млрд грн. Усе це Рахункова палата прямо окреслює як наслідок «низької якості управління» й «неефективного використання бюджетних коштів».

У сфері безпеки в закладах освіти, за даними Рахункової палати, що узагальнюють результати аудиту щодо готовності шкіл до роботи в умовах воєнного стану, було виявлено як суттєві прогалини у забезпеченні укриттями (третина учасників освітнього процесу не має доступу до захисних споруд), так і нецільове використання коштів на суму близько 1,5 млн грн, спрямованих на заходи безпеки, які фактично не були реалізовані або були реалізовані з порушенням умов [176]. У контексті воєнного стану це не просто фінансове порушення, а прямий ризик для життя і здоров'я дітей.

Ще одним резонансним випадком стала справа, розпочата за заявою Національного антикорупційного бюро України (НАБУ) та Спеціалізованою антикорупційною прокуратурою (САП) щодо виявлення корупційної схеми в закупівлях Міністерства оборони України під час повномасштабного вторгнення російської федерації. Зокрема, у матеріалах слідства встановлено, що у 2022–2023 роках Міністерство здійснювало закупівлі комплектів

харчування для Збройних Сил України за каталогом з 409 найменувань, водночас ціни на деякі продукти були суттєво завищені [15]. Було встановлено, що дві компанії-постачальниці, контрольовані однією особою, отримали незаконно понад 733 млн. грн. від бюджету шляхом маніпуляцій із цінами контрактів.

19 вересня 2025 року САП офіційно оголосила про завершення досудового розслідування, після чого матеріали передано до суду. У відповідь Міністерство оборони заявило, що закупівельні процедури змінено: запроваджено граничні ціни на продукти, встановлено нові механізми закупівель через державного оператора, зменшено дискретність контрактів і удосконалено контроль цін [84].

Таким чином, даний кейс має всі ознаки порушення бюджетної безпеки: використання бюджетних коштів у особливо великих масштабах, непрозорість закупівель, штучне завищення цін, що призвело до значної втрати ресурсів державного бюджету. Водночас, факти викриття схеми та передачі справи до суду свідчать про дієвість системи реагування на загрозу бюджетній безпеці.

Аналіз наведених прикладів свідчить про те, що бюджетна безпека в Україні порушується не тільки через окремі факти нецільового використання коштів Державного бюджету, а й через системну нестійкість управління публічними фінансами, обумовлену відсутністю дієвих превентивних механізмів контролю.

Приклад Міністерства культури є показовим: кошти були формально використані, однак завдання програми не виконано, а майже 10 млрд грн виявлено як неузгодженість щодо державного майна. Це не просто порушення дисципліни, а приклад витрат, що не перетворилися на суспільно значущий результат. Запобігання подібним ситуаціям можливе лише за умови зміни логіки бюджетного процесу – коли увага зосереджується не на освоєнні коштів, а на обов'язковості досягнення програмного результату, підтвердженого аудитом та показниками ефективності.

Фінансування укриттів у закладах освіти показало ще критичніший вимір, коли неякісне виконання бюджетних рішень ставить під загрозу не ресурси бюджету, а життя людей. У такому разі видатки на безпеку не можуть розглядатися як звичайні субвенції: доцільно закріпити спеціальний правовий режим, що передбачатиме поетапне фінансування лише після підтвердження фізичного виконання робіт незалежним технічним контролем, автоматичну зупинку фінансування у разі порушень, обов'язкову персональну відповідальність та можливість блокування майбутніх призначень для недобросовісних органів.

Справа з закупівлями в Міністерстві оборони України демонструє, що сектор з високою концентрацією бюджетних коштів і найвищим рівнем секретності виявився найменш захищеним. Факти завищення цін і маніпулювання контрактами стали можливими через відсутність *ex ante* контролю та автоматичного аналізу ризикових контрактів, коли задіюється превентивний, попередній контроль у сфері публічних фінансів. Він має місце до того, як бюджетні кошти будуть витрачені, тобто на етапі планування, ухвалення рішень, укладення договорів або погодження платежів, та спрямований не на фіксацію вже здійснених порушень (як *ex post*), а на недопущення їх виникнення. Можливо, у цій сфері необхідне створення закритого, але інтегрованого цифрового середовища (на кшталт «Prozorro»), де ринкові індекси, податкові дані постачальників і історія контрактів автоматично співставляються, а ризикові угоди блокуються до їх укладення.

Спільним для всіх випадків є те, що система реагує вже після завдання шкоди бюджету, замість того щоб запобігати ризикам на ранніх етапах. Запобігання можливе лише за умови, що результати державних аудитів автоматично впливатимуть на бюджетне планування: орган, який систематично порушує бюджетну дисципліну або не досягає запланованих результатів, не повинен отримувати розширене фінансування без підтвердженої програми виправлення ситуації.

Бюджетна безпека і бюджетна дисципліна є не уособленням жорстких санкцій після порушення, а здатністю фінансової системи не допустити втрат. У сучасних умовах вона має ґрунтуватися на двох ключових принципах: невідворотності персональної відповідальності за бюджетне рішення і цифрово-аналітичній превенції, коли ризиковані операції блокуються ще до того, як вони перетворяться на збитки.

Узагальнюючи здійснене дослідження у даному підрозділі дозволяє стверджувати, що у воєнний час фінансова безпека перетворюється на правовий режим функціонування публічних фінансів, у якому визначальне значення мають саме податкова та бюджетна безпека. Податкова безпека забезпечує здатність держави формувати власні доходи, контролювати їхню прозорість і законність, протидіяти тінізації та відпливу ресурсів за межі національної юрисдикції. Бюджетна безпека, своєю чергою, відображає, наскільки ефективно ці доходи трансформуються у видатки, що гарантують обороноздатність, функціонування інститутів влади, соціальну стабільність та виконання міжнародних зобов'язань. Саме у взаємодії цих двох складових реалізується реальний зміст фінансової безпеки держави в умовах війни.

Дослідження засвідчило, що війна оголила як потенціал, так і вразливість наявних механізмів податкової та бюджетної безпеки. З одного боку, нормативні зміни щодо CRS, воєнних податкових режимів, селективного відновлення перевірок, запровадження ризикоорієнтованого підходу, а також посилення фінансового моніторингу (на прикладі NovaPay/Нової пошти) демонструють здатність держави адаптувати податкову політику до умов екзистенційної загрози. Податковий контроль у такій конфігурації стає не лише фіскальним інструментом, а й елементом системи національної безпеки, спрямованим на виявлення та блокування нелегальних потоків, прихованої господарської діяльності, схем ухилення від оподаткування й обходу санкцій. З іншого боку, численні факти неефективного, а подекуди й відверто неналежного використання бюджетних коштів, виявлені Рахунковою палатою у різних секторах (культура, освіта, оборонні закупівлі), показують, що сама

по собі мобілізація ресурсів не гарантує їх безпечного та цільового використання. Бюджетна безпека, у свою чергу, виявляється такою ж уразливою, як і податкова, якщо відсутні належні превентивні механізми, міжвідомча координація та персоналізована відповідальність розпорядників.

3.2. Роль діджиталізації та інновацій у зміцненні фінансової безпеки

У сучасній моделі фінансової безпеки діджиталізація відіграє роль фундаментального системоутворювального елемента, оскільки цифрові технології формують нову архітектуру фінансових процесів, засновану на швидкості обігу інформації, автоматизації прийняття рішень та підвищенні прозорості регуляторних процедур. Такий підхід корелює з положеннями Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року, у якій визначено, що цифрова трансформація є основою підвищення стійкості фінансової системи, розвитку платіжної інфраструктури та модернізації регулювання, включаючи управління ризиками у банківському секторі [201]. Національна стратегія доходів до 2030 року визначає діджиталізацію та інноваційні інструменти як базовий напрям модернізації податкового та митного адміністрування. У документі підкреслено, що розвиток цифрових систем є структурним елементом підвищення ефективності адміністрування, прозорості процесів та довіри платників до органів влади [93 Стратегія прямо встановлює, що створення та впровадження сучасних цифрових рішень є одним зі стратегічних цілей розвитку системи доходів, а цифрова інфраструктура повинна забезпечити своєчасне, повне й ефективне адміністрування податків та митних платежів.

У науковій літературі підкреслюється, що цифровізація змінює саму природу фінансової безпеки, оскільки ризики, які раніше мали переважно економічний чи інституційний характер, сьогодні набувають технологічного змісту, що вимагає нових моделей правового забезпечення. Наприклад, D. Arner, J. Barberis та R. Buckley зазначають, що фінансова система переходить

до стадії FinTech 3.0, у якій цифрові платформи, автоматизовані фінансові послуги та регуляторні технології (RegTech) формують «інфраструктурну основу фінансової стабільності», а тому стають невід’ємним елементом забезпечення фінансової безпеки держави [238]. Відтак цифровізація не є додатковою технологічною опцією, а перетворюється на структурний компонент фінансової безпеки, що визначає стійкість фінансової системи до зовнішніх і внутрішніх загроз.

Змістовний аспект діджиталізації проявляється також у зменшенні інформаційної асиметрії між державою та суб’єктами фінансових правовідносин, що є однією з ключових умов ефективного правового регулювання. Класична теорія агентських відносин, детально описана К. Eisenhardt [240], показує, що асиметрія інформації є причиною неефективності регулювання та зловживань. У фінансовому праві інформаційна асиметрія проявляється у незбалансованості доступу до даних між регулятором і учасниками ринку. Саме цифрові технології – електронні реєстри, автоматизовані системи звітності, інтегровані платформи державних даних – дозволяють державі отримувати актуальну, уніфіковану та структуровану інформацію. Європейське законодавство відображає цей принцип у Регламенті (ЄС) № 909/2014 про покращення безпеки та ефективності розрахунків у цінних паперах, де підкреслено, що цифрові системи клірингу зменшують ризики інформаційних розривів та забезпечують контрольні функції у реальному часі [130]. Наукові роботи також підтверджують, що цифрові процеси фундаментально змінюють обіг інформації у фінансовій системі: так, А. Gomber, J. Koch та M. Siering зазначають, що діджиталізація ліквідує традиційні інформаційні бар’єри та перетворює суб’єктів фінансових правовідносин на учасників спільного інформаційного простору, де дані циркулюють швидше, точніше та підконтрольніше [251, р. 543]. Цей процес забезпечує державі можливість більш точного прогнозування зовнішніх і внутрішніх загроз, підвищує передбачуваність фінансової поведінки суб’єктів та зменшує можливості для ухилення від виконання фінансових зобов’язань.

Таким чином, зниження асиметрії інформації через цифрові інструменти є не лише технологічним, а й юридичним явищем, що посилює ефективність регулювання та забезпечує належний рівень фінансової безпеки.

У площині протидії ризикам та забезпечення прозорості цифрові інновації створюють новий набір механізмів державного контролю, який неможливо реалізувати в аналоговому середовищі. Так, у дослідженні Т. Philippon доведено, що цифровізація фінансового сектору підвищує прозорість операцій, скорочує транзакційні витрати та посилює контроль держави над системними ризиками [273]. Значну роль у формуванні прозорості відіграє і використання блокчейн-технологій, які забезпечують незмінність даних та можливість повного аудиту транзакцій. У цьому напрямі вчені наголошують, що блокчейн формує «екосистему довіри», яка фактично виключає можливість прихованих фінансових операцій та створює підґрунтя для мінімізації корупційних ризиків [287, р. 112]. Такі інновації вже враховані в офіційних політиках: наприклад, у Плані дій Європейської комісії щодо FinTech (2018) підкреслено, що інноваційні цифрові технології повинні застосовуватися як інструменти моніторингу ризиків, включно з використанням алгоритмів штучного інтелекту для виявлення шахрайських транзакцій [244]. У науковому дискурсі обґрунтовують, що RegTech-рішення дозволяють не лише моніторити фінансові операції автоматично, а й формувати аналітичні моделі прогнозування ризиків, що значно зміцнює інституційну спроможність держави запобігати порушенням [246]. Ці інноваційні інструменти забезпечують прозорість фінансового сектору, стабільність регуляторного нагляду та підвищують оперативність реагування на загрози, що є ключовими складниками фінансової безпеки.

З огляду на те, що діджиталізація формує нову інституційну архітектуру фінансової безпеки, наступним кроком є аналіз нормативно-правового підґрунтя, яке визначає цифрові трансформації у фінансовому секторі та закладає правові механізми інноваційного розвитку. Саме правові акти

визначають рамки, у межах яких цифрові інструменти набувають здатності забезпечувати прозорість, стійкість та контрольованість фінансових процесів.

У чинному законодавстві цифровізація визнається ключовим елементом національної безпеки, зокрема у фінансовій сфері. Закон України «Про національну безпеку України» прямо відносить кібербезпеку та інформаційну безпеку до складових національної безпеки, а також визначає, що захищеність критичної інформаційної інфраструктури є передумовою стабільного функціонування фінансової системи [158]. Такий підхід закріплює необхідність діджиталізації як способу зниження системних ризиків, адже фінансова безпека не може бути забезпечена без стійкого функціонування цифрових платформ, які обслуговують платежі, бюджетні операції, адміністрування податків та митних платежів.

Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки в Україні» закладає фундаментальні правові вимоги до цифрової стійкості державних органів та фінансових установ. Зокрема, закон визначає критичну інформаційну інфраструктуру як об'єкт, який підлягає особливому режиму захисту (ст. 4), встановлює обов'язок органів влади впроваджувати сучасні технічні й організаційні заходи кіберзахисту (ст. 5), а також передбачає запровадження державної політики, спрямованої на зменшення кіберризиків у фінансовій сфері [160]. Це прямо пов'язує інноваційні цифрові технології з фінансовою безпекою, оскільки унеможливорює їх функціонування без відповідного правового режиму захисту.

Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року визначає діджиталізацію та інновації як ключовий системний напрям трансформації фінансової екосистеми, що має забезпечити підвищення її стійкості, прозорості та конкурентоспроможності [201]. Документ підкреслює, що цифрова трансформація не є допоміжним процесом, а виступає інфраструктурною основою модернізації фінансового сектору, яка охоплює платіжні сервіси, регуляторні технології, управління даними та модернізацію фінансової інфраструктури.

Стратегія встановлює необхідність масштабної автоматизації фінансових послуг, розвитку онлайн-каналів обслуговування, впровадження відкритих архітектур (open API), розширення цифрових ідентифікаційних механізмів (включно з remote onboarding), а також інтеграції фінансових продуктів у цифрові платформи. Особливий акцент зроблено на формуванні єдиного цифрового простору даних у фінансовому секторі, що включає уніфікацію форматів даних, розвиток маркетплейсів фінансових послуг, створення інструментів автоматичного обміну інформацією між регуляторами та учасниками ринку.

Документ наголошує на необхідності розвитку інноваційних регуляторних механізмів, зокрема RegTech та SupTech, які мають забезпечити автоматизований нагляд, зменшити інформаційну асиметрію та прискорити реакцію регулятора на ризики. Стратегія передбачає застосування алгоритмів штучного інтелекту в регуляторній діяльності, що повинно підвищити точність оцінки ризиків, ефективність виявлення порушень та якість пруденційного нагляду.

У частині стимулювання інновацій Стратегія визначає розвиток фінтех-екосистеми, включно зі створенням сприятливих умов для технологічних компаній, розгортанням інфраструктури безготівкової економіки, удосконаленням системи миттєвих платежів та забезпеченням високонадійної кібербезпеки. Окремим елементом є підвищення кіберстійкості, де документ встановлює вимоги до посилення механізмів захисту даних, побудови систем інцидент-менеджменту та впровадження стандартів управління кіберризиками.

У сфері фінансової інклюзії Стратегія розглядає діджиталізацію як основний механізм розширення доступу населення до фінансових послуг, зокрема через електронні гаманці, доступні онлайн-банкінг-платформи та дистанційні кредитні продукти. Також визначено необхідність регуляторних «пісочниць» для тестування інноваційних бізнес-моделей у контрольованому середовищі.

Таким чином, Стратегія формує комплексне бачення цифрової трансформації фінансового сектору як процесу, що має забезпечити структурне оновлення фінансової інфраструктури, модернізацію нагляду, розширення інноваційних сервісів та формування кіберстійкої фінансової екосистеми, інтегрованої у європейський та глобальний цифровий ринок.

Національна стратегія доходів до 2030 року ключовим завданням у сфері цифрових трансформацій визначає:

- ІТ-консолідацію інформаційних ресурсів державних органів, що передбачає централізацію та уніфікацію критичних даних, усунення дублювання та забезпечення їх адміністрування незалежним адміністратором. Такий підхід спрямований на формування єдиної цифрової екосистеми управління державними фінансами та підвищення стійкості інформаційної інфраструктури [93, п. 4.2.3(a)]. Це дозволяє мінімізувати розриви в інформації, забезпечити її актуальність та узгодженість між органами доходів, що є передумовою для ефективного ризик-орієнтованого контролю.

- розроблення довгострокового Плану цифрового розвитку Державної податкової служби до 2030 року, який має бути повністю узгоджений із загальнодержавною стратегією цифрового розвитку фінансів. Цей план покликаний модернізувати цифрові сервіси, розширити автоматизацію процедур, підвищити якість аналітики та інтеграцію Служби у спільний цифровий простір публічних фінансів [93, п. 4.2.3(2)].

- забезпечення інформаційної безпеки та впровадженню міжнародних стандартів. Стратегія передбачає створення в державній установі «Відкриті публічні фінанси» системи управління інформаційною безпекою, сертифікованої за стандартом ISO/IEC 27001:2005. Таке рішення має забезпечити захист інформації, стабільність функціонування цифрових платформ та відповідність міжнародним вимогам кіберстійкості [93, п. 4.2.3(3)].

- необхідність розвитку сучасних цифрових інструментів податкового та митного адміністрування, включаючи автоматизовані системи контролю,

покращення електронної взаємодії з платниками та цифрову уніфікацію каналів комунікації [93].

- впровадження аналітичних систем та інструментів роботи з даними (data-driven approach), що дає можливість переходу до моделі прогностного аналізу та раннього виявлення ризиків. Стратегія передбачає застосування комплексних цифрових рішень, здатних підтримувати ефективне планування доходів, ідентифікувати порушення та підвищувати рівень добровільного виконання податкових зобов'язань через автоматизацію процесів [93].

Таким чином, НСДУ формує техніко-правову модель цифрового розвитку системи доходів, у якій інноваційні інформаційні технології розглядаються не як факультативний елемент, а як інфраструктурна основа реформування податкової та митної системи, що забезпечує підвищення ефективності адміністрування, стійкість інформаційних ресурсів, прозорість фінансових процесів та гармонізацію з міжнародними стандартами.

Правові документи НБУ – включно з Планом цифрової трансформації НБУ та Концепцією розвитку платіжного ринку – визначають інновації як основу стійкості та безпеки фінансової інфраструктури. НБУ встановлює вимоги до кіберзахисту банків, впровадження миттєвих платежів, стандартизації API та розвитку дистанційної ідентифікації клієнтів [199]. Таким чином, інновації набувають юридично обов'язкового характеру: без їх застосування банки та фінансові установи не можуть забезпечити належний рівень безпеки та відповідність регуляторним вимогам.

На рівні міжнародно-правових норм цифровізація визначається як інструмент боротьби з фінансовими зловживаннями та відмиванням коштів. Директиви ЄС у сфері протидії відмиванню доходів – AMLD5 та AMLD6 – вимагають впровадження електронної ідентифікації, автоматизованих систем моніторингу транзакцій та застосування ризик-орієнтованих цифрових підходів у діяльності фінансових установ [236; 235]. Ці директиви формують європейську модель фінансової безпеки, де цифрові інструменти не лише

підсилюють контроль, а й мінімізують можливості для тінізації в умовах трансграничного руху капіталу.

Уніфікацію цифрових стандартів безпеки забезпечує також Регламент ЄС про кіберстійкість (DORA), який встановлює вимоги до управління цифровими ризиками, обов'язковість тестування кіберстійкості та застосування інноваційних інструментів для захисту фінансової інфраструктури [280]. Це створює підґрунтя для переходу від технологічної модернізації до системного цифрового управління ризиками, що стає одним з ключових принципів фінансової безпеки.

Таким чином, у системі національного та європейського правового регулювання діджиталізація та інновації не лише визначаються як напрям розвитку, але й набувають функції обов'язкового елементу забезпечення фінансової безпеки, який охоплює кіберзахист, інноваційні методи контролю, автоматизацію процесів, інтеграцію даних та прозорість фінансових операцій. Саме нормативно-правові акти формують юридичний фундамент цифрової трансформації, забезпечуючи перехід від традиційних механізмів фінансового регулювання до високотехнологічної моделі захисту фінансової системи.

Оскільки нормативно-правові акти формують базу цифрової трансформації фінансової системи, надалі треба здійснити аналіз конкретних механізмів, через які діджиталізація та інноваційні технології безпосередньо впливають на зміцнення фінансової безпеки. Саме ці механізми реалізують вимоги законодавства і забезпечують практичне досягнення цілей кіберстійкості, прозорості та ефективного контролю, закріплених у законах та стратегіях України й міжнародно-правових нормах.

Одним із ключових інструментів є автоматизовані системи моніторингу транзакцій, які забезпечують безперервний аналіз фінансових операцій та виявлення аномалій у режимі реального часу. Такий інструментарій прямо передбачений Директивою (EU) 2018/843, яка зобов'язує фінансові установи застосовувати автоматизовані технології для ідентифікації підозрілих транзакцій та оцінки ризиків у відповідності до ризик-орієнтованого підходу

[236]. У межах національного правопорядку ці вимоги інтегровані через норми Закону України «Про запобігання та протидію легалізації доходів», який встановлює обов'язковість автоматизованого моніторингу фінансових операцій та своєчасного формування повідомлень Держфінмоніторингу [141]. Таким чином, моніторинг трансакцій не лише підвищує прозорість фінансових потоків, але й мінімізує ризики тінізації та відмивання доходів, що є ключовими загрозами фінансовій безпеці.

Важливою складовою цифрових трансформацій є системи ризик-орієнтованого аналізу, зокрема механізми, що застосовуються у сфері податку на додану вартість. В Україні це реалізовано у формі Системи моніторингу відповідності податкових накладних критеріям ризику (СМКОР), яка базується на автоматизованому алгоритмі виявлення ризикових операцій та контрагентів. Відповідно до Стратегії розвитку фінансового сектору до 2025 року, впровадження ризик-орієнтованих регуляторних технологій (RegTech) має забезпечити зниження обсягів шахрайства у сфері ПДВ та мінімізувати можливість формування фіктивного податкового кредиту [201]. Це безпосередньо посилює фінансову безпеку шляхом стабілізації доходів бюджету та зменшення втрат від незаконних схем.

Наступним механізмом є електронний аудит (е-аудит), впровадження якого передбачено Стратегією доходів на 2024-2030 роки у межах модернізації податкових перевірок [93]. Е-аудит забезпечує автоматизовану обробку даних, уніфікацію перевірок та мінімізацію суб'єктивного впливу посадових осіб. Оскільки корупційний вплив і людський фактор є одними з найбільш деструктивних чинників у сфері фінансового контролю, перехід до електронного аудиту прямо зміцнює фінансову безпеку шляхом підвищення доброчесності адміністрування та зниження витрат держави на контроль.

Цифрові реформи включають також електронні системи бюджетного управління (е-бюджет) та електронну інвентаризацію, що передбачено Стратегією управління державними фінансами на 2022–2025 роки [170]. Ці системи забезпечують повний електронний цикл бюджетних операцій,

автоматизацію планування та розподілу коштів, а також унеможливлюють несанкціоноване втручання у бюджетні процеси. Електронна інвентаризація активів держави забезпечує достовірність даних та запобігає маніпуляціям із державною власністю, що є критичним елементом економічної та фінансової безпеки.

Зміцненню фінансової безпеки також сприяє розвиток аналітичних платформ Мінфіну, НБУ, ДПС та Казначейства, які забезпечують інтеграцію даних та формування централізованих баз інформації. Вимога щодо створення консолідованої системи збору, зберігання та обробки податкової і митної інформації закріплена у Національній стратегії доходів на 2024–2030 роки [93]. Така централізація підвищує спроможність держави здійснювати макроекономічний аналіз, планувати доходи та виявляти системні загрози, що є основою фінансової стабільності.

Окремо важливим є обов’язкове електронне подання звітності та інтеграція державних реєстрів, що передбачено як на рівні законодавства, так і у стратегічних документах. Закон України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» закріплює рівність юридичної сили електронних та паперових документів [139], що створює правові засади для повної цифровізації звітності. Інтеграція реєстрів, яка передбачена Стратегією управління держфінансами, забезпечує усунення інформаційних розривів і дозволяє контролюючим органам виявляти фінансові порушення за допомогою міжвідомчого аналізу даних [149].

Узагальнюючи, зазначені механізми безпосередньо зміцнюють фінансову безпеку, оскільки забезпечують:

- зменшення корупційних ризиків через автоматизацію й уніфікацію процедур;
- підвищення прозорості фінансових потоків та контрольованості операцій;
- здатність держави прогнозувати та попереджати порушення, а не реагувати постфактум;

- стабільність надходжень завдяки ефективному ризик-менеджменту;
- захищеність даних та кіберстійкість, що є фундаментальними для функціонування сучасних фінансових систем.

Переходячи від аналізу правових механізмів цифрової трансформації до безпосереднього розгляду інноваційних технологій, варто підкреслити, що саме інновації формують операційне наповнення цифрової фінансової інфраструктури та забезпечують фактичне зміцнення фінансової безпеки шляхом підвищення прозорості, стійкості та контрольованості фінансових потоків. Їх роль полягає у здатності автоматизувати процеси виявлення ризиків, мінімізувати людський фактор і забезпечити превентивний вплив на потенційні фінансові загрози.

Одним із найбільш значущих інноваційних інструментів є штучний інтелект, здатний виконувати складні аналітичні функції у процесах фінансового управління. Системи штучного інтелекту забезпечують можливість розпізнавання аномалій, прогнозування поведінкових моделей та генерації рішень у ситуаціях невизначеності, що робить їх ефективним інструментом для зниження ризиків у складних фінансових процесах [40, с. 79-83]. Інтелектуальні системи дозволяють обробляти великі масиви інформації паралельно та в реальному часі, що є критично важливим для виявлення фінансових порушень на ранніх етапах.

Значний вклад у зміцнення фінансової безпеки робить Big Data, що забезпечує можливість комплексного аналізу транзакцій, ідентифікації нетипових операцій та моделювання ризикових сценаріїв. Використання великих даних дозволяє підвищити точність оцінки фінансових ризиків і формувати обґрунтовані управлінські рішення навіть в умовах воєнної економіки [30, с. 259-260]. Big Data мінімізує інформаційні розриви та створює основу для сервісно-орієнтованої моделі регулювання, де превентивність стає основним інструментом фінансової безпеки.

Інновації суттєво змінюють і антимоні легалізаційну сферу (AML/CFT), де автоматизовані фільтри, транзакційні тригери та алгоритми поведінкового

аналізу стають необхідним інструментарієм ефективного моніторингу. Цифрові фінанси дають змогу значно знизити рівень шахрайства та нелегального обігу, оскільки цифрові сліди транзакцій стають доступними для аналізу та можуть бути оброблені автоматизованими системами з високою точністю [272]. Цифрові фінансові інструменти зміцнюють фінансову безпеку через підвищення прозорості та спрощення процедур контролю.

Особливої уваги заслуговує блокчейн, який забезпечує незмінність записів та повну простежуваність транзакцій. Інноваційні технології, зокрема блокчейн, зменшують ризики фальсифікації даних і підвищують рівень довіри до фінансових операцій [211, с. 1076]. Це підтверджує, що блокчейн не лише модернізує інфраструктуру, але й виконує функцію технологічного запобіжника від маніпуляцій.

Інновацією, що має значний превентивний вплив на фінансову безпеку, є цифрова ідентифікація, оскільки розвиток цифрових сервісів і віддаленої ідентифікації забезпечує достовірність даних про клієнтів та мінімізує імовірність використання підставних чи фіктивних осіб у фінансових операціях [30, с. 260]. Це прямо зменшує ризики шахрайства, оптимізує роботу фінансових установ і підсилює державний контроль.

Інновації також підвищують інституційну спроможність держави, тому що інтегровані інтелектуальні системи створюють можливість оптимального розподілу функцій між технологічними та людськими ресурсами, що забезпечує ефективність управління фінансовими процесами у складних та динамічних умовах [40, с. 82-85]. Це підсилює здатність держави реагувати на нові загрози та забезпечувати стабільність фінансової системи, навіть за умов високої турбулентності. Ця позиція також підтверджується думкою про те що цифрові фінансові системи здатні одночасно зменшувати операційні витрати, підвищувати доступність фінансових послуг та забезпечувати кращий контроль над транзакціями [272]. Такий мультиплікативний ефект створює умови для стійкого розвитку фінансового сектору і зміцнення його безпеки.

Таким чином, інновації зміцнюють фінансову безпеку через створення інтелектуальних процесів моніторингу, забезпечення прозорості фінансових операцій, підвищення точності оцінки ризиків, формування надійної цифрової ідентифікації та посилення інституційної спроможності держави. Усі використані інновації – від Big Data до блокчейн і штучного інтелекту – у сукупності формують технологічно стійку модель фінансової безпеки, що відповідає викликам сучасної економіки.

Розглянуті цифрові інновації формують основу технологічної модернізації фінансового сектору, проте їхній системний вплив на фінансову безпеку проявляється лише тоді, коли цифровізація охоплює всі ключові елементи фінансового управління – від прозорості операцій до автоматизованого моніторингу ризиків і мінімізації корупційних схем. Саме діджиталізація створює умови для формування відкритої, контрольованої й стійкої фінансової екосистеми, що здатна ефективно протидіяти економічним та фінансовим загрозам.

Однією з фундаментальних складових діджиталізації як інструмента фінансової безпеки є забезпечення прозорості фінансових потоків через відкриті дані (open data). Дослідження Світового банку показує, що відкриті дані суттєво знижують корупційні ризики та формують можливість зовнішнього контролю за діяльністю державних фінансових інституцій [285]. Прозорість є критичною умовою фінансової безпеки, оскільки достовірні фінансові дані дозволяють як державним органам, так і громадському сектору ідентифікувати порушення, а відкритість бюджетної інформації підвищує підзвітність держави.

У цьому контексті показовим є український досвід систем ProZorro, e-Data та spending.gov.ua, які створили цифрову інфраструктуру для повної відкритості закупівель і бюджетних операцій. Наукові дослідження підтверджують, що ProZorro зменшила корупційні ризики у сфері публічних фінансів за рахунок автоматизації, відкритості та конкурентності процесу закупівель [286; 274.]. Е-система дозволяє відстежувати повний цикл

фінансової операції – від оголошення закупівлі до виконання договору – що формує середовище, у якому корупційні практики фактично втрачають можливість залишатися непоміченими.

Роль діджиталізації у зміцненні фінансової безпеки проявляється і через цифрові реєстри, які забезпечують уніфікацію та достовірність інформації. Дослідження OECD доводить, що інтегровані реєстри суттєво знижують імовірність фінансового шахрайства, сприяють ефективному податковому адмініструванню та забезпечують простежуваність фінансових операцій [270]. Це особливо важливо для країн із трансформаційною економікою, де достовірність інформації та її повнота визначають здатність держави боротися з ухиленням від оподаткування.

Цифровізація створює підґрунтя для формування ризик-орієнтованої моделі фінансового та податкового контролю. Використання великих даних та аналітичних інструментів дає можливість виявляти аномальні транзакції, визначати ризикову поведінку платників та прогнозувати потенційні загрози. Big Data дозволяє швидко ідентифікувати фінансові ризики та підвищує ефективність внутрішнього контролю на рівні підприємств і держави [30]. Це свідчить, що аналітичні цифрові інструменти є основою для переходу від вибіркового перевірок до системного моніторингу.

Діджиталізація також чинить значний вплив на боротьбу з тінізацією економіки, що є однією з ключових загроз фінансовій безпеці. У міжнародній практиці встановлено, що безготівкові цифрові розрахунки зменшують можливість приховування доходів, а електронні сліди транзакцій унеможливають фіктивні операції [284]. В українському контексті це особливо суттєво, оскільки обсяги тіньового сектора традиційно були значними, а цифрові платежі та електронні системи контролю стали ефективним інструментом його скорочення.

Крім того, діджиталізація сприяє підвищенню довіри до фінансових інституцій, цифрові фінансові сервіси підвищують прозорість операцій, зменшують витрати та підвищують доступ до фінансових послуг, що у

комплексі посилює фінансову безпеку [272]. Довіра – це інституційний ресурс, який прямо впливає на стабільність фінансової системи та здатність держави мобілізувати доходи.

Окремим напрямом діджиталізації є посилення кіберстійкості фінансового сектору. У дослідженні OECD наголошено, що цифрова інфраструктура має бути здатною протидіяти кібератакам, оскільки фінансовий сектор є одним із найбільш вразливих до кібершахрайства [265]. У зв'язку з цим цифровізація включає розвиток технологічних засобів кіберзахисту, багаторівневу аутентифікацію, шифрування та системи реагування на інциденти. Такий підхід прямо зміцнює фінансову безпеку, адже стабільність цифрової інфраструктури є базовою умовою стабільності фінансової системи загалом.

Таким чином, діджиталізація посилює фінансову безпеку за кількома взаємопов'язаними напрямками:

- забезпечення прозорості фінансових операцій;
- зниження корупційних ризиків;
- створення відкритих цифрових платформ контролю;
- підвищення точності ризик-орієнтованого аналізу;
- скорочення тіньової економіки;
- зміцнення довіри до фінансових інституцій;
- забезпечення кіберстійкості.

У сукупності ці ефекти формують нову модель фінансової безпеки, у якій цифрова інфраструктура виступає стрижневим елементом стабільності, передбачуваності та контрольованості фінансових процесів.

Розвиток цифрових інновацій формує якісно нову архітектуру фінансової системи, однак їх ефективність у зміцненні фінансової безпеки безпосередньо залежить від здатності держави управляти ризиками, які виникають одночасно з масштабною цифровою трансформацією. Саме діджиталізація, незважаючи на її переваги, загострює низку загроз, пов'язаних із кіберризиками, нерівністю доступу, технологічною залежністю та

регуляторною нестабільністю. Тому оцінка цих ризиків і визначення механізмів їхнього попередження становлять ключову умову формування стійкої моделі фінансової безпеки.

Однією з найбільш критичних груп ризиків є кіберзагрози, які стають домінантним фактором уразливості фінансової інфраструктури. Високий рівень кіберзлочинності, включно з фішингом, крадіжками ідентифікаційної інформації та шкідливим програмним забезпеченням, формує реальну небезпеку для конфіденційності та цілісності фінансових транзакцій [211, с. 1076-1077]. Європейське агентство з кібербезпеки (ENISA) вказує, що сучасні загрози охоплюють також атаки на ланцюги програмних залежностей, дезінформаційні кампанії та злам інтелектуальних пристроїв [241]. Попередження таких ризиків потребує комплексного підходу: регулярного оновлення ІТ-інфраструктури, впровадження систем виявлення інцидентів, шифрування даних та безперервного моніторингу кіберзагроз [211, с. 1081].

Другим важливим ризиком є технологічна залежність та вразливість цифрових систем, що виникає через використання складних ІТ-рішень і хмарних сервісів. Банк міжнародних розрахунків підкреслює, що концентрація технологічних ресурсів у кількох провайдерів може створювати «єдині точки відмови», які в разі збою або атаки призводять до системних фінансових наслідків [237]. Попередження цього ризику можливе шляхом диверсифікації провайдерів, запровадження стандартів операційної стійкості та тестування резервних сценаріїв функціонування цифрової інфраструктури.

Окрему групу ризиків становить інтернет речей (IoT). Незахищені IoT-пристрої можуть використовуватися для кібератак на фінансові установи, зокрема у формі DDoS-атак або спроб вторгнення у внутрішні системи. Для запобігання таким загрозам необхідно: застосовувати сертифіковані пристрої, посилювати протоколи шифрування, проводити аудит IoT-інфраструктури та обмежувати доступність критичних систем для сторонніх пристроїв.

Значний вплив на фінансову безпеку має і нестабільність регуляторного середовища, яку також фіксує Уткіна, підкреслюючи, що відсутність чітких

нормативних стандартів у сфері цифрових фінансів дестабілізує інвестиційний клімат і ускладнює інтеграцію інновацій у фінансову систему [211, с. 1076]. Подолання цього ризику потребує: уніфікації цифрових стандартів, гармонізації із законодавством ЄС, створення регуляторних «пісочниць» для тестування інновацій та посилення відповідальності за порушення цифрової безпеки.

Не менш суттєвим є ризик цифрової нерівності, який авторка визначає як фактор, що посилює соціальну та економічну вразливість населення. Нерівний доступ до електронних послуг та фінансових технологій знижує рівень фінансової інклюзії та обмежує спроможність громадян брати участь у безпечних цифрових операціях. Попередження цього ризику можливе шляхом розвитку цифрової освіти, забезпечення універсального доступу до інтернету, розширення програм електронної ідентифікації та підтримки малих громад у цифровому переході.

Додатково в економічних дослідженнях виділяють ризики фрагментації цифрових платформ, які послаблюють контроль над фінансовими потоками та ускладнюють міжвідомчу взаємодію держави. McKinsey у своєму глобальному огляді вказує, що відсутність інтегрованих систем обміну даними створює можливості для шахрайства, помилок і дублювання інформації [248]. Запобігти цим ризикам можна через: створення єдиних державних реєстрів, підвищення сумісності інформаційних систем, впровадження архітектури «єдиного вікна» та використання стандартизованих протоколів API.

Також дослідники наголошують на поведінкових ризиках, що виникають через низьку цифрову грамотність користувачів. Світовий банк зазначає, що низька компетентність у сфері цифрових фінансів підвищує ймовірність шахрайських транзакцій, помилкових рішень та некоректного застосування інструментів захисту [249]. Запобігання цьому ризику передбачає системні програми цифрової освіти, інтерактивні сервіси навчання клієнтів, розробку простих безпечних фінансових продуктів та механізмів автоматичного попередження про ризикові операції.

У цілому цифрові ризики формують складний багаторівневий комплекс загроз, що впливають на фінансову безпеку через технологічні, поведінкові та регуляторні вразливості. Водночас кожен із цих ризиків може бути ефективно попереджений за умови системного управління: розвитку кіберзахисту, стандартизації інфраструктури, освіти користувачів, гармонізації законодавства та модернізації інституційних підходів до фінансового контролю. Таким чином, інтеграція цифровізації у фінансову систему створює не лише нові загрози, а й можливість побудувати більш стійку, прозору та адаптивну модель фінансової безпеки.

Усвідомлення ризиків і загроз цифрової трансформації є лише передумовою до формування комплексної моделі фінансової безпеки. Наступним логічним кроком є з'ясування того, як саме діджиталізація змінює правове поле фінансової безпеки та створює нові інструменти її забезпечення. Значення цих елементів є системним, оскільки вони впливають не лише на технологічний аспект функціонування фінансових ринків, а й на правову визначеність, прозорість і стійкість державних фінансів.

Першим ключовим напрямом є те, що діджиталізація створює нову правову архітектуру фінансової безпеки, в якій цифрові інструменти стають складовою регуляторних механізмів. Цифрові фінансові технології трансформують традиційні інститути фінансового регулювання, змушуючи держави змінювати підходи до нагляду, контролю та забезпечення стабільності [261]. Це означає, що фінансова безпека більше не може забезпечуватися лише класичними засобами контролю, оскільки цифрові операції мають іншу швидкість, масштаб і технічну складність. Таким чином, цифровізація зумовлює появу нових юридичних категорій, правових обов'язків суб'єктів та реформування регуляторних інститутів.

Другим наслідком цифровізації є формування нових об'єктів правового регулювання, таких як цифрові активи, токени, електронні гаманці, смарт-контракти, електронні реєстри та цифрові транзакції. Європейська комісія у Регламенті MiCA (Markets in Crypto-Assets) підкреслює, що цифрові активи

несуть суттєві ризики для фінансової стабільності й безпеки у разі відсутності правового регулювання та нагляду [281]. Юридичне визнання цифрових активів дозволяє державі контролювати рух капіталів, запобігати відмиванню коштів, забезпечувати захист інвесторів та мінімізувати ризики тіньових фінансових потоків. У результаті виникає необхідність розроблення нових правових конструкцій, які визначають статус цифрової власності, режим обліку цифрових операцій та порядок державного контролю.

Третім елементом є удосконалення правових механізмів державного фінансового контролю через автоматизацію процедур, аналітику великих даних та інтегровані цифрові платформи. Дослідження McKinsey показує, що цифрові системи контролю дозволяють підвищити точність виявлення порушень на 30-50%, скоротити витрати на аудит і зменшити ризики людського фактору [233]. Такі інструменти дають змогу переходити від вибіркового перевірочного до прогностичного ризик-орієнтованого нагляду, який є значно ефективнішим у забезпеченні фінансової безпеки. Це змінює правову природу контролю: він стає безперервним, інтегрованим та аналітично керованим.

Четвертим аспектом є те, що цифровізація вимагає оновлення законодавства у сфері кіберзахисту, фінтеху, AML/CFT та податкового адміністрування, оскільки традиційні норми не відповідають швидкості та складності цифрових операцій. У аналізі Європейського банківського органу (ЕБА) наголошено, що новітні цифрові сервіси створюють ризики, які неможливо врегулювати старими регуляторними моделями, а тому законодавство повинне включати технологічно нейтральні норми, вимоги до алгоритмічної прозорості та стандарти операційної стійкості [282]. Оновлення правового поля дозволяє запобігати системним збоям, протидіяти новим формам фінансових злочинів та забезпечувати адекватний рівень інституційної стійкості.

Значущим фактором цифровізації є також розвиток правових режимів цифрової ідентифікації, які забезпечують достовірність фінансових операцій

та мінімізують ризики шахрайства. За даними Світового банку, системи електронної ідентифікації знижують рівень фальсифікації фінансових документів на 25-40% та підвищують безпеку цифрових транзакцій [255]. Наявність надійної правової інфраструктури е-ідентифікації підсилює контроль за походженням коштів, забезпечує прозорість фінансових операцій і сприяє боротьбі з незаконними фінансовими потоками.

У ширшому сенсі діджиталізація формує культуру фінансової безпеки, у якій правові та технологічні інструменти працюють комплексно. Вона підвищує доступність даних, зміцнює довіру до фінансових інституцій, скорочує тіньову економіку та підсилює інституційну спроможність держави виконувати свої функції в умовах цифрової економіки. Таким чином, цифровізація не лише модернізує фінансові процеси, а й перетворюється на ключовий правовий інструмент забезпечення фінансової безпеки.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні здійснено комплексне теоретико-правове узагальнення та наукове осмислення фінансової безпеки держави, спрямоване на отримання нових обґрунтувань і результатів щодо її правової природи, системних складових, інституційно-правового механізму забезпечення, а також особливостей правового регулювання в умовах воєнного стану та цифрової трансформації. За результатами проведеного дослідження сформульовано такі висновки:

1. Встановлено, що фінансова безпека займає особливе місце у структурі національної та державної безпеки, виконуючи роль фінансового підґрунтя. Саме через фінансову безпеку забезпечується ресурсна основа функціонування державних інституцій, реалізація оборонної, соціальної, економічної та управлінської функцій держави, що дозволяє розглядати її не лише як складову економічної безпеки, а як ключовий інтегруючий елемент загальної системи безпеки держави.

2. Визначено відсутність системного та комплексного нормативного закріплення поняття «фінансова безпека», що негативно впливає на формування єдиної правозастосовної практики та державної політики у цій сфері. У зв'язку з цим обґрунтовано необхідність законодавчої інституціоналізації фінансової безпеки як правової категорії.

3. Доведено, що фінансова безпека є складним багаторівневим явищем, яке не може бути зведене виключно до економічної категорії. Вона поєднує ресурсно-функціональний, статичний і нормативно-правовий виміри, а тому має розглядатися як самостійне правове поняття, що відображає стан захищеності фінансової системи держави, її здатність до стабільного функціонування та протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам.

4. Встановлено, що фінансова безпека обґрунтовано розглядається як багатокomпонентне правове явище, що охоплює систему взаємопов'язаних складових, кожна з яких має власний об'єкт правового регулювання,

інституційне забезпечення та механізми захисту. Бюджетна, боргова, банківська, валютна, грошово-кредитна, інвестиційна безпека, а також безпека небанківського фінансового сектору не є ізольованими елементами, а утворюють цілісну правову модель фінансової безпеки, в межах якої кожен компонент виконує самостійну функцію у забезпеченні стійкості фінансової системи держави.

5. Доведено, що кожна складова фінансової безпеки має прямий функціональний і юридичний зв'язок із відповідним напрямом державної фінансової політики. Грошово-кредитна політика формує підґрунтя для грошово-кредитної, банківської, валютної безпеки та частково безпеки небанківського фінансового сектору, тоді як бюджетна і боргова політика виступають правовою основою відповідно бюджетної та боргової безпеки. Це дає підстави стверджувати, що фінансова безпека є не абстрактним станом, а результатом реалізації цілеспрямованої публічної політики, закріпленої у нормативно-правових актах.

6. Запропоновано базові принципи фінансової безпеки держави, які визначають її методологічну основу, а саме: інтегральність оцінки, адаптивність до внутрішніх і зовнішніх загроз, прозорість та підзвітність фінансової системи, превентивність і координація між державними органами. Саме ці принципи забезпечують системність, передбачуваність та ефективність правового регулювання у сфері фінансової безпеки, а також створюють основу для побудови цілісного механізму захисту національних фінансових інтересів.

7. Доведено, що чинна система нормативного забезпечення фінансової безпеки в Україні залишається розпорошеною та несистемною, оскільки не існує єдиного спеціального нормативно-правового акта, який би комплексно визначав поняття фінансової безпеки, її складові, суб'єктів забезпечення, загрози, принципи та механізми реалізації державної політики у цій сфері. У зв'язку з цим обґрунтовано необхідність прийняття окремого закону про фінансову безпеку, який забезпечив би системність правового регулювання,

чіткість категоріального апарату, узгодженість із міжнародними стандартами та посилення інституційної спроможності держави у протидії фінансовим загрозам.

8. Запропоновано класифікацію правовідносин у сфері забезпечення фінансової безпеки держави, яку систематизовано за чотирма критеріями: за рівнем правового впливу – наднаціональні та національні; за функціональним призначенням – превентивно-регулятивні та правоохоронно-захисні; за характером правосуб'єктності – індивідуалізовані та загальні; за терміном дії – стабільні та ситуаційні. Такий підхід дозволяє розкрити багаторівневу правову природу відносин у сфері фінансової безпеки, чіткіше окреслити механізми їх правового впливу, форми реалізації та місце у системі публічно-правового регулювання.

9. Встановлено, що генезис правового регулювання фінансової безпеки України засвідчує поетапний перехід від фрагментарного нормативного оформлення окремих фінансових інститутів до поступового усвідомлення фінансової безпеки як самостійного напрямку державної політики. Якщо у 1991–1999 роках закладалися лише базові правові та інституційні передумови функціонування фінансової системи, то в період 2000–2014 років відбулася її інституціоналізація у структурі національної безпеки, а з 2014 року і особливо після 2022 року фінансова безпека набула значення стратегічної функції держави, безпосередньо пов'язаної із забезпеченням її суверенітету, обороноздатності та бюджетної платоспроможності.

10. Визначено, що у сучасних умовах воєнного стану правове регулювання фінансової безпеки характеризується підвищеним рівнем адаптивності, гнучкості та ситуативності, що проявляється у спеціальному режимі бюджетного регулювання, спрощенні процедур виконання бюджетних зобов'язань, зміні підходів до міжбюджетних трансфертів і перерозподілу повноважень між органами публічної влади. Такі зміни засвідчують, що фінансова безпека в кризових умовах реалізується не лише через стабільність фінансової системи, а й через здатність держави оперативно перебудовувати

правові механізми управління публічними фінансами відповідно до нових загроз.

11. Встановлено, що система суб'єктів забезпечення фінансової безпеки держави має комплексний і багаторівневий характер, а її ефективність визначається не ізольованою діяльністю окремих органів, а їх функціональною взаємодією. Кожен із суб'єктів виконує спеціалізовану роль у межах єдиного механізму захисту фінансової системи, що дає підстави розглядати інституційний склад фінансової безпеки як цілісну, внутрішньо узгоджену конструкцію публічного управління.

12. Обґрунтовано, що визначальним чинником ефективності системи суб'єктів забезпечення фінансової безпеки є інституційна синергія, за якої спеціалізовані функції окремих органів взаємодоповнюють одна одну та утворюють інтегрований механізм протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам. Саме така модель взаємодії забезпечує не лише стабільність публічних фінансів, а й підтримання економічної незалежності держави, макрофінансової рівноваги та довгострокової стійкості фінансової системи України.

13. Встановлено, що антикорупційна та антикризова політика не є ізольованими напрямками державної діяльності, а формують взаємопов'язаний і функціонально цілісний механізм забезпечення фінансової безпеки держави. Їх нормативна інтеграція у фінансовому, бюджетному, банківському та антикорупційному законодавстві свідчить про те, що захист публічних фінансів потребує одночасного усунення як структурних деформацій, пов'язаних із корупцією, так і кризових факторів, що дестабілізують фінансову систему.

14. Доведено, що корупційні ризики у фінансовій сфері мають системний характер, оскільки охоплюють бюджетну, боргову, валютно-фінансову, податкову та митну підсистеми, викликаючи не лише прямі втрати публічних коштів, а й вторинні макрофінансові наслідки у вигляді дефіциту бюджету, зростання боргового навантаження та підвищення зовнішньої

фінансової залежності. Саме тому діяльність антикорупційних інституцій слід розглядати як невід'ємний елемент механізму забезпечення фінансової безпеки, а не лише як інструмент кримінально-правового реагування.

15. Обгрунтовано, що судова практика у сфері фінансової безпеки виконує не лише правозастосовну, а й системоутворюючу функцію, оскільки саме через судові рішення формуються обов'язкові стандарти тлумачення фінансового, податкового, антикорупційного та конкурентного законодавства. Завдяки цьому суди перетворюють оціночні правові категорії на передбачувані правила поведінки для державних органів і учасників фінансових відносин, що безпосередньо зміцнює правову визначеність і стійкість фінансової системи держави.

16. Визначено, що практика Верховного Суду та Вищого антикорупційного суду має самостійне значення для забезпечення фінансової безпеки держави, оскільки, з одного боку, обмежує надмірну дискрецію контролюючих органів, встановлює високі стандарти доказування та захищає добросовісних учасників фінансових правовідносин, а з іншого – забезпечує притягнення до відповідальності за корупційні зловживання, відшкодування шкоди державі, конфіскацію необгрунтованих активів і використання санкційних механізмів як засобу захисту публічних фінансів.

17. Встановлено, що в умовах воєнного стану фінансова безпека трансформується із загальної характеристики стабільності фінансової системи у спеціальний правовий режим функціонування публічних фінансів, у межах якого визначального значення набувають податкова та бюджетна безпека. Саме їх взаємодія забезпечує здатність держави мобілізувати внутрішні ресурси, підтримувати бюджетну платоспроможність, фінансувати оборонні та соціальні видатки й зберігати фінансовий суверенітет в умовах екзистенційної загрози.

18. Доведено, що податкова політика і податковий контроль у період воєнного стану набули ознак інструментів національної безпеки, оскільки їх функція виходить за межі суто фіскального адміністрування та охоплює

виявлення тіньових фінансових потоків, прихованої господарської діяльності, схем ухилення від оподаткування й обходу санкцій.

19. Обґрунтовано, що головною вразливістю бюджетної безпеки України в умовах війни є недостатність превентивних механізмів контролю за використанням публічних коштів, що підтверджується численними випадками неефективного управління, нецільового використання бюджетних ресурсів і корупційних зловживань у сферах, критично важливих для держави.

20. Обґрунтовано, що інноваційні технології (штучний інтелект, Big Data, блокчейн, цифрова ідентифікація, автоматизовані системи моніторингу транзакцій та інтегровані державні реєстри) виступають не лише інструментами технологічної модернізації, а й засобами безпосереднього зміцнення фінансової безпеки держави. Водночас цифровізація породжує нові ризики – кіберзагрози, технологічну залежність, регуляторну нестабільність, цифрову нерівність і фрагментацію платформ, що зумовлює потребу у формуванні комплексної моделі правового регулювання, заснованої на стандартизації, кіберзахисті, сумісності інформаційних систем, цифровій освіті та гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барановський О.І. Філософія безпеки : монографія : у 2 т. Т. 1. К. : УБС НБУ, 2014. 831 с.
2. Біла-Тіунова Л.Р. Податковий контроль в межах цифрових податкових систем в умовах інтеграції України до ЄС. *Науковий юридичний журнал*. 2024. № 24. С. 61–67.
3. Біла-Тіунова Л.Р. Теоретичні підходи до визначення сутності податкових перевірок та правові обмеження їх здійснення під час дії воєнного стану в Україні. *Juris Europensis Scientia*. 2024. Вип. 5. С. 24–28.
4. Богуцький П.П. Концептуалізація права національної безпеки як системної цілісності. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 18 трав. 2018 р.) : у 2 т. / відп. ред. Г.О.Ульянова. Одеса: Видав. дім «Гельветика», 2018. Т. 1. С. 72–75. С.72.
5. Бойко-Слобожан О.О. Фінансова безпека України в умовах воєнного стану. *Фінансова безпека України: сучасний стан правового регулювання та перспективи розвитку* : зб. тез IX Міжнар. наук.-практ. інтернет конф., присвяченої науковій школі заслуженого юриста України, д.ю.н., професора Віктора Тарасовича Білоуса (26 лист. 2023 р., м. Ірпінь) / Мін-во фінансів України, Державний податковий університет, Асоціація міжнародного навчання та стажування «АМОС», м. Варна, Болгарія, Навч.-наук. ін-т права. Ірпінь : ДПУ, 2023. С. 30–33.
6. Бондарук Т.І. Наукознавчі категорії «школа», «напрямок», «концепція», «течія» в юридичній науці. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 4. С. 15–20.
7. Бригінець О.О. Правове забезпечення валютної безпеки держави як структурного елементу фінансової безпеки держави. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 3 (12). С. 51–54.

8. Бригінець О.О. Правове забезпечення фінансової безпеки України. Дис. ... д-ра юрид. наук. Університет державної фіскальної служби України, Ірпінь, 2017. 464 с.
9. Будник Л., Ронська О., Лісецька Л. Фінансова безпека держави в умовах воєнного стану. *Галицький економічний вісник*. Т. : ТНТУ, 2022. Т. 77. № 4. С. 138–147.
10. Бюджетна система: тенденції розвитку / під ред. В.М. Мазярчука. Київ, 2019. 384 с.
11. Бюджетний кодекс України: Закон України від 8 липня 2010 року № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення 03.12.2025).
12. Вагіна Н. Ключові особливості нового валютного регулювання. Національний банк України, Департамент відкритих ринків, Київ, 2021. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Vagina_pr_23-24.12.2021.pdf?v (дата звернення 13.09.2024).
13. ВАКС визнав винуватими сімох обвинувачених у справі щодо розкрадання державних коштів ексдиректорами державних хлібозаготівельних підприємств. 2025. URL: <https://first.vaks.gov.ua/publications/vaks-vyznav-vynuvatymy-simokh-obvynuvachenykh-u-spravi-shchodo-rozkradannia-derzhavnykh-koshtiv-eksdirektoramy-derzhavnykh-khlibozahotivelnykh-pidpriemstv> (дата звернення 21.11.2025).
14. Верховний Суд підтримав АМКУ у тютюновій справі щодо ТОВ «Тедіс Україна». 2018. URL: <https://amcu.gov.ua/news/verkhovniy-sud-pidtrimav-amku-u-tyutyunoviy-spravi-shchodo-tov-tedis-ukraina> (дата звернення 20.11.2025).
15. Викрито розкрадання понад 733 млн грн та замах на розтрату 788 млн грн. 2025. Національне антикорупційне бюро України. URL: <https://nabu.gov.ua/news/iaayitcia-po-17-grn-dlia-zsu-vykryto-rozkradannia-ponad-733-mln-grn-ta-zamakh-na-zavolodinnia-788-mln-grn/> (дата звернення 17.11.2025).

16. Вирок Вищого антикорупційного суду від 10.06.2024 у справі № 991/5399/23. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?d=5&red=1000030889a3d92af078f762ec969c7990d3bb®num=119620108> (дата звернення 21.11.2025).

17. Висновки за результатами експертизи проекту Закону України «Про державний бюджет України на 2025 рік»: Рішення Рахункової палати 27.09.2024 № 44-1 URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2024/44-1_2024/Vysn_44-1_2024.pdf?utm (дата звернення 12.02.2025).

18. Вищий антикорупційний суд конфіскував активи ексрєгіонала Олійника URL : https://glavcom.ua/country/criminal/vishchij-antikoruptsijnij-sud-konfiskuvav-aktivi-eksrehionala-olijnika-1081949.html#google_vignette (дата звернення 21.11.2025).

19. Віденська конвенція про право міжнародних договорів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text (дата звернення 09.11.2025).

20. Вовк О.О. Теоретико-правовий аналіз співвідношення понять державної та зовнішньої безпеки. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 2. С. 43–48.

21. Гапонюк О.І. Фінансова безпека держави та шляхи її забезпечення. *Вісник Приазовського державного технічного університету*. Серія: Економічні науки. 2014. Вип. 27. С. 81–87. DOI: <https://doi.org/10.31498/2225-6725.27.2014.36455>.

22. Гарбінська-Руденко А.В., Батюк Л.В., Король К.І. Сучасні загрози бюджетній безпеці України: правовий аспект. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 3. Ч. 2. С. 63–68.

23. Гетманець О. Фінансова безпека як об'єкт правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 3. С. 218–223.

24. Головкін Б. М. Механізм запобігання корупції. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 4. С. 254–260.

25. Голоядова Т. О. Податкова перевірка як спосіб податкового контролю у період воєнного стану в Україні. *Juris Europensis Scientia*. 2024. № 5. С. 28–32.

26. Господарсько процесуальний кодекс України : Закон України від 6 листопада 1991 року № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення 14.10.2025)

27. Гуглей В. В. Фінансова політика: теоретичний огляд дефініції. *Юридичний вісник*. 2025. № 2. С. 45–51.

28. Гулієва З., Бойко - Слобожан О. Фінансова безпека держави в умовах воєнного стану. *Фінансова безпека України: сучасний стан правового регулювання та перспективи розвитку*: мат. IX Міжн. наук.-практ. конференції, присвяченої науковій школі заслуженого юриста України, професора, д.ю.н. Віктора Тарасовича Білоуса (м. Ірпінь, 26 жовт. 2023 року). 2023. С. 57-61.

29. Давиденко Н., Гордей О., Скрипник Г., Новицька, О. Загрози фінансовій безпеці держави в умовах воєнного стану. *Збірник наукових праць Державного податкового університету*, 2025. (1), 30-37. URL: <https://doi.org/10.32782/2617-5940.1.2025.5>.

30. Демчишак Н.Б., Шевчук Р.С., Гоменюк К.В. Цифрові технології та інструменти забезпечення фінансової безпеки підприємств у контексті вартісно-орієнтованого управління. *Економіка та суспільство*, 2025. № 73. С. 258–267.

31. Дзюблюк О.В. Теоретичні аспекти координації монетарної і фіскальної політики. *Світ фінансів*. 2019. № 4 (61). С. 72–81.

32. Директива щодо структури і ставок акцизів на тютюнові вироби 2011/64/ЄС. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/EU110048> (дата звернення 03.03.2025).

33. Доступні кредити 5-7-9%: щотижнева статистика. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=7648403c-f5ba-4bdd-9333-ae6c4071618b&title=5-7-9> (дата звернення 23.05.2025).

34. Доцяк І., Плєць І. Фінансова безпека України в умовах війни. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*. 2025. №. 20. С. 130–138.
35. Звіти Аналітичні KSE по публічним закупівлям. 2020-2023. URL: <https://foundation.kse.ua/reports/> (дата звернення 17.09.2025).
36. Економічна безпека та фінансові розслідування: концепти, прагматика, інструментарій забезпечення : колективна монографія. / за заг. ред. д.е.н., доц. Вівчар О.І. Тернопіль. 2019. 395 с.
37. Ефективність діяльності національного антикорупційного бюро України. Звіт за результатами зовнішньої незалежної оцінки (аудиту). 2025. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/otsinka_nabu/finalnyi-zvit-ukr.pdf (дата звернення 21.11.2025).
38. «Робота: Гранти від держави на відкриття чи розвиток бізнесу. URL: <https://me.gov.ua/documents/detail?lang=uk-ua&id=94321ef8-1418-479c-a69f-f3d0fdb8b977&title=robota-grantividderzhavinavidkrittiachirozvitokbiznesu> (дата звернення 30.05.2025).
39. Закон США про податкову звітність за іноземними рахунками. FATCA. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://tax.gov.ua/data/files/411254.pdf> (дата звернення 15.01.2025).
40. Запорожець Т .В. Застосування інтелектуальних технологій та систем штучного інтелекту для підтримки прийняття управлінських рішень. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. 2020. Т. 31(70). № 2. С. 79–85
41. Звіт про результати аудиту відповідності забезпечення діяльності міністерства культури та інформаційної політики України: Рішення Рахункової палати від 22.10.2024 № 49-3. URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2024/49-3_2024/Zvit_49-3_2024.pdf (дата звернення 17.11.2025).
42. Звіт про фінансову стабільність. Національний банк України. Грудень 2019. 50 с. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2019-H2.pdf?v=14 (дата звернення 17.11.2025).

43. Звіт про фінансову стабільність. Національний банк України. Грудень 2023. 50 с. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2023-H2.pdf?v=14 (дата звернення 17.11.2025).
44. Звіт про фінансову стабільність. Національний банк України. Червень 2025. 48 с. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2025-H1.pdf?v=14 (дата звернення 17.11.2025).
45. Звіти про роботу НАБУ. URL: <https://nabu.gov.ua/activity/reports/> (дата звернення 17.11.2025).
46. Іщенко В.В. Податкова складова фінансової безпеки держави. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2012. № 37. С. 35-40
47. Калач Г. Фінансова безпека держави в умовах глобалізації. *Науковий вісник Національної академії державної податкової служби України*. 2004. Вип. 4(26). С. 115–120.
48. Касперович Ю. В. Фіскальна безпека держави в умовах гібридної війни: аналітична доповідь. Київ : Фенікс. 2019. 128 с.
49. Касьяненко Л.М. Правове регулювання оподаткування і його вплив на формування бюджетів. *Журнал східноєвропейського права*. 2024. №120. С. 34–39.
50. Касьяненко, Л.М., Шаркова В.С., Петрук В.П. Правове регулювання штучного інтелекту у фінансовому секторі Екрані. *Ірпінський юридичний часопис*. 2024. 2(15). Р.144–153.
51. КГС ВС визнав законним рішення АМКУ щодо накладення штрафу на ДП «Укрспирт» у розмірі 33 млн грн за зловживання монопольним становищем на ринку. 2020. URL : <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/904008/> (дата звернення 17.02.2025).
52. Кобильнік Д., Россіхіна Г., Россіхін В., Бірюк Д., Руснак А. Моделювання ефективності фінансової системи в умовах цифрової трансформації податкової політики (економічний напрям). *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. Т. 1 (60). 2025. С. 249-258.

53. Кобильнік Д.А. Особливості перерахування міжбюджетних трансфертів в умовах воєнного стану в Україні. *Право та державне управління*. 2023. № 2. С. 207–214.

54. Ковальчук А.Т., Матіос А.В. Валютні резерви: проблеми формування, розміщення та використання. *Економічний часопис – XXI*. 2009. № 11-12. С. 13–16.

55. Ковальчук Н.І. Золотовалютні резерви в контексті національної безпеки: проблеми законодавчого регулювання. *Наукові записки*. 2008. Т. 77. С. 79–82.

56. Кодекс адміністративного судочинства : Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення 17.02.2025).

57. Койчева О.С. Роль бюджетної безпеки в забезпеченні національної безпеки держави. 2022. С. 51-53. URL <http://dspace.onua.edu.ua> (дата звернення 12.05.2024).

58. Коломієць П.В. Правове регулювання податкової безпеки України: дис. ... д-ра юрид. наук. Ірпінь, 2024. 549 с.

59. Коляда Т.А., Гоч І.В. Особливості середньострокового бюджетного планування в Україні в умовах пандемії covid-19. *Економічний простір*. 2020. № 161. С. 26–30.

60. Коляда Ю.В., Феєра Л.І. Макрофінансова стабільність у системі забезпечення національної економічної безпеки. *Економіка та держава*. 2023. № 7. С. 36–43.

61. Комітет з питань бюджету розглянув звіт Рахункової палати за 2024 рік: Прес-служба Апарату Верховної Ради України, 2025 рік. URL: <https://www.rada.gov.ua/print/262538.html> (дата звернення 17.11.2025).

62. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції : ратифікована Законом України від 18.10.2006 № 251-V (251-16) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text (дата звернення 17.02.2025)

63. Кормич А.І. Безпекова детермінанта суверенітету держави. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 18 трав. 2018 р.) : у 2 т. / відп. ред. Г.О. Ульянова. Одеса: Видав. дім «Гельветика», 2018. Т. 1. С. 75–78. С. 77.
64. Коробцова Д.В. Правове забезпечення фінансової безпеки держави в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. С. 141–146.
65. Кравчук Н.Я. Фінансова безпека держави: реальність і доцільність в умовах глобалізації. *Вісник Тернопільської академії народного господарства*. 2000. Вип. 9. С. 121–126.
66. Кравчук Н.Я., Колісник О.Я., Мелих О.Ю. Фінансова безпека: навч.-метод. посіб. Тернопіль: Вектор. 2010. 277 с. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/jspui/bitstream/316497/584/1/book.pdf> (дата звернення 17.02.2025).
67. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 17.02.2025).
68. Кубах Т.Г., Рябушка Л.Б. Боргова безпека України: теоретична та практична складова. *Ефективна економіка*. 2022. Вип. 5. С. 1–12.
69. Латковська Т.А. Антикорупційні органи: боротьба з корупцією в умовах воєнного стану. Національна безпека України в реаліях масштабної військової агресії : колективна монографія / Д.А. Біленець, В.С. Веселий, К.А. Возняковська, Т.А. Латковська та ін. Чернівці, 2024. С. 127–152.
70. Латковська Т.А., Факас І.Б., Генцарюк М.-Д. Д. Правовий статус правоохоронних органів у забезпеченні фінансової безпеки держави. *Актуальні проблеми держави і права*. 2025. № 107. С. 141–147.
71. Левицька М.Б. Теоретико-правові аспекти забезпечення національної безпеки органами внутрішніх справ України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. Київ. 2002. 17 с.

72. Ліпкан В.А. Теорія національної безпеки: підручник. Київ : КНТ. 2009. 631 с.
73. Луніна І.О. Публічні фінанси в макроекономічній політиці зростання : монографія Київ, 2020. 440 с.
74. Лупенко Ю., Радіонов Ю. Фінансова безпека в умовах війни і в період повоєнного відновлення України. *Економіка України*. 2024. № 10. С. 45–65.
75. Луцишин З., Катрич О., Южаніна Н., Хлопчик В. Фінансова безпека держави в умовах війни – детермінанта повоєнного відродження. *Міждисциплінарні експертизи для відновлення і розвитку України*: міжн. наук.-практ. конференція (м. Київ, 5 червня 2025 р.) / упоряд.: Т. Нагорняк, І. Зайченко ; Національний університет «Києво-Могилянська академія», Києво-Могилянська школа професійної та неперервної освіти [та ін.]. Київ: НаУКМА, 2025. С. 30–35.
76. Марченко О.М., Пушак Я.Я., Ревак І.О. Фінансова безпека держави : навч. посібник. Львів. 2020. 356 с.
77. Марченко О.В., Лахова О.В. Адміністративно-правове забезпечення відповідальності за правопорушення у сфері валютного законодавства. *Підприємництво, господарство і право*. 2022. № 12. С. 579–585.
78. Марченко О.М., Пушак Я.Я., Ревак І.О. Фінансова безпека держави : навч. посібник. Львів, 2020. 356 с.
79. Меморандум економічної та фінансової політики. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/Lol_MEFP_Ukraine_2025-03-21.pdf (дата звернення 25.05.2025 р.).
80. Меренкова Л.О. Боргова безпека України: теоретичні засади, стан, перспективи. *Гроші, фінанси і кредит*. 2018. № 15. С. 704–712.
81. Метеленко Н., Глушчевський В., Оглобліна В., Сіліна І. Виклики та загрози фінансовій безпеці держави під час повномасштабної війни. *Humanities studies*. 2025. Вип. 22. С. 262–273.

82. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: затв. наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13> (дата звернення 17.02.2025).

83. Михайленко Д.Г. Практика апеляційної палати ВАКС з перегляду вироків суду першої інстанції. *Актуальні виклики у діяльності Вищого антикорупційного суду*: матеріали II щорічного круглого столу (м. Київ, 30 вересня 2021 р.), Київ. 2021. 138 с.

84. Міністерство оборони України, 2024. URL: <https://mod.gov.ua/news/yaecz-po-17-griven-bilshe-ne-bude-shho-zrobili-dlya-czogo> (дата звернення 17.11.2025).

85. Місюкевич Л.О. Основні засади реалізації контрольних функцій рахункової палати у фінансовій сфері в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: Державне управління. 2020. Т. 31 (70). № 1. С. 6–11.

86. Міщенко В.І., Міщенко С.В. Розвиток механізмів координації монетарної та бюджетної політики в контексті подолання наслідків банківської кризи. 2017. URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/download/2595/2629/6054> (дата звернення 24.09.2024).

87. Міщенко В.І., Науменкова С.В. Вдосконалення механізмів управління операційними ризиками банку. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2022. № 25(53). С. 102–109.

88. Могілевський Л.В. Особливості організаційно-економічного механізму забезпечення фінансової безпеки держави. *Економічна безпека держави в контексті національних інтересів* : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 23 квіт. 2021 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2021. С. 25–26.

89. Молдован О. Фіскальна безпека держави: концептуальні засади нового напрямку досліджень у рамках екосистейт. *Стратегічна панорама*. 2020. № 1/2. С. 86–96.

90. Мякота К.А. Правовий статус органів валютного нагляду на шляху до валютної лібералізації та переходу до вільного руху капіталу. *Право та державне управління*. 2021. № 2. С. 57–61.

91. Настюк В.Я. Сучасні підходи до визначення сутності та поняття державної безпеки. *Сучасний стан та перспективи розвитку сектору безпеки України: публічно-приватні аспекти*: матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків. 16 квітня 2015 р.). Харків. 2015. С. 56–58.

92. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / під заг. ред. М.О. Потебенька, В.Г. Гончаренка. Київ: Форум. 2001. Ч. 2. 942 с.

93. Національна стратегія доходів до 2030 року: URL: https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf (дата звернення 15.11.2024).

94. НБУ оштрафував на 90 млн грн платіжний сервіс NovaPay. URL: <https://forbes.ua/news/nbu-oshtrafuvav-na-90-mln-grn-platizhniy-servis-novapay-u-kompanii-vidreaguvali-06062025-30350> (дата звернення 17.03.2025).

95. Огляд судової практики Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду щодо оцінки реальності господарських операцій за вересень 2018 року – червень 2023 року. URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/Ohliad_otsinka_realnosti_KAS.pdf (дата звернення 17.02.2025).

96. Онисько С., Синявська Л. Боргова безпека держави як складова її фінансової стійкості. *Вісник Львівського національного аграрного університету*. Серія : Економіка АПК. 2014. № 21(1). С. 3–8.

97. Організаційно-економічний механізм протидії тіньовій економіці та корупції : монографія / за заг. ред. А.В. Лісового. Ірпінь. 2024. 246 с.

98. Павленко Б.О., Філоненко С.С. Рахункова палата як орган державного фінансового контролю. *Правові горизонти*. 2019. Вип. 16 (29). С. 64–68.

99. Павленко В.П. Щодо визначення поняття «безпека держави»: проблеми теорії та практики у сучасних умовах війни. *Нове українське право*. 2022. Вип. 3. С. 103–110.
100. Панфілов О.Є. Трансформація податкової політики в умовах дії правового режиму воєнного стану. *Juris Europensis Scientia*. 2024. № 6. С. 77–82.
101. Пасічний М. Монетарна політика в трансформаційній економіці. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2019. № 2. С. 135–150.
102. Петровська С.А. Грошово-кредитна безпека України: проблеми і перспективи. *Правова наука і державотворення в Україні в контексті правової інтеграції*: матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції (21-22 травня 2021 року, м. Суми) / Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/24-25_05_2019/pdf/83.pdf (дата звернення 12.09.2025 р.).
103. Пилипчук В.Г. Еволюція наукових поглядів стосовно поняття «державна безпека». *Стратегічна панорама*. 2006. № 2. С. 17–20.
104. Положення про здійснення операцій із валютними цінностями : Постанова Правління Національного Банку України від 02.01.2019 № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002500-19#Text> (дата звернення 25.09.2024).
105. Положення про політику управління міжнародними (золотовалютними) резервами України: Рішення Правління Національного Банку України від 26.04.2018 № 229-рш. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr229500-18#Text> (дата звернення 25.09.2024).
106. Полторак А. С. Теоретична концептуалізація фінансової безпеки держави. *Фінансовий простір*. 2020. № 4(40). URL: <https://fp.lnu.edu.ua/index.php/fp/article/view/792> (дата звернення 11.02.2024).

107. Полторак А.С. Фінансова безпека держави в умовах глобалізаційних змін: теорія, методологія, практика : монографія. Миколаїв. 2019. 463 с.

108. Полторак А.С., Нестерчук Т.В., Постушенко В.Ю. Роль податкового регулювання у забезпеченні фінансово-економічної безпеки України в умовах зростання тіньової економіки. *Modern Economics*. 2025. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/the-role-of-tax-regulation/> (дата звернення 17.10.2025).

109. Постанова Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду від 16.06.2023 у справі № 991/265/23 URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?d=5&red=100003c18b56bec09b4eea826d0a57a4fb6ffb®num=111734983> (дата звернення 14.11.2025).

110. Постанова Верховного Суду від 28 лютого 2023 року у справі № 640/9004/20. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/rishennya_sud_palat/2023_03_14_640_9004_20 (дата звернення 14.11.2025).

111. Постанова Касаційного адміністративного суду Верховного Суду від 26.06.2018 у справі № 804/4874/16. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_kas_vp_vid_26_06_2018_roku_u_spravi_804_4874_16/ (дата звернення 15.11.2025).

112. Постанова Касаційного адміністративного суду Верховного Суду від 29 січня 2021 року у справі 826/8752/16. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=94511930&red=100003ae1f96452d52085f8c42ea7174d8ed7c&d=5> (дата звернення 14.11.2025).

113. Постанова Касаційного адміністративного суду Верховного Суду від 23 жовтня 2020 року у справі 826/10616/17. URL: <https://clarity-project.info/court/decision/92385406> (дата звернення 14.11.2025).

114. Постанова Касаційного адміністративного суду Верховного Суду від 24 вересня 2020 року у справі 806/647/16. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_kas_vp_vid_27_09_2020_roku_u_spravi_806_647_16 (дата звернення 14.11.2025)

115. Постанова Касаційного адміністративного суду Верховного Суду від 30 червня 2021 року у справі 804/1267/16. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=98054554&red=1000035e7c1e99f07b0c4feffc70495caed151&d=5> (дата звернення 15.11.2025)

116. Постанова Касаційного адміністративного суду Верховного Суду від 28 лютого 2024 року у справі № 280/546/22. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=117317734&red=100003e88d32df89ee1f9d911670634f58b2e5&d=5> (дата звернення 15.11.2025).

117. Постанова Касаційного адміністративного суду Верховного Суду від 20 травня 2021 у справі № 826/16627/18. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/97054905> (дата звернення 14.11.2025).

118. Постанова Касаційного адміністративного суду Верховного Суду від 09 серпня 2024 року у справі № 320/12167/23. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_kas_vp_vid_09_08_2024_roku_u_spravi_320_12167_23/ (дата звернення 15.11.2025).

119. Постанова Касаційного адміністративного суду Верховного Суду від 28 лютого 2024 року у справі № 280/546/22. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?d=5&red=100003e88d32df89ee1f9d911670634f58b2e5®num=117317734> (дата звернення 14.11.2025).

120. Постанова Касаційного адміністративного суду Верховного Суду від 13.03.2025 у справі № 500/7072/23. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?d=5&red=1000032bb632a2200a70ffc261464ed4522e13®num=125825496> (дата звернення 15.11.2025).

121. Постанова Касаційного адміністративного суду Верховного Суду від 09.02.2023 у справі № 160/6571/20. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_kas_vp_vid_09_02_2023_roku_u_spravi_160_6571_20/ (дата звернення 15.11.2025).

122. Постанова Касаційного адміністративного суду Верховного Суду від 13 березня 2025 року у справі № 500/7072/23. URL: <https://iplex.com.ua>

/doc.php?d=5&red=1000032bb632a2200a70ffc261464ed4522e13®num=125825496 (дата звернення 14.11.2025).

123. Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 26.09.2023 у справі № 910/2422/22. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=113794231&red=100003ea2598db771c81c0e7d53d069c2720ea&d=5> (дата звернення 15.11.2025).

124. Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 28.07.2022 у справі № 910/702/17. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=105571769&red=100003eae77a26163d8d6827331245920b042&d=5> (дата звернення 15.11.2025).

125. Правила системи електронних платежів Національного банку України : Рішення Ради Платіжної організації системи електронних платежів Національного банку України протокол від 13 липня 2017 року № 1 із змінами від 2024 року. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Rules_13072017_1_SEP (дата звернення 17.02.2025).

126. Практика Верховного Суду з корупційних злочинів (узагальнення проведено суддею Лесею Федорак станом на 22.08.2022). URL: https://hcac.court.gov.ua/hcac/gromadyanam/supreme_practice/ (дата звернення 21.09.2025).

127. Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26 листопада 1993 року № 3659-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#Text> (дата звернення 24.01.2025).

128. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 7 грудня 2000 року № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення 24.01.2025).

129. Про валюту і валютні операції: Закон України від 21.06.2018 № 2473-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text> (дата звернення 24.01.2025).

130. Про вдосконалення розрахунків за операціями із цінними паперами в Європейському Союзі та про центральних депозитаріїв цінних

паперів, а також про внесення змін і доповнень до директив 98/26/ЄС і 2014/65/ЄС та Регламенту (ЄС) № 236/2012: Регламент (ЄС) № 909/2014 Європейського Парламенту і Ради від 23 липня 2014 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_054-14#Text (дата звернення 24.03.2025).

131. Про верифікацію та моніторинг державних виплат : Закон України від 3 грудня 2019 року № 324-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324-20#Text> (дата звернення 24.01.2025).

132. Про Вищий антикорупційний суд: Закон України від 7 червня 2018 року № 2447-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text> (дата звернення 24.01.2025).

133. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо скасування мораторію на проведення податкових перевірок: Закон України від 09.11.2023 № 3453-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3453-20#Text> (дата звернення 17.03.2025).

134. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> (дата звернення 17.03.2025).

135. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану: Закон України від 24.03.2022 № 2142-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-20#Text> (дата звернення 17.03.2025).

136. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві : Закон України від 16 січня 2020 року № 466-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/466-20#Text> (дата звернення 17.03.2025).

137. Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, спиртових дистилатів, біоетанолу, алкогольних напоїв, тютюнових виробів,

тютюнової сировини, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального : Закон України від 18 червня 2024 року № 3817-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3817-20#Text> (дата звернення 24.01.2025).

138. Про державну допомогу суб'єктам господарювання: Закон України від 01.07.2014 № 1555-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18#Text> (дата звернення 25.01.2025).

139. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги: Закон України від 5 жовтня 2017 року № 2155-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text> (дата звернення 15.09.2025).

140. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення 25.01.2025).

141. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 6 грудня 2019 року № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text> (дата звернення 24.01.2025).

142. Про запровадження правових і організаційних заходів щодо мораторію на безпідставні перевірки та втручання державних органів у діяльність бізнесу й стимулювання економічного зростання в Україні: Рішення РНБО від 21.07.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0035525-25#Text> (дата звернення 17.03.2025).

143. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності : Закон України від 11 вересня 2003 року № 1160-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text> (дата звернення 02.10.2025).

144. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні: Постанова Національного Банку України № 368 від 28.08.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01#Text> (дата звернення 02.10.2025).

145. Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України: наказ Міністерства економіки України від 02.03.2007 № 60 (втрата чинності від 29.10.2013). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0060665-07#Text> (дата звернення: 30.01.2025).

146. Про затвердження Положення про Державну службу фінансового моніторингу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 липня 2015 р. № 537. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення 23.01.2025).

147. Про затвердження Положення про ліцензування банків : Постанова Правління Національного Банку України № 149 від 22.12.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0149500-18#Text> (дата звернення 02.10.2025).

148. Про затвердження Положення про Міністерство фінансів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/375-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення 24.01.2025).

149. Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах: Постанова Правління Національного Банку України № 64 від 11.06.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18#Text> (дата звернення 03.10.2025).

150. Про затвердження Положення про порядок здійснення оверсайту платіжної інфраструктури в Україні: Постанова Правління Національного Банку України від 24.08.2022 № 187. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0187500-22#n12> (дата звернення 02.10.2025).

151. Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 227. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-%D0%BF#n15> (дата звернення 25.01.2025).

152. Про затвердження Порядку відрахування до державного бюджету частини чистого прибутку (доходу) державними унітарними підприємствами та їх об'єднаннями : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2011 р. № 138. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/138-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення 25.09.2025).

153. Про затвердження Порядку зупинення реєстрації податкової накладної/розрахунку коригування в Єдиному реєстрі податкових накладних : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 грудня 2019 року № 1165. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1165-2019-%D0%BF> (дата звернення 25.09.2025).

154. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 8 липня 2010 року № 2464-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17#Text> (дата звернення 27.09.2025).

155. Про надання фінансової державної підтримки : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 28. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 27.09.2025).

156. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text> (дата звернення 26.01.2025).

157. Про Національний банк України : Закон України від 20 травня 1999 року № 679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14> (дата звернення 02.10.2025).

158. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення 20.06.2025).

159. Про основні засади грошово-кредитної політики на середньострокову перспективу: Рішення Ради Національного банку України від 11.09.2024 № 16-рд. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Decision_11092024_16-rd (дата звернення 02.10.2025 р.)

160. Про основні засади забезпечення кібербезпеки в Україні : Закон України від 5 жовтня 2017 року № 2163-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text> (дата звернення 13.05.2025).

161. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні: Закон України від 26.01.1993. № 2939-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text> (дата звернення: 17.06.2025).

162. Про платіжні послуги: Закон України від 30 червня 2021 року № 1591-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#n1249> (дата звернення 16.10.2025).

163. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення 16.10.2025).

164. Про публічні закупівлі: Закон України від 25 грудня 2015 року № 922-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19> (дата звернення 26.11.2025).

165. Про санкції : Закон України від 14 серпня 2014 року № 1644-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text> (дата звернення 26.11.2025).

166. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб : Закон України від 23 лютого 2012 року № 4452-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17#Text> (дата звернення 16.10.2025).

167. Про стратегію національної безпеки України: Указ Президента України від 12.02.2007 року № 105 (втрата чинності 26.05.2015). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/105/2007#Text> (дата звернення: 30.01.2025).

168. Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері: розпорядження Кабінету Міністрів України 15.08. 2012 р. № 569-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-%D1%80#Text> (дата звернення 05.07.2025).

169. Про схвалення Національної стратегії доходів до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2023 р. № 1218-р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1218-2023-%D1%80#Text> (дата звернення 15.11.2024).

170. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022-2025 роки та плану заходів з її реалізації : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1805-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-2021-%D1%80#Text> (дата звернення 13.06.2025).

171. Про управління об'єктами державної власності : Закон України від 21 вересня 2006 року № 185-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16#Text> (дата звернення 15.11.2025).

172. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17 березня 2011 року № 3166-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text> (дата звернення 25.01.2025).

173. Проект Концепції фінансової безпеки України: підготовлений за доручення Міжвідомчої комісії з питань фінансової безпеки при РНБОУ. Координатор проекту – ЗАТ «Українське агентство фінансового розвитку». Розробники: д.е.н. Барановський О.І., к.е.н. Блащук Ю.О., Пузяк М.І., Новошинська Л.В., Резнікова О.О., Романченко О.В., Стасюк Ф.Ф., Фещенко В. URL: <https://ufin.com.ua/konsercia/008.doc> (дата звернення 07.07.2025).

174. Проць І.М. Принципи здійснення валютного контролю в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 5. С. 296–300.

175. Проць І.М. Нормативно-правове забезпечення фінансової безпеки в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 5. С. 385–390.

176. Рахункова палата провела аудит щодо безпеки у школах: 33% учасників освітнього процесу не забезпечені укриттями. 2024. URL: <https://rp.gov.ua/PressCenter/News/?id=2016> (дата звернення 17.11.2025).

177. Рахункова палата України. Річні звіти про результати аудиту та ефективність використання бюджетних коштів (2018–2023). URL: <https://rp.gov.ua/Activity/Reports> (дата звернення 27.01.2025).

178. Рішення ВАКС від 28.02.2025 у справі № 991/699/25 (2-а/991/2/25)
URL: https://court.gov.ua/storage/portal/hcac/administrative/judgments/991_699_25_28.02.2025.pdf (дата звернення 16.11.2025).

179. Рішення Європейського суду з прав людини від 14 квітня 2009 року у справі Társaság a Szabadságjogokért v. Hungary. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-92171> (дата звернення 16.11.2025).

180. Рішення Європейського суду з прав людини від 23 лютого 1995 року у справі Gasus Dosier- und Fördertechnik GmbH v. Netherlands. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57993> (дата звернення 14.11.2025).

181. Рішення Європейського суду з прав людини від 3 липня 2003 року у справі Buffalo S.R.L. v. Italy. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61183> (дата звернення 14.11.2025).

182. Рішення Європейського суду з прав людини від 30 серпня 2007 року у справі J.A. Pye (Oxford) Ltd and J.A. Pye (Oxford) Land Ltd v. The United Kingdom. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-82250> (дата звернення 15.11.2025).

183. Рішення Загального суду ЄС у справі T-279/02 Degussa AG v. Commission, від 5 квітня 2006 року. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62002TJ0279> (дата звернення 14.11.2025).

184. Рішення Суду ЄС у з'єднаних справах C-80/11 та C-142/11 Mahagében és Dávid, від 21 червня 2012 року. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62011CJ0080> (дата звернення 16.11.2025).

185. Рішення Суду ЄС у справі C-212/11 Jyske Bank Gibraltar Ltd v. Administración del Estado, від 25 квітня 2013 року. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62011CJ0212> (дата звернення 15.11.2025).

186. Рішення Суду ЄС у справі C-255/02 Halifax plc, від 21 лютого 2006 року. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62002CJ0255> (дата звернення 14.11.2025).

187. Рішення Суду ЄС у справі C-277/14 PPUH Stehsemp, від 22 жовтня 2015 року. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62014CJ0277> (дата звернення 16.11.2025).

188. Рішення Суду ЄС у справі C-49/92 P Commission v. Anic Partecipazioni, від 8 липня 1999 року. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61992CJ0049> (дата звернення 16.11.2025).

189. Саввопуло К. В. Особливості правового забезпечення фінансової безпеки України в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2025. № 3. С. 92–99.

190. Свистун Я.В., Загуменна Ю.О. Фінансова безпека як складова національної безпеки: понятійно-категоріальний апарат. *Актуальні питання забезпечення фінансової безпеки держави в умовах глобалізації* : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 17 лют. 2022 р.).

191. Свірко С.В. Бюджетна безпека як ланцюговий елемент складових державної безпеки: державно-управлінські аспекти. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. № 5. С. URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/5_2021/5.pdf (дата звернення 05.07.2024).

192. Селіверстова І., Лащенко О., Шапошнікова С. Боргова безпека як елемент фінансової безпеки держави. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2010. № 3. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2010_3/Laschenko_310.htm.

193. Ситник Н.С., Кравченко Б.О. Фінансова безпека держави: загрози та виклики в умовах війни. *Modern Economics*. 2024. № 44(2024). С. 181–189.

194. Сідор М. І. Вплив цифровізації на бюджетну систему України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 467–471.

195. Сідор М.І., Омельченко І.І. Бюджетна система України в сучасних умовах. *Juris Europensis Scientia*. 2024. Вип.1. С. 112–119.

196. Сіташ Т.Д. Фінансова політика держави: прагматика та проблематика. *Академічний огляд*. 2015. №1 (42). С. 29–34.

197. Стоян В.І. Казначейська система виконання бюджету : навчальний посібник / В.І. Стоян, В.М. Русін. Тернопіль : Астон, 2015. 372 с.

198. Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року: Указ Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text> (дата звернення: 12.06.2025р.)

199. Стратегія Національного Банку України до 2025 року. 2022. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_NBU_2021-2022.pdf (дата звернення 03.12.2025)

200. Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни»: Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (дата звернення 05.07.2025).

201. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року: Постанова Правління НБУ, НКЦПФР, Мінфіну та ФГВФО від 2020 р. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_finsector_NBU.pdf?v=14 (дата звернення 03.12.2025).

202. Суд конфіскував активи російського олігарха Шелкова на 1,2 млрд грн. 2024. URL: <https://finclub.net/news/sud-konfiskuvav-reshtu-aktyviv-rosiiskoho-oliharkha-shelkova-na-1-2-mlrd-hrn.html> (дата звернення 16.11.2025).

203. Суд конфіскував понад \$10 мільйонів пропагандиста Вишинського. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/4003091-sud-konfiskuvav-ponad-10-miljoniv-propagandista-visinskogo.html> (дата звернення 16.11.2025).

204. Суд стягнув в дохід держави майно Ротенбергів. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?id=994aedd8-9b37-4f89-a304-6c68d76d4fc2&lang=uk-UA&title=SudStiagnuvVDokhid> (дата звернення 16.11.2025).

205. Суханова А.В. Основні передумови створення казначейської системи виконання бюджетів в Україні. *Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України*. 2018. № 1. С. 221–238.

206. Тарасова О.В. Фінансова політика і бюджетна безпека України. *Економіка харчової промисловості*. 2018. Т. 10, Вип. 1. С. 76–80.
207. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є.В. Білозьоров, В.П. Власенко, О.Б. Горова, А.М. Завальний, Н.В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С.Д. Гусарєва, О.Д. Тихомирова. Київ: НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
208. Трандафіл А.К. Фінансова безпека України в умовах глобалізації. *Культура народів Причорномор'я*. 2001. № 16. С. 97–100.
209. Угода між Урядом України та Урядом Сполучених Штатів Америки для поліпшення виконання податкових правил й застосування положень Закону США «Про податкові вимоги до іноземних рахунків» (FATCA): ратифіковано Законом України від 29.10.2019 № 229-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840_005-17#Text (дата звернення 03.06.2025).
210. Управління фінансовою безпекою економічних суб'єктів: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів економічних і юридичних спеціальностей усіх форм навчання / С.М. Фролов, О.В. Козьменко, А.О. Бойко та ін.; за заг. ред. дракон. наук, проф. С.М. Фролова. Суми: ДВНЗ "УАБС НБУ", 2015. 332 с.
211. Уткіна М.С. Цифровізація та вплив на фінансову безпеку в Україні: виклики та перспективи. *Наукові перспективи*. 2023. № 11(41). С. 1075–1083.
212. Ухвала Апеляційної палати ВАКС від 06.11.2025 у справі № 991/528/19, документ № 131746479. URL: <https://hacc-decided.ti-ukraine.org/uk/documents/131746479> (дата звернення 15.11.2025).
213. Фулей Т. Втручання у право власності : коментар до справи «Інтерсплав проти України». *Судова практика*. 2012. № 3 (117) URL: <https://www.nsj.gov.ua/files/1445519926№%203%20Інтерсплав.pdf> (дата звернення 15.11.2025).
214. Чупрій Л. Політика національної безпеки Української держави в гуманітарній сфері: концептуально-інституційний аналіз. Київ. 2015. 508 с.

215. Швець Д.В. Аналіз актуальних заходів забезпечення фінансової безпеки держави. *Економічна безпека держави в контексті національних інтересів* : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 23 квіт. 2021 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2021. 174 с.

216. Шейко В., Кушнарєнко Н. Організація та методика науково-дослідницької діяльності. Київ: Знання, 2006. 307 с.

217. Штанцель С.Е. Фінансова безпека держави як об'єкт публічного управління: теоретичні та методологічні підходи. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 13. С. 193–199.

218. Штанцель С.Е. Стратегії забезпечення фінансової безпеки як складової національної безпеки України. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2024. № 3. С. 78–84.

219. Юридична енциклопедія : у 6 т. / Ю. С. Шемшученко. К. 2001. Т. 3 : К–М. 792 с.

220. Янчук А.О. Особливості вдосконалення нормативно-правового забезпечення державної безпеки України у сучасних умовах. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія «Юридична». 2016. Вип. 1. 351 с. С. 342–355.

221. Яремчук, І.М. Генезис Рахункової палати України. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2020. № 1(45). С. 115–123.

222. Afonso A., Jalles J.T. Fiscal forecasting errors and budgetary institutions. *European Journal of Political Economy*. 2019. URL: [https://repositorio.ulisboa.pt/bitstream/10400.5/25504/1/AAFONSO,%20JTJALLE S,%20Fiscal%20Studies.%202019.pdf](https://repositorio.ulisboa.pt/bitstream/10400.5/25504/1/AAFONSO,%20JTJALLE%20S,%20Fiscal%20Studies.%202019.pdf) (дата звернення 04.05.2025).

223. Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism. International monetary fund. 2023. URL: <https://www.imf.org/en/topics/financial-integrity/amlcft> (дата звернення 24.02.2025).

224. Arzinger. Banking & Finance in Ukraine 2023: CEE Legal Matters. 2023. URL: <https://ceelegalmatters.com/banking-2023/banking-ukraine-2023> (дата звернення: 30.01.2025).

225. Banking Sector Monitoring Ukraine. 2020. URL: https://www.german-economic-team.com/wp-content/uploads/2022/03/GET_UKR_PB_07_2020_en.pdf (дата звернення 11.09.2024).

226. Bernanke B.S., Gertler M. Financial Fragility and Economic Performance. *The Quarterly Journal of Economics*. 1990. Vol. 105(1), pp. 87–114. URL: https://econpapers.repec.org/article/oupqjecon/v_3a105_3ay_3a1990_3ai_3a1_3ap_3a87-114.htm (дата звернення 21.11.2023).

227. Braithwaite V. Taxing Democracy: Understanding Tax Avoidance and Evasion. 2002. URL: https://www.researchgate.net/publication/242297499_Taxing_Democracy (дата звернення 17.03.2025).

228. Chumakova I. History and development of auditing in public sector in Ukraine. *2nd Balkans and Middle East Countries Conference on Auditing and Accounting History*. Istanbul. 2010, September 15-18. URL: https://www.academia.edu/12304726/HISTORY_AND_DEVELOPMENT_OF_AUDITING_IN_PUBLIC_SECTOR_IN_UKRAINE (дата звернення: 17.06.2025).

229. Commission staff working document. Ukraine 2023 Report. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52023SC0699> (дата звернення 10.08.2025)

230. Competition Laws and Regulations in Ukraine: CEELM Legal Comparative Guide, 2024. URL: <https://ceelegalmatters.com/briefings/26172-competition-and-laws-and-regulations-in-ukraine> (дата звернення: 17.06.2025).

231. Court confirmed the legitimacy of additional accrual of 70 million UAH to the construction company for fictitious operations. URL: <https://tax.gov.ua/en/mass-media/news/print-469725.html> (дата звернення 03.09.2025).

232. Credit Rating Agencies (Moody's, S&P, Fitch). Sovereign Rating Reports on Ukraine (2015–2023). URL: https://mof.gov.ua/en/credit_ratings_2019-345 (дата звернення 03.08.2025).

233. Derisking digital and analytics transformations. McKinsey & Company. 2021. URL: <https://www.mckinsey.com/capabilities/risk-and-resilience/our-insights/derisking-digital-and-analytics-transformations#/> (дата звернення 03.08.2025).

234. Directive 2015/849 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2015. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2015/849/oj/eng> (дата звернення 04.10.2025).

235. Directive 2018/1673 of the European Parliament and of the Council of 23 October 2018. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2018/1673/oj/eng> (дата звернення 04.10.2025).

236. Directive 2018/843 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2018. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2018/843/oj/eng> (дата звернення 04.10.2025).

237. Doerr S., Frost J., Gambacorta L., Shreeti V. Big techs in finance. 2023. URL : <https://www.bis.org/publ/work1129.pdf> (дата звернення 13.03.2025).

238. Douglas W.A., János B., Ross P.B., FinTech, RegTech, and the Reconceptualization of Financial Regulation. *Northwestern Journal of International Law & Business*. 2017. № 37(3), p. 371–413 URL: <https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/njilb/vol37/iss3/2> (дата звернення 14.03.2025).

239. Durmanov, A., Bartosova, V., Drobiazko, S., Melnyk, O., Filippov, V. Mechanism to ensure sustainable development of enter-prises in the information space. *Entrepreneurship and Sustainability Issues*. 2019. 7(2), P. 1377-1386. DOI: [http://doi.org/10.9770/jesi.2019.7.2\(40\)](http://doi.org/10.9770/jesi.2019.7.2(40)).

240. Eisenhardt K.M. Agency Theory: An Assessment and Review. *Academy of Management Review*, 1989. № 14, p. 57–74. URL: <https://doi.org/10.5465/amr.1989.4279003> (дата звернення 12.03.2025).

241. ENISA Threat Landscape 2023. URL: <https://www.enisa.europa.eu/publications/enisa-threat-landscape-2023> (дата звернення 12.08.2025).

242. European Commission. Association Agreement Implementation Reports (2018–2023). URL: https://commission.europa.eu/publications/implementation-reports_en (дата звернення 11.08.2025).

243. Financing of Ukraine's security and defense sector in 2022 amounted to 1 536,6 billion hryvnias or 32,5 percent of GDP: National Security and Defense Council of Ukraine. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/en/Diialnist/6014.html?PRINT> (дата звернення 17.11.2025).

244. FinTech Action Plan: For a more competitive and innovative European financial sector. European Commission. 2018. URL: https://finance.ec.europa.eu/publications/fintech-action-plan-more-competitive-and-innovative-european-financial-sector_en (дата звернення 12.08.2025).

245. Fiscal Transparency Evaluation: Ukraine. 2019. URL: <https://internationalbudget.org/open-budget-survey/country-results/2019/ukraine> (дата звернення 10.08.2025).

246. Flood J., Robb M. Professions and Expertise: How Machine Learning and Big Data Are Transforming the Practice of Law. *Journal of Professions and Organization*. 2019. № 6(3).p. 443–482 URL: <https://repository.law.miami.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4566&context=umlr> (дата звернення 03.01.2024).

247. Fraud and error in the benefit system: financial year 2017 to 2018 estimates. 2018. URL: <https://www.gov.uk/government/statistics/fraud-and-error-in-the-benefit-system-financial-year-2017-to-2018-estimates> (дата звернення 19.01.2024).

248. Global Digital Trust Insights. McKinsey & Company. 2022. URL : <https://www.pwc.es/es/publicaciones/digital/global-digital-trust-2022.pdf> (дата звернення 03.08.2025).

249. Global Financial Inclusion and Consumer Protection (FICP) Survey. 2022. URL : <https://www.worldbank.org/en/topic/financialinclusion/brief/ficpsurvey> (дата звернення 03.08.2025).

250. Global Forum on Transparency and Exchange of Information for Tax Purposes. 2024. URL: <https://www.oecd.org/en/about/news/announcements/2024/07/global-forum-publishes-new-peer-review-reports-on-transparency-and-exchange-of-information-on-request-for-ecuador-israel-lithuania-moldova-sint-maarten-and-sweden.html> (дата звернення 03.08.2025).

251. Gomber P., Koch J.-A., Siering M. Digital Finance and Fintech: Current Research and Future Research Directions. *Journal of Business Economics*, Forthcoming. 2017. URL: <https://ssrn.com/abstract=2928833> (дата звернення 03.04.2025).

252. Guidelines for Internal Control Standards for the Public Sector. URL: https://www.issai.org/wp-content/uploads/2019/08/intosai_gov_9100_e.pdf (дата звернення 12.11.2024).

253. Gvozdiy V., Bublichenko V. Snapshot: tax litigation in Ukraine. 2023. URL : <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=c8a0d623-2fd8-4775-8247-7eaeefc1624e> (дата звернення 15.02.2025).

254. Harmful tax practices. 2019. URL: <https://www.oecd.org/en/topics/harmful-tax-practices.html> (дата звернення 15.02.2025).

255. ID4D – Global Dataset on Identification Systems. World Bank. Washington, DC. 2021. URL: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099020824141510923> (дата звернення 03.08.2025).

256. Kobylnik, D., Dmytryk, O., Sereda, O., Isaiev, A., Kotenko, A. Improving the governance and legal framework for implementing financial and fiscal innovation in a digitalized environment. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologie*. 2022. 5/13 (119). 2022. P. 108–116.

257. Liran Antebi Artificial Intelligence and National Security in Israel. URL: <https://www.inss.org.il/publication/artificial-intelligence-and-national-security-in-israel/> (дата звернення: 17.03.2025 р.).

258. Loi n° 2003-706 du 1 août 2003 de sécurité financière: Закон Франції від 01.08.2003 року. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/loda/article_lc/LEGIARTI000006713749 (дата звернення 07.07.2025).

259. Mishkin F.S. The economics of money, banking and financial markets. <https://unitimesofficial.wordpress.com/wp-content/uploads/2020/10/the-economics-of-money-banking-and-financial-markets-mishkin-f.-s.-2011.pdf> (дата звернення 10.10.2024).

260. MONEYVAL. Mutual Evaluation Reports. URL: <https://www.coe.int/en/web/moneyval> (дата звернення 12.11.2025).

261. Mykhailiuk G., Rustamzade A., Bakhishov A. Digitalization of financial services and challenges of adaptation of control. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*. 2021. № 3(38), p. 46–55. URL : https://www.researchgate.net/publication/353477748_DIGITALIZATION_OF_FINANCIAL_SERVICES_AND_CHALLENGES_OF_ADAPTATION_OF_CONTROL (дата звернення 10.04.2025).

262. Oates W.E. Fiscal Federalism. 1997. URL: <https://www.elibrary.imf.org/downloadpdf/book/9781557756633/9781557756633.pdf> (дата звернення 05.02.2025).

263. OECD Competition Papers. Organisation for Economic Co-operation and Development. URL: <https://www.oecd.org/competition/> (дата звернення 22.06.2025)

264. OECD Fiscal Decentralisation Database. URL: <https://www.oecd.org/en/data/datasets/oecd-fiscal-decentralisation-database.html> (дата звернення 22.06.2025).

265. OECD Policy Framework on Digital Security 2022. URL : <https://doi.org/10.1787/a69df866-en> (дата звернення 22.06.2025).

266. OECD Sovereign Borrowing Outlook 2020. URL: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-sovereign-borrowing-outlook-2020_dc0b6ada-en.html (дата звернення 22.06.2025).

267. OECD. Compliance Risk Management: Managing and Improving Tax Compliance. 2014. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2012/06/compliance-risk-management_b5c9ee56/4efbff23-en.pdf (дата звернення 22.06.2025).

268. OECD. Global Insurance Market Trends. 2024. URL: https://www.oecd.org/en/publications/global-insurance-market-trends-2024_5b740371-en.html (дата звернення 22.06.2025).

269. OECD. Review of Anti-Corruption Reforms in Ukraine under the Fifth Round of Monitoring: The Istanbul Anti-Corruption Action Plan. 2024. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/03/review-of-anti-corruption-reforms-in-ukraine-under-the-fifth-round-of-monitoring_b824ee81/9e03ebb6-en.pdf (дата звернення 22.06.2025).

270. OECD. Tax Administration 2017. Comparative Information on OECD and Other Advanced and Emerging Economies. URL: https://www.oecd.org/en/publications/tax-administration-2017_tax_admin-2017-en.html (дата звернення 10.02.2025).

271. Oleg Reznik, Olga Getmanets, Andrii Kovalchuk and ot. Financial security of the state. *Journal of Security and Sustainability Issues*. 2020. Vol. 9, № 3. P. 843–852.

272. Ozili P.K. Impact of Digital Finance on Financial Inclusion and Stability. *Borsa Istanbul Review*. 2018. URL: <https://doi.org/10.1016/j.bir.2017.12.003> (дата звернення 05.05.2025).

273. Philippon T. The FinTech Opportunity. National Bureau of Economic Research. 2016. URL : https://www.nber.org/system/files/working_papers/w22476/w22476.pdf (дата звернення 13.06.2025).

274. Poburko O., Synyutka N., Horyslavets P., Mazur, A., Kurylo O. Exchange of Experience in the Use of Digital Procurement Tools to Prevent Corruption in the Public and Business Sectors in Ukraine and V4. *Knowledge and Digitalisation Against Corruption and Fraud*. 2024. URL: https://www.researchgate.net/publication/389965137_Exchange_of_Experience_in_the_Use_of

_Digital_Procurement_Tools_to_Prevent_Corruption_in_the_Public_and_Business_Sectors_in_Ukraine_and_V4 (дата звернення 15.03.2025).

275. Pochenchuk, G. Issue of Country Financial Security Governance. *Forum Scientiae Oeconomia*. 2014. 2(2). P. 29–37.

276. Poltorak A. Principles Of Building A System Of Ensuring State's Financial Security. *Економічний форум*. 2019. Vol. 2. Pp. 212–216.

277. Principles for financial market infrastructures. Committee on Payment and Settlement Systems. 2012. URL: <https://www.bis.org/cpmi/publ/d101a.pdf> (дата звернення 07.02.2024).

278. Pylypyshyn, P., Hanushchyn, S., Bek, U., Mykhalitska, N., & Vereskliia, M. Legal regulation of the financial and economic security of Ukraine. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2022.1(42). P. 510–521. Doi: 10.55643/ fcaptp.1.42.2022.3747.

279. Reform Support Team Ministry of Finance of Ukraine. Annual report. 2021. URL: <https://mof.gov.ua/storage/files/RST%20MoF%20Annual%20Report%202021.pdf> (дата звернення 22.06.2025).

280. Regulation 2022/2554 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/2554/oj/eng> (дата звернення 22.06.2025).

281. Regulation 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on markets in crypto-assets. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1114/oj/eng> (дата звернення 22.06.2025).

282. Report on the use of digital platforms and artificial intelligence in the financial sector. European Banking Authority. 2021. URL: https://www.eba.europa.eu/sites/default/files/document_library/Publications/Reports/2021/1019865/EBA%20Digital%20platforms%20report%20-%2020210921.pdf (дата звернення 04.03.2025).

283. Reznik O., Getmanets O., Kovalchuk A., Nastyuk V., Andriichenko, N. Financial security of the state. *Journal of Security and Sustainability*. 2020. Issues, 9(3). URL: [https://doi.org/10.9770/jssi.2020.9.3\(10\)](https://doi.org/10.9770/jssi.2020.9.3(10)) (дата звернення 21.02.2024)

284. Schneider F.G., Williams C. The Shadow Economy. *Institute of Economic Affairs Monographs*. 2013. URL: <https://ssrn.com/abstract=3915632> (дата звернення 01.10.2025).

285. Stott A.C. Open data for economic growth (English). World Bank Group. URL : <http://documents.worldbank.org/curated/en/131621468154792082> (дата звернення 15.04.2025).

286. Synyutka N., Kurylo O., Bondarchuk M. Digitalisation of public procurement: The case study of Ukraine. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*. 2019. Vol. 53, №. 3. URL: https://www.researchgate.net/publication/337766490_Digitalisation_of_public_procurement_The_case_study_of_Ukraine (дата звернення 15.04.2025).

287. Tapscott D., Tapscott A. Blockchain Revolution: How the Technology behind Bitcoin Is Changing Money, Business, and the World. 2016. URL : <https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=2566443> (дата звернення 15.04.2025)

288. Tatenko N., Nazarova K., Kopotiienko T., Ovcharyk R., Rozdobudko V., Novikova N. Taxation audit, tax control and due diligence of large enterprises: State, trends, determinants of development. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*. 2025. № 2(61), p. 141–154. URL: <https://doi.org/10.55643/fcaptr.2.61.2025.4629> (дата звернення 14.11.2025).

289. Tax Administration 2023. Comparative Information on OECD and other Advanced and Emerging Economies. URL: https://www.oecd.org/en/publications/tax-administration-2023_900b6382-en.html (дата звернення 21.02.2025).

290. Tax Administration diagnostic assessment tool. Performance Assessment Report. 2018. URL: https://www.tadat.org/content/dam/tadat/en/assessments/RJ_Final_PAR.pdf (дата звернення 21.02.2025).

291. Ukraine Report 2023 (Enlargement Package). URL: https://enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2023_en?prefLang=uk (дата звернення 25.07.2025).

292. Vasylieva T., Jurgilewicz O., Poliakh S., Tvaronavičienė M., Hydzik P. Problems of measuring country's financial security. *Journal of International Studies*. 2020. Vol. 13, No. 2. P. 329–346.

293. World Bank. Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism Reports. URL: <https://www.worldbank.org/> (дата звернення 10.11.2025).

294. World Bank. Competition Policy Notes. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/competition-policy> (дата звернення 10.11.2025).

295. Yuriy Kuchmak, Vladyslav Litovchenko, Roman Zarichnyi, Mykola Uskyi, Yuriy Muzyka, Taras Mylianyk. Economic Security of Ukraine and Its Structural Components: Economic and Legal Aspects. *Path of Science: International Electronic Scientific Journal*. 2024. V.10. № 5. DOI 10.22178/pos.104-25.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації:

1. Гуглей В. В. Загальнотеоретичні та правові особливості фінансової безпеки України. *Juris Europensis Scientia*. 2024. № 3. С. 76–80. DOI: <https://doi.org/10.32782/chern.v3.2024.14>

2. Гуглей В. Фінансова політика: теоретичний огляд дефініції. *Юридичний вісник*. 2025. № 2. С. 45–51. DOI: <https://doi.org/10.32782/yuv.v3.2025.5>

3. Гуглей В.В. Фінансова дисципліна як передумова фінансової безпеки. *Держава та регіони*. 2025. № 2 (88). С. 12–16. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2025.2.2>

4. Pavlo Latkovskyi, Oleh Panfilov, Vitalii Huhlei. Adaptation of tax legislation to wartime conditions. *Revista San Gregorio*. ISSN 1390-7247, Num 53. 2023. Р. 241–259. URL: <https://revista.sangregorio.edu.ec/index.php/REVISTASANGREGORIO/article/view/2444>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації та додатково відображають її наукові результати:

1. Гуглей В. Фінансова безпека держави та її структурні складові. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень* : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.- практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. Т. 2. С. 87–89. URL: <https://hdl.handle.net/11300/28901>

2. Гуглей В. В. Бюро економічної безпеки як суб'єкт забезпечення податкової безпеки держави, яка є важливою складовою податкової політики

в умовах воєнного стану. *Податкова політика та оподаткування бізнесу в умовах воєнного стану*: збірник матеріалів круглого столу (м. Чернівці, 20 листопада 2024 р.) / Відповід. за вип.: Т. Латковська, К. Возняковська. Чернівці, 2024. 48–56. URL: <https://hdl.handle.net/11300/28901>

3. Гуглей В. В. Правові основи поняття «фінансова безпека України». *Інновації, виклики та нові горизонти правового регулювання у світлі сучасних соціально- економічних та політичних трансформацій* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 20 грудня 2024 р.) / відп. ред. К.А. Возняковська. ТОМ 1, Чернівці, 2024. С. 28–32. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/935663c5-e69d-4194-9a0d-cfec2a064a26>

4. Гуглей В. В. Фінансова дисципліна як інструмент зміцнення фінансової безпеки держави. *Фінансова політика: теоретичні та практичні аспекти юридичної науки. Збалансування приватних прав та публічного інтересу в умовах воєнного стану*: збірник тез VII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ірпінь, 3 квітня 2025 р.). Ірпінь: Державний податковий університет, 2025. С. 237–239. URL:

https://dpu.edu.ua/images/2025/Photo_dlya_novyn_2025/Naukovi%20zahodi/06%20cerven%20Naukovi%20zahodi/Zbirnik%20tez%20Miznarodnoi%20konferencii%2003_04_2025.pdf

5. Гуглей В. В. Фінансова дисципліна у системі публічних фінансів. *Європейські орієнтири розвитку України: нові виміри у воєнний час* : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 16 травня 2025 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса : Фенікс, 2025. Т. 1. С. 89–90. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/65389f38-d102-4122-bce6-af0cfb522398/content>

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Міжнародна науково-практична конференція «Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень» (м. Одеса, 19 травня 2023 р.). – Дистанційна участь.

2. Круглий стіл «Податкова політика та оподаткування бізнесу в умовах воєнного стану» (м. Чернівці, 20 листопада 2024 р.). – Дистанційна участь.

3. Всеукраїнська науково-практична конференція «Інновації, виклики та нові горизонти правового регулювання у світлі сучасних соціально-економічних та політичних трансформацій» (м. Чернівці, 20 грудня 2024 р.). – Дистанційна участь.

4. VII Міжнародна науково-практична конференція «Фінансова політика: теоретичні та практичні аспекти юридичної науки. Збалансування приватних прав та публічного інтересу в умовах воєнного стану» (м. Ірпінь, 3 квітня 2025 р.). – Дистанційна участь.

5. Міжнародна науково-практична конференція «Європейські орієнтири розвитку України: нові виміри у воєнний час (м. Одеса, 16 травня 2025 р.). – Дистанційна участь.